

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง

สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี

รหัสโครงการ 200263

โดย

ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย

พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร. (เที่ยงสอ้าง)

พระปลัดยุทธนา มาลาวิโส, ดร. (มาลาวงษ์)

นางสาววิกานดา ศรีศักดิ์ดา

ดร.ภาศินี โกมลมิศร์

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767021

Complete the Research Project Report
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in
Suphanburi Province.
Project Code 200263

BY

Dr.Penphan Fuangfooloy

Phrakrusathitdhammalangkarn Dr. (Teaingsang)

Phrapalad Yuttana Malawangso (Malawong)

Miss Wiganda Srisakda

Dr.Pasinee Komolmisr

Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College

March , B.E. 2568

Funded by:

National Science, Research and Innovation (NSRF)

Fiscal Year: B.E. 2567

Grant Number: MCU RS 800767021

ชื่อรายงานการวิจัย:	สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรม ในจังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้วิจัย:	ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย , พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร. (เที่ยงสอ้าง) พระปลัดยุทธนา มาลาวโส (มาลาวงษ์) , นางสาววิกานดา ศรีศักดิ์ , ดร.ภาศินี โกมลมิศร์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
ปีงบประมาณ:	2567
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยกระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่วิจัยในอำเภออู่ทอง และอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่ออภิปรายผลและเสนอแนะด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า:-

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี เมืองโบราณอู่ทองเป็นสถานที่ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มาเผยแผ่ สามารถยืนยันได้เป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือ 1) ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 (พระพุทธศาสนาเถรวาท) ด้วยหลักฐานที่พบทั้ง จารึก เย ธมมา ศิลปกรรมธรรมจักร พระปรารค์ ภาษาบาลี ล้วนได้รับอิทธิพลจากปาละวะ เจดีย์หมายเลข 10 และเจดีย์หมายเลข 2 ที่พุทองนาคน เป็นต้น และ2) ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 (พระพุทธศาสนาเถรวาท) ในช่วงนี้จะได้รับอิทธิพลจากปาละ เป็นหลัก มีคติความเชื่อแบบพระโพธิสัตว์ พบได้จากเจดีย์หมายเลข 13 ในเมืองอู่

ทอง ซึ่งพระพุทธศาสนาดั้งมั่นอยู่ในเขตเมืองโบราณอุทงหลายศตวรรษ นับเป็นแก่นของพัฒนาการทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดสุพรรณบุรี

ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เป็นการสันนิษฐานหรือการตั้งสมมติฐาน ผู้วิจัยต้องอาศัยข้อมูลเพียงร่องรอยหลักฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งแนวความคิดอนุรักษร่องรอยทางวัฒนธรรมนี้จะส่งผลต่อความภาคภูมิใจ ความรู้สึกร่องรอยหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพื้นที่เมืองอุทง มีคุณค่าทางจิตใจ สมควรยกย่องให้เป็น มรดกชาติหรือมรดกท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้ที่สนใจ

ผู้วิจัยได้จัดทำสื่อวิทัศน์เพื่อสื่อสารองค์ความรู้ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี และแผนพับแหล่งเรียนรู้รอยธรรมแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เผยแพร่ออกสู่วงวิชาการและองค์กรแห่งการเรียนรู้ และส่งเสริมให้เมืองโบราณอุทงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอารยธรรมโบราณ ร่วมถึงการสร้างเครือข่ายขยายความร่วมมือ ทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงคุณค่าแห่งรอยธรรมของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีต่อไป

Research Title: The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in Suphanburi Province.

researchers: Dr.Penphan Fuangfooloy , Phrakrusathitdhammalangkarn Dr. (Teaingsang) , Phapalad Yuttana Malawangso (Malawong) , Miss Wiganda Srisakda , Dr.Pasinee Komolmisr

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College.

Fiscal Year: B.E. 2567

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

The research aims to 1) study the history, archaeological evidence and value of Dvaravati civilization in Suphanburi Province, 2) analyze the connection of Buddhism in Dvaravati civilization in Suphanburi Province, and 3) develop learning media on the essence of Dvaravati in Suphanburi Province using a mixed-method research process, both documentary research and qualitative research, in the research area in U Thong District and Mueang Suphanburi District, Suphan Buri Province. The research instruments used were a survey, interviews, and focus group discussions. The researchers collected the data themselves and analyzed them for discussion and recommendations through written descriptions.

The study found that :-

The ancient city of U Thong served as a center for the propagation of Buddhism, receiving the eighth Buddhist mission sent by Emperor Ashoka. This can be confirmed in two distinct periods: 1) During the 12th–13th Buddhist Centuries (Theravāda Buddhism): Evidence from this period includes the Ye Dhamma inscription, Dharmachakra art, Prang-

style stupas, and Pali inscriptions, all of which exhibit influences from the Pāla dynasty. Additionally, key archaeological sites such as Stupa No. 10 and Stupa No. 2 at Phu Hang Nak reflect this influence. 2) During the 14th–15th Buddhist Centuries (Mahāyāna Buddhism): This period saw a stronger influence from the Pāla tradition, with a belief system centered around Bodhisattva ideals. A prime example is stupa No. 13 in the ancient city of U Thong. Over the centuries, Buddhism remained firmly established in U Thong, serving as a core foundation for Buddhist development in Suphan Buri province.

The Connection between Buddhism and the Dvaravati civilization in Suphanburi historical studies, which often rely on hypotheses and assumptions, depend primarily on the traces of historical sites and artifacts that have survived over time. The concept of preserving these cultural traces fosters a sense of pride and appreciation for the Buddhist heritage evident in U Thong. Given its profound spiritual and historical significance, this heritage deserves recognition as a national or local treasure to support learning and academic research.

The researcher has produced a video media to communicate the body of knowledge and present the research findings on **"The Essence of Dvaravati: History, Value, and Cultural Legacy in Suphan Buri Province"** along with a foldable educational brochure on the cultural heritage sites of Dvaravati in Suphanburi province. This dissemination aims to reach the academic community and learning organizations while promoting U Thong ancient city as a cultural heritage tourism destination. Additionally, expanding collaborative networks between government agencies and the private sector is crucial in preserving the cultural legacy of the Dvaravati civilization in Suphanburi Province.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัด
สุพรรณบุรี ในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ขอขอบคุณ
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้สนับสนุนทุนวิจัย ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง พร้อมทั้งให้
คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกทุกขั้นตอน

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่าน ที่ร่วมมือร่วมใจดำเนินการกระบวนการวิจัย ทั้งการ
ประสานงานรับรองเอกสาร ลงพื้นที่วิจัยและทำกิจกรรมต่างๆ ทุกครั้งจนสำเร็จลุล่วง ขอขอบใจเจ้าหน้าที่
สำนักงานวิทยาลัย ที่ช่วยลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้

ประโยชน์ทั้งหลายอันพึงมีจากงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณ บิดา มารดา ครู อาจารย์
นักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย และผู้มีอุปการะคุณทุก ๆ ท่าน ที่ได้เมตตาอบรมสั่งสอน แนะนำ เป็นที่
ปรึกษาให้ความรู้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้

ดร. เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย

หัวหน้าโครงการวิจัย

28 กุมภาพันธ์ 2568

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	6
1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในอารยธรรมทวารวดี	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สมัยทวารวดีทางศิลปกรรม	10
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้	15
2.4 แนวคิดการจัดการความรู้ (KM)	19
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองโบราณอุททอง	26
2.6 แนวคิดการเผยแพร่	28
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย	32
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	33
3.2 พื้นที่วิจัย	34
3.3 ผู้ให้ข้อมูลวิจัย	35

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	36
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล/การปฏิบัติการวิจัย	38
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	39
3.7 สรุปกระบวนการวิจัย	39
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 ผลการศึกษา วัตถุประสงค์ข้อที่ 1	42
4.2 ผลการศึกษา วัตถุประสงค์ข้อที่ 2	66
4.3 ผลการศึกษา วัตถุประสงค์ข้อที่ 3	81
4.4 องค์ความรู้จากการวิจัย	81
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย	83
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	91
5.3 ข้อเสนอแนะ	101
บรรณานุกรม	104
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์	
ภาคผนวก ข แบบสำรวจ/แบบสัมภาษณ์	
ภาคผนวก ค หนังสือแนะนำ	
ภาคผนวก ง ภาพประกอบ	
ภาคผนวก จ การดำเนินงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	
ภาคผนวก ฉ บทความวิจัย	
ที่ปรึกษาโครงการวิจัย	
ประวัติคณะวิจัย	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อารยธรรมทวารวดีเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อราว 2,000 ปีก่อน ซึ่งมีเฮโรโดตัส (Herodotus, 484–425 BC) นักประวัติศาสตร์คนแรก เล่าถึงสงครามระหว่างกรีกกับเปอร์เซีย และการหาคำตอบว่าทำไมสองชาติทำสงครามกัน เขาไม่ได้เล่าเพียงเรื่องของสงครามเท่านั้น แต่ได้เล่าความเป็นมาของอารยธรรมเปอร์เซีย และดินแดนต่าง ๆ ในโลกโบราณ สิ่งที่ทำให้งานชิ้นนี้มีความสำคัญอย่างมากเพราะ “ประวัติศาสตร์” ของเฮโรโดตัส เป็นความพยายามหาคำตอบด้วยวิธีการไต่สวนสืบสาวค้นหาความจริง ต่างจากการเล่าเรื่องแบบเทพนิยายหรือนิทานปรัมปราที่เล่าต่อ ๆ กันมา โดยสิ่งที่เขาได้ไต่สวนนั้นคือการกระทำของมนุษย์ ผ่านการเดินทางไปยังสถานที่ที่เคยเกิดเหตุการณ์และใช้หลักฐานในการยืนยัน ไม่เพียงเท่านั้น เขายังแสดงถึงความพยายามวิพากษ์และตีความหลักฐานด้วย¹ หรือไม่ ความพยายามอธิบายและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์พัฒนาการของบ้านเมืองได้ในหลาย ๆ ด้าน การอธิบายและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ยังสัมพันธ์กับกรอบแนวคิด มุมมอง ซึ่งในการหาคำตอบที่แตกต่างกันไป การศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับแนวคิดประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง ประวัติศาสตร์ความคิด และประวัติศาสตร์ระยะยาวมากขึ้น ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในช่วงปี 2000 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย แม้แต่องค์ความรู้เกี่ยวกับ “พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี” ก็มีการเปลี่ยนแปลงของข้อเท็จจริงไปด้วยเช่นกัน

อารยธรรมทวารวดี คืออะไร มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ใด เคลื่อนมาจากไหน มีลักษณะเป็นอย่างไร จากการศึกษาในเบื้องต้น ได้พบบันทึกในเอกสารจีน อ้างถึงเป็นครั้งแรกเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 7 ในนามว่า โตโลโปตี หรือ จุยล่อพัตตี ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ตีความว่าเป็นรัฐในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงมีผู้

¹ พุทธพล มงคลวรรณ, การวิเคราะห์ตามแนวความคิดประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ตั้งสมมติฐานไว้ว่า เมืองหลวงของทวารวดีจะต้องอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่งใน 5 จุดนี้ คือ นครปฐม อโยธยา ลพบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี² ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับทวารวดีที่พบนั้น เป็นรูปแบบศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องจากคติความเชื่อในทางพุทธศาสนา นักประวัติศาสตร์เรียกศิลปะแบบที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ว่า ศิลปะแบบทวารวดี ดังนั้น ศิลปะแบบทวารวดีจึงสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางสังคมภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมทวารวดี โดยมีพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมร่วมกัน จากการสำรวจของสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ขุดค้นพบภาชนะดินเผาบรรจุเหรียญเงินสมัยทวารวดีจำนวน 9 เหรียญ ในเขตพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ในจำนวนนี้มีเหรียญเงิน 3 เหรียญที่ปรากฏจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต จำนวน 2 บรรทัด อ่านว่า “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” แปลว่าการบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12³ นอกจากนั้นยังพบหลักฐานว่าในตัวเมืองอู่ทองและนอกเมือง มีโคกเนินดินเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ ตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ส่วนโบราณวัตถุที่พบในตัวเมืองและนอกเมืองอู่ทอง การพบหลักฐานทางด้านโบราณคดีในบริเวณเมืองโบราณอู่ทองเป็นจำนวนมาก ทำให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจศึกษาเรื่องราวของเมืองอู่ทอง และได้ตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับบทบาทของเมืองอู่ทองไว้อย่างน่าสนใจ เช่น ศาสตราจารย์ฌอง บวชเชอเลียร์ ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่าราชธานีของอาณาจักรพุนันอาจอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเมืองอู่ทอง ขณะที่รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม⁴ สรุปได้ว่า เมืองอู่ทองและปริมณฑลคือบริเวณศูนย์กลางของรัฐหรือแคว้นสำคัญที่พัฒนาขึ้นในสมัยสุวรรณภูมิ มีโบราณสถานวัตถุสนับสนุนมากกว่าที่อื่น ๆ สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตคนไทย เป็นรูปแบบการเรียนรู้รากเหง้าประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนของชนชาติไทยอย่างแท้จริง และเพื่อลดทอนการครอบงำของพหุ

² ธิดา สาระยา, วัฒนธรรมทวารวดีกับการคลี่คลายของเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา, รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพ : เมืองโบราณ, 2537) หน้า 84.

³ เขมชาติ เทพไชย, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี, (กรุงเทพ : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2557), หน้า 58-59.

⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม, อู่ทอง กับ ลูกบัตที่อู่ทอง สองที่สุดของเมืองไทย, (เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่องอู่ทอง เมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม : ผ่านหลักฐานพระพุทธศาสนาสมัยเริ่มแรกและรอยลูกบัต ณ เมืองโบราณอู่ทองและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง สุพรรณบุรี ระหว่างวันที่ 7-8 กันยายน 2556), หน้า 29.

วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ วินัย พงศ์ศรีเพียร ที่กล่าวไว้ว่า “..ความเข้าใจแก่นแท้ของวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชาติเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เพราะประวัติศาสตร์ทำให้เราได้ว่า รู้ว่า ลักษณะเฉพาะของสังคมของเราได้พัฒนาบนพื้นฐานของอะไร..”⁵ ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ นอกจากจะเป็นการแสวงหาความหมายที่แฝงอยู่ในเหตุการณ์ของอดีตแล้ว ยังได้เรียนรู้ วิธีการบันทึกของ นักประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุค รู้ระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการสร้างองค์ความรู้ ทาง ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการสร้างสรรค์ วัฒนธรรม ประเพณี โดยนำพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมผสาน จากการหลอมรวมกันทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปวัฒนธรรมทวารวดี ที่เชื่อมโยงความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้น กล่าวได้ว่า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่ ทางประวัติศาสตร์ มีอารยธรรมยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็ก ยุคสุวรรณภูมิ พุทธ อมรวิ ทวารวดี อุทอง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การนำคุณค่าประวัติศาสตร์และอารยธรรมทวารวดีสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ที่ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นการดึง “จุดเด่น” ของสิ่งที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์หรือศิลปวัฒนธรรมมาสร้าง เป็น “จุดขาย” ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ เชื่อมโยง ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและ กิจกรรมการท่องเที่ยวของแผนพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี

โครงการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทาง โบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของ พระพุทธศาสนาในยุคอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระ ตแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี โครงการวิจัยนี้มีการบูรณาการระหว่างศาสตร์ คือ การพัฒนา สังคม มนุษยศาสตร์ และพระพุทธศาสนา เป็นต้น วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ ได้ดำเนินการ ศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอก เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุ

⁵ วินัย พงศ์ศรีเพียร,ดร., “ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย” คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์ : จะเรียนจะสอนกันอย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2543), หน้า 2.

ทอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี สำนักงานการท่องเที่ยวสุพรรณบุรี เป็นต้น คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยกับชุมชนในพื้นที่และภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น โครงการวิจัยนี้ จะช่วยให้เกิดองค์ความรู้พื้นฐานก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดี ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในยุคอารยธรรมทวารวดี ในจังหวัดสุพรรณบุรี นำไปสู่การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีใน จังหวัดสุพรรณบุรีที่เป็นประโยชน์ต่อ นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และผู้ที่สนใจต่อไป

1.2 ปัญหาการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีมีคุณค่าและความเป็นมาอย่างไร
2. มีหลักฐานทางโบราณคดีอะไรบ้าง ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี
3. สารัตถะเหล่านั้นสามารถนำมาพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา โครงการวิจัยนี้ได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการ วิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ของการดำเนินงานรูปแบบการจัดการที่เป็นแนวทางการศึกษา

เชิงเอกสาร (Document Research) ร่วมกับการสำรวจ (survey) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ในการรวบรวมข้อมูลวิจัย มีรายละเอียดประกอบด้วย

1.1 การศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ บันทึกรจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำนักศิลปากร ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

1.2 การสำรวจ (survey) หลักฐานทางโบราณคดี เช่น เจดีย์ อิฐ เนินดิน และร่องรอยหลักฐานอารยธรรมทวารวดีที่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

1.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่แบบเจาะจง (สารัตถะจากอะไร ที่บ่งบอกอารยธรรมทวารวดี (เรื่องเล่า) การเล่าเรื่องผ่านอาณาจักรที่ล่มสลาย The Lost Kingdom) จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนในพื้นที่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 คน และ 3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน รวมทั้งหมด 6 คน

1.4 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่จัดเก็บข้อมูลในการรวมกลุ่มสมาชิก จากการทำงานร่วมกัน จากการสนทนากลุ่มประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 คน 3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน และ 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 คน รวม 9 คน เพื่อมุ่งสู่การเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองแล้วนำวิเคราะห์เพื่ออภิปรายผลและเสนอแนะด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาในพื้นที่ใน 2 พื้นที่ ดังนี้

1) พื้นที่วิจัย โครงการวิจัยนี้มีพื้นที่วิจัย ได้แก่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

2) พื้นที่ขยายผลและใช้ประโยชน์ ได้แก่ พื้นที่วิจัย และหน่วยงานเครือข่ายเชื่อมโยงทุกพื้นที่

โดยผู้วิจัยศึกษาเฉพาะพื้นที่ซึ่งมีความเหมาะสม เพื่อให้กิจกรรมของกระบวนการวิจัยสามารถให้ผลวิเคราะห์บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

3. ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยกำหนดประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

3.1 ประชากร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวนรวม 15 คน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 6 คน 2) กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 2 คน 3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 4 คน และ 4) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด 15 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา การดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในอารยธรรมทวารวดี” ใช้ระยะเวลา 1 ปี ในกรอบปีงบประมาณ 2567 (โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2566 - 30 กันยายน 2567)

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สารัตถะ (Essence) หมายถึง คุณลักษณะหรือสภาวะอันเป็นเนื้อแท้ ซึ่งจะทำให้สิ่งหนึ่งนั้น มีเอกลักษณ์เป็นตัวของตัวเอง และแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ

ทวารวดี (Dvaravati) หมายถึง อาณาจักรโบราณก่อนสมัยสุโขทัย เป็นปากประตูทางการค้า และเป็นชื่อเมืองของพระกฤษณะในมหากาพย์มหาภารตะ อายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีศูนย์กลางมี 3 แห่ง คือ เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง และเมืองโบราณศรีเทพ ผู้คนนับถือศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน มีศิลปกรรมเหมือนกับศิลปะคุปตะของอินเดีย และพัฒนามาเป็นแบบของทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ 13-15

คุณค่า (Value) หมายถึง ประโยชน์ ความดีงาม คุณสมบัติ วิธีการประพฤติปฏิบัติ ความพิเศษที่สถิตอยู่เป็นประจำในสิ่ง ๆ นั้น

รอยธรรม (Dhamma) หมายถึง ร่องรอยหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุสมัยทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่เข้ามามีบทบาทและมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ทำนุบำรุงให้คงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับจากแผนงานวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” แบ่งออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

1. ประโยชน์ด้านวิชาการ

เกิดองค์ความรู้ใหม่ ในประเด็น ประวัติศาสตร์ และร่องรอยพระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่สามารถนำไปต่อยอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียน นักวิชาการ นักการศาสนา นักโบราณคดี และผู้ที่สนใจใคร่รู้ในชุมชนต่าง ๆ และนำไปขยายผลในวงวิชาการต่อไป

2. ประโยชน์ด้านนโยบาย

องค์ความรู้ที่ได้ ทำให้หน่วยงานภาครัฐสามารถวางแผนและกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับการพัฒนาในพื้นที่ในการเพิ่มศักยภาพและโอกาสขององค์ความรู้ การพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์มรดกทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต นำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดความร่วมมือของภาคประชาชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และปราชญ์ท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งในพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นต้นกระแสแนวคิดและหลักการพื้นฐานของการวิจัย ซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี มีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในอารยธรรมทวารวดี
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สมัยทวารวดีทางศิลปกรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้
- 2.4 แนวคิดการจัดการความรู้ (KM)
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองโบราณอู่ทอง
- 2.6 แนวคิดการเผยแผ่
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่วิจัย
- 2.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในอารยธรรมทวารวดี

นักวิชาการด้านโบราณคดีได้มีการขุดค้นเรื่องชุมชนโบราณในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย ทำให้ภาพของชุมชนสมัยอู่ทอง มีความแจ่มชัดขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันให้เห็นถึงสภาพสังคมสมัยทวารวดีอู่ทองว่ามีอยู่จำนวนมาก และกินพื้นที่เป็นบริเวณกว้างขวางอยู่มาก และทำให้ทราบถึงความเก่าแก่ของแหล่งชุมชนต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพเกษตร เป็นต้น

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 8-10 ได้แก่ชุมชนบริเวณ ต่อไปนี้

1. กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยบริเวณเมืองจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของผู้คนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4 ¹
2. บ้านคูเมือง² อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยฟูนัน (พุทธศตวรรษที่ 8-10) และอยู่อาศัยเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา
3. บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบโบราณวัตถุที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-15 หลักฐานที่พบชี้ให้เห็นถึงลักษณะการแต่งกาย วิถีชีวิต สภาพสังคมของผู้คนในสมัยทวารวดีได้เป็นอย่างดี เช่น ประติมากรรมปูนปั้นรูปบุคคล รูปสตรีพร้อมเครื่องดนตรี ³ เป็นต้น

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-16 ได้แก่ชุมชนบริเวณ

1. นครปฐมสมัยโบราณ⁴ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในที่ราบภาคกลางพุทธศตวรรษที่ 11-16
2. บ้านดงเมือง⁵ อำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 มีการติดต่อกับเมืองโบราณอื่น ๆ ในภาคกลางตะวันตกอีกด้วย
3. บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน⁶ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ ติดต่อกับชุมชนภายนอกใกล้เคียงและชุมชนที่อยู่ไกลออกไป เช่น อินเดีย เวียดนาม และจีน

¹ วรณี ภูมิจิตร, โบราณคดีนครสวรรค์ : หลักฐานเก่า-ใหม่ ; นครสวรรค์ : รัฐกิจกลาง, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, พ.ศ. 2528), หน้า 82-83.

² ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, รายงานวิจัย เรื่อง การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2547), หน้า 31-32.

³ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, รายงานวิจัย เรื่อง การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2547), หน้า 26-39.

⁴ ผาสุก อินทรารุณ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2526), หน้า 15-16.

⁵ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, รายงานวิจัย เรื่อง การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2547), หน้า 37-38.

⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 41-44.

4 . เมืองพงตึก อำเภอนาทม จังหวัดน่านบุรี⁷ เป็นชุมชนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 เรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16

กรมศิลปากร ได้สำรวจพบร่องรอยของเมืองโบราณสมัยทวารวดีในภาคกลาง เพิ่มขึ้นอีก 16 เมือง ในเขตนครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี ราชบุรี นครปฐมและชลบุรี⁸ จากประเด็นดังกล่าวไทรยงว่า ได้มีกลุ่มชนอาศัยอยู่เป็นระยะและเป็นกลุ่ม ๆ ในบริเวณภาคกลางสืบต่อมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 4 เป็นต้นมา สอดคล้องกับ คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ระบุถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในดินแดนทวารวดีโบราณ ที่เรียกว่า ดินแดนสุวรรณภูมิ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อเริ่มมีหลักฐานทางโบราณคดีรองรับ ว่ากลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคกลาง มีพัฒนาการและความเจริญมั่นคงมากพอที่จะสามารถรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สมัยทวารวดีทางศิลปกรรม

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร และหลักฐานทางโบราณคดีตลอดจนศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา พบว่าประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีทำเลเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่ก่อนสมัยทวารวดี ด้วยเพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นเป้าหมายของกลุ่มชนชาติต่าง ๆ ในการเดินทางมาติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันระหว่างพ่อค้าชาวอินเดีย พ่อค้าชาวจีน และพ่อค้าชาวอาหรับ เป็นต้น ทำให้วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในบ้านเมืองสมัยนั้นได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดียเป็นหลัก ในช่วงสมัยก่อนสมัยอุททองเล็กน้อยปรากฏว่า สภาพบ้านเมืองเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจการค้า และการศาสนา การติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มชนทั้งภายนอก

⁷ สมศักดิ์ รัตนกุล, โบราณคดีเมืองคูบัว, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพว่าที่ ร.ต.สมศักดิ์ รัตนกุล เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2535), หน้า 15.

⁸ กรมศิลปากร, แหล่งโบราณคดีประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, พ.ศ. 2531), เล่ม 1 หน้า 121-291. และ เล่ม 2 หน้า 99-259.

และภายในดินแดนเป็นไปอย่างกว้างขวาง ดินแดนบริเวณนี้จึงกลายเป็นที่นัดหมาย ชุมนุมกันของบรรดาพ่อค้าวานิช นักเดินทางแสวงโชค นักบวช และพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1) วิเคราะห์จากข้อมูลเอกสาร

จากข้อมูลเอกสารที่กล่าวถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่บอกว่าเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา บ้างก็บอกว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7-8 แต่ก็มีเอกสารทางประวัติศาสตร์บางส่วนระบุว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8-9 หรือพุทธศตวรรษที่ 9-13 และจากหลักฐานข้อมูลเอกสาร สรุปได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เชื่อว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนทวารวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา และเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยนั้นจนถึงสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 จากเอกสารข้อมูล ดังนี้

อาจารย์พร้อม สุกส์ัน เชื่อว่าการฝังรากฐานพระพุทธศาสนา ลงที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถึงพระเจ้ากนิษกะจาก พ.ศ.273-703⁹ ซึ่งต้องมีผู้คนที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิมาก่อน ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงให้ส่งพระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระเข้ามา คนชาติไทยสมัยสุวรรณภูมิหรือทวารวดี ส่วนใหญ่เป็นคนมอญ คนพวนัน นับถือพระพุทธศาสนาด้วยกันอยู่แล้ว เมืองหลวงของสุวรรณภูมิอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี เข้าทางด้านเดียวกันกับบ้านคูบัว โดยมาขึ้นที่เมืองท่าเมืองตะโกละ¹⁰ แล้วเดินทางขึ้นมาทางตอนเหนือ เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิตอนกลาง อาจแวะตามเมืองท่าสากลชายทะเล เพื่อสะดวกในการบินขบัต การเผยแพร่และการเดินทางนั่นเอง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ¹¹ กล่าวไว้ในตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยสยามน่าจะก่อน พ.ศ.500¹² พระองค์ทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับ

⁹ พร้อม สุกส์ัน ณ อยุธยา, การฝังรากฐานพระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถึงพระเจ้ากนิษกะ จาก พ.ศ.273-703, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, พ.ศ. 2511), หน้า 163-166.

¹⁰ พร้อม สุกส์ัน ณ อยุธยา, การฝังรากฐานพระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถึงพระเจ้ากนิษกะ จาก พ.ศ.273-703, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, พ.ศ. 2511), หน้า 12-23.

¹¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, พ.ศ. 2510), หน้า 124-127.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 145-146.

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาสู่ประเทศไทยว่า พระพุทธศาสนาเข้าประเทศไทยหลายยุคและหลายนิกาย จึงเป็นเหตุให้มีโบราณสถานหลายแบบ ซึ่งเรียกเป็นยุคสมัยได้ 7 สมัย และในสมัยทวารวดี นั้นกำหนดเอาตั้งแต่ พ.ศ. 500 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าพุทธเจดีย์สมัยทวารวดีพบที่นครปฐมจะมีมากกว่าแห่งอื่น ถือเป็นพุทธเจดีย์ที่มีความเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย สันนิษฐานว่าได้ว่าได้รับอิทธิพลจากแคว้นมคธราช โดยวัสดุที่สร้างเป็นพุทธเจดีย์ในสมัยนั้นมีทั้งเป็นธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกะเจดีย์ แต่ถือเอาการสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นสำคัญกว่าอย่างอื่น อาจเนื่องการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงแจกพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อไปประดิษฐานในประเทศต่าง ๆ ที่ทรงส่งสมณทูต ไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ๆ ด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ จาริกบุญ-จาริกธรรม¹³ ว่าพระพุทธเจ้าเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อกว่า 2,000 ปีมาแล้ว ตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ ได้สันนิษฐานเรื่องดินแดนซึ่งเป็นเส้นทาง การติดต่อระหว่างอินเดียกับประเทศไทยในสมัยก่อน สรุปความได้ว่า ดินแดนส่วนที่เป็นแหลมของประเทศไทยในปัจจุบันน่าจะเป็นส่วนแรกสุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการติดต่ออย่างสืบเนื่องกับอินเดีย โดยพวกพ่อค้าชาวฮินดูจากอินเดียได้ ซึ่งเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายและเป็นแหล่งเผยแผ่วัฒนธรรมแห่งชมพูทวีป

สุจิตต์ วงษ์เทศ เสนอทัศนะไว้ในหนังสือ กรุงสุโขทัยมาจากไหน¹⁴ ว่าการเผยแผ่พุทธศาสนาจากประเทศอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชโดยการส่งพระโสณะ และพระอุตระ ครั้งแรกมาที่ดินแดนสุวรรณภูมิบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน - แม่กลอง (บริเวณอู่ทอง อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบัน) และพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องในกาลต่อมา จนถึงทุกวันนี้

กลุ่มที่ 2 เชื่อว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาหลังพุทธศตวรรษที่ 6

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับ ศาสตราจารย์หลวงบริบาล ภิรมย์ภักดี แสดงความเห็นไว้ใน เรื่องโบราณคดีจากลายพระหัตถ์สมเด็จฯ¹⁵ ความว่า วัฒนธรรมอินเดียได้เข้ามา มีบทบาทในประเทศไทย และประเทศใกล้เคียงตั้งแต่สมัยโบราณ ปรากฏหลักฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมา และเห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกสุด ตั้งแต่สมัยอมราวดี (พุทธศตวรรษ

¹³ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ - จาริกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวดย, พ.ศ. 2547), หน้า 494.

¹⁴ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **กรุงสุโขทัยมาจากไหน**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, พ.ศ. 2547), หน้า 12.

¹⁵ หลวงบริบาลภิรมย์ภักดี, **เรื่องโบราณคดีฯ**, (พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์, พ.ศ. 2503) หน้า 108 – 110.

ที่ 7-9) โดยการอ้างอิงหลักฐานสำคัญคือประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกศิลาแบบอมราวัฒบัตร์ ที่เมืองโบราณอุททอง

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธและฮินดู ในหนังสือ “สยามประเทศภูมิหลังของประเทศไทย ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม”¹⁶ ว่า น่าจะแพร่หลายเข้ามาในดินแดนไทย และเป็นที่ยินยอมอย่างแพร่หลายไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 7-8

ผาสุข อินทราวุธ กล่าวถึงเมืองอุททอง ไว้ในหนังสือเรื่อง “สุวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี”¹⁷ ว่า ดินแดนนี้มีการที่ติดต่อกับพ่อค้าชาวอินเดียมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-5 พระพุทธรูปศาสนาจากศูนย์กลางในอินเดียได้เข้าสู่ประเทศไทยสมัยทวารวดี ในราวพุทธศตวรรษที่ 8-9 โดยอ้างหลักฐานสำคัญ คือประติมากรรมดินเผารูปภิกษุ 3 องค์ วัฒบัตร์

ศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอเลียร์ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส¹⁸ กล่าวไว้ว่าเมืองอุททองนั้นแท้จริงคือ เมืองโบราณที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย เมืองสุวรรณภูมิจึงถือว่าเป็นเมืองเอกขนาดใหญ่ที่ซ้อนกันอยู่กับเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อแต่เดิมที่ว่า เมืองอุททอง ก็คือเมืองสุวรรณภูมิ ที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงตั้งมาเพราะเกิดโรคระบาดแล้วไปสร้างพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในทางตรงข้ามกลับพบว่า เมืองอุททอง ที่อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี โบราณสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทยจนนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางมาสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีช่วงเวลานั้น ให้น้ำหนักว่า เป็นเมืองสำคัญของแคว้นพูนันที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 ที่เดียว และเมืองนี้มีฐานะเป็นเมืองหลวงมาก่อนเมืองนครปฐมด้วย ที่สำคัญนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสท่านนี้ยอมรับว่าเมืองอุททองร้างไปก่อนสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ไม่ต่ำกว่า 200-300 ปี

สำหรับหลักฐานข้อมูลด้านเอกสารต่างประเทศ ที่กล่าวถึงพระพุทธรูปศาสนาเผยแผ่มาจากอินเดียมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ส่วนใหญ่เป็นหลักฐานจากศรีลังกา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าประเทศไทยมี

¹⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึง สมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, พ.ศ. 2539), หน้า 131.

¹⁷ ผาสุข อินทราวุธ, สุวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2548), หน้า 105-111.

¹⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน แผลหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, พ.ศ. 2540), หน้า 50.

ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมกับประเทศศรีลังกาเป็นอย่างดีตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาล โดยเฉพาะวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาและในสมัยต่อมาอีกจนถึงปัจจุบัน เอกสารหลักฐานเกี่ยวกับดินแดนสุวรรณภูมิ (อู่ทอง) ดังกล่าว ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสุวรรณภูมิและสมัยอู่ทองไว้อย่างน่าสนใจ และทำให้ทราบว่าเมืองอู่ทอง เป็นเมืองท่าโบราณที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของรัฐทวารวดี และเป็นศูนย์กลาง พระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของรัฐทวารวดี ตลอดจนเป็นศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของรัฐทวารวดีในยุคต้น เลยทีเดียว จากข้อมูลเชิงเอกสารพบว่า เมืองอู่ทอง เป็นเมืองท่าสำคัญที่รับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาปรับใช้ ให้เหมาะกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และรับเอาศิลปวัฒนธรรมพุทธศาสนาในสมัยคุปตะ และหลังคุปตะเข้ามา ผสมผสานกับคติความเชื่อที่ว่า ศูนย์กลางรัฐทวารวดีนั้นคือเมืองอู่ทอง เพราะเมืองอู่ทองตั้งอยู่บนเส้นทางน้ำ ที่สามารถออกสู่ทะเลได้ ศิลปะวัฒนธรรมทวารวดีจึงกระจายแพร่ออกไปเมืองต่าง ๆ ที่เป็นชุมชนย่อย ๆ ทั้งในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ภาคอีสาน ภาคเหนือและภาคใต้ได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงประเพณีเกี่ยวกับการ สร้างพระพิมพ์ พระพุทธรูป ตลอดจนการสร้างและการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ล้วนเป็นอิทธิพลที่ได้รับการ สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่อารยธรรมอินเดียเข้าสู่ดินแดนไทยในสมัยก่อนทวารวดี และ หลักฐานทางโบราณคดีหลังสมัยทวารวดี แสดงให้เห็นถึงประเพณีดังกล่าว โดยเฉพาะการสร้างพระบรมธาตุ เจดีย์กลางเมืองต่าง ๆ ทั้งยังเชื่อมโยงให้เห็นความ ต่อเนื่องของประเพณี ดังกล่าวในสมัยต่อ ๆ มาในไทย ตราบเท่าทุกวันนี้

2) หลักฐานที่แสดงถึงการเข้ามาตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี (อู่ทอง)

การวิเคราะห์จากหลักฐานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจารึก เพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่า พระพุทธศาสนาตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8-16 ทั้งนี้ เห็นได้จากการสร้างสถูปเจดีย์ วิหาร ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่พบในภาคกลาง เช่นที่เมืองอู่ทองโบราณ เจดีย์วัดพระเมรุ เจดีย์พระประโทน เจดีย์จุลประโทน และพระปฐมเจดีย์ ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ประติมากรรมที่พบจำนวนมากนั้น ทั้งวงพระธรรมจักร พระพุทธรูปและพระพิมพ์ มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 และกระจายไปทั่วทุกหน ทุกแห่ง พบหลักฐานที่เป็นจารึกจำนวนมากโดยเฉพาะจารึกหลังพระพิมพ์มากกว่าอย่างอื่น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและตั้งมั่นอย่างมากในดินแดนแห่งนี้ อาทิเช่น

1. จารึก เย ธมมา จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถูกพบที่ อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

2. จารึก นโม วุฑธาย จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่บริเวณนอกเมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

3. จารึกพระนาม พระศรีอารียะเมตไตรย จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลีอายุราว พุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์ หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

4. จารึกนาม พระสารีบุตร จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

5. จารึกนาม พระมหากัสสปะหรือพระมหากัจจายนะ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์ หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

6. จารึกนาม พระโสณโกสิริโส จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

7. จารึกนาม พระกังขาเรวัต จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

8. จารึกนาม พระปุลโณสุนาปรัณโต จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราว พุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

9. จารึกพระนาม พระเจ้าศุทโธทนะ จารึกด้วยอักษรหลังปัลลวะ ภาษาสันสกฤตอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 พบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

10. จารึกบนซีล่อพระธรรมจักรศิลา พบที่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี

ข้อความในจารึกแปลได้ว่า “สหายตนะ” เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ “เวทนาดับ ตัณหาดับ” เป็นข้อความตอนหนึ่งของหลักปฏิบัติสมุปบาท

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้

ตามนโยบายของรัฐบาลที่มียุทธศาสตร์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กำหนดการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเสริมสร้างระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ สู่เป้าหมายประการสำคัญ คือ การสร้างความสุขแก่คนไทย

ด้วยหลากหลายแนวทาง โดยมีเป้าหมายในมิติของคนในระยะยาวคือ พลเมืองมีส่วนร่วมและทำประโยชน์ต่อสังคม ควรพัฒนาโดยใช้กระบวนการปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้จนซึมซับทางความรู้สึกรวมเกิดเป็นนิสัย

เมื่อกล่าวถึงชุมชนแห่งการเรียนรู้ ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร จากตัวบุคคล เอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ ให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและนำความรู้ไปใช้พัฒนางานได้ การจัดการความรู้ดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการ¹⁹ แต่ละความรู้ ได้แก่ การกำหนดความรู้ หลักที่จำเป็นและสำคัญต่อการทำงาน การแสวงหาความรู้ การปรับปรุง ดัดแปลงหรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะกับการใช้งานของตน การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน การนำประสบการณ์จากการทำงาน และที่ประยุกต์ใช้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสกัดทุมความรู้ มาบันทึกไว้ และการจัดบันทึกทุมความรู้ และแก่นของความรู้ สำหรับการนำความรู้ไปใช้งาน และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เชื่อมโยงมากขึ้นเพื่อใช้ในการทำงานต่อ ๆ ไป ดังนั้น ควรทำความเข้าใจคำว่า ความรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ ประเภทและระดับของความรู้ การจัดการความรู้ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้²⁰ เป็นเบื้องต้น ดังนี้

3.1 ความรู้ (Knowledge) ความรู้มีที่มาจากองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ประกอบด้วย มโนทัศน์หลัก โครงสร้างและช่องทางที่จะเข้าถึงความรู้ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนในกระบวนการต่อไปนี้

- 1) รวบรวมค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง
- 2) ทดลอง ปฏิบัติ วิเคราะห์ และสรุปสาระ
- 3) เกิดแนวคิด เนื้อหา และแนวทาง ที่เรียกว่าความรู้
- 4) การสังเคราะห์แนวคิด เนื้อหาแนวทาง บูรณาการมาเป็นความรู้ในระดับสูงขึ้น

3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ การศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญ ในที่นี้เน้นนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นหลัก (Brain Based Learning : BBL) เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ คือ สมองรับความรู้สึกรวมจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ตาทำให้มองเห็น หูทำให้ได้ยิน จมูกทำให้ได้กลิ่น

¹⁹ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, พ.ศ. 2558), หน้า 34-36.

²⁰ วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้, พ.ศ. 2562), หน้า 13.

ลื่นทำให้ได้รับรส และผิวกายทำให้เกิดการสัมผัส การเรียนรู้เกิดที่สมอง เกิดจากลงมือปฏิบัติด้วยตนเองหรือเป็นการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง ผ่านการเข้าร่วมหลากหลายรูปแบบตามความสนใจและแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งจัดการเรียนรู้แบบสร้างความเข้าใจโดยเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมของเขา ก็จะเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีจุดมุ่งหมาย จากประสบการณ์ในสถานการณ์จริง ได้อย่างเท่าเทียมกัน

3.3 ประเภทและระดับของความรู้²¹

3.3.1 ประเภทของความรู้ ความรู้ มีหลายประเภท ในที่นี้สรุปเป็น 2 ประเภทที่สำคัญ คือ

1) ความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ในสมอง เป็นความรู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นทักษะ หรือความรู้เฉพาะตัวคนที่ได้มาจากการประสบการณ์ การเรียนรู้ ความเชื่อ พรสวรรค์ หรือความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน

2) ความรู้ที่เปิดเผย (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน สามารถบรรยายเป็นความรู้ให้ผู้อื่นรับทราบ และสามารถใช้ร่วมกันได้ เช่น ฐานข้อมูล หนังสือ สิ่งพิมพ์ เอกสาร ตำรา คู่มือ ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ รายงานต่าง ๆ เป็นความรู้ที่เป็นทางการ

3.3.2 ระดับของความรู้ มีหลายระดับ คือ

1) รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร (Know - what) คือ รู้ข้อเท็จจริง เป็นความรู้เชิงทฤษฎี เกิดขึ้นในผู้สำเร็จการศึกษา ได้มาจากการเรียนรู้ มักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

2) รู้วิธีการ (Know - how) คือ ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท เกิดจากการเรียนรู้ในการศึกษาเล่าเรียนและประสบการณ์การทำงานมาระยะหนึ่ง บุคคลจึงรู้วิธีการทำงาน สามารถนำความรู้มาปรับใช้ในบริบทต่าง ๆ

3) รู้เหตุผล (Know - why) คือ ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ว่าเหตุใดจึงใช้ความรู้นั้นได้ในบางบริบท และไม่เหมาะสมกับบางบริบท

4) ใส่ใจกับเหตุผล (Care - why) คือ ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อซึ่งเป็นแรงผลักดันจากภายในให้กระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์ เป็นความริเริ่มสร้างสรรค์ มีการประมวล วิเคราะห์ ความรู้ที่ตนมีอยู่กับความรู้อย่างที่รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน พัฒนางาน

²¹ กรองทิพย์ นาควิชิตกรม, บทความวิชาการเรื่อง **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ : คนอุดมศึกษาสุจริตคิดชอบ**, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ปีที่ 23 ฉบับที่ 2, พ.ศ. 2560), หน้า 70-72.

3.3.3 การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้ของบุคคลและองค์กร เพื่อสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพการทำงาน โดยการรวมกลุ่มกัน กำหนดสิ่งที่ควรรู้ เรื่องที่ควรรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จากประสบการณ์ของสมาชิก ผสมผสานความรู้จากแหล่งข้อมูลทั่วไป มีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ การทดลอง ตรวจสอบ สังเคราะห์ นำความรู้ไปใช้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในระดับบุคคล การร่วมกระบวนการจัดการความรู้ช่วยเสริมสร้างการตระหนักในคุณค่า และความสามารถที่เป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติงาน จนประสบความสำเร็จในระดับองค์กร ส่งผลให้สถาบันจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ เข้มแข็ง เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ผู้มีส่วนร่วมดำเนินการทุกฝ่าย จำเป็นต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นคนเท่าเทียมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงจะเกิดขึ้นได้ดี รวมถึงการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับสถาบันอื่น จนเกิดเป็นเครือข่ายการจัดการความรู้²²

3.3.4 การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) เป็นกลุ่มบุคคลที่ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาตนเองและสถาบัน หรือชุมชน มีที่มาจากองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) และสถาบันการศึกษาแห่งการเรียนรู้ (Learning School) เนื่องจาก สถาบันการศึกษาจำเป็นต้องส่งเสริมการเรียนรู้ของทุกคน ทั้งในและนอกสถาบันและจำเป็นต้องขยายสู่การสร้าง สถาบันให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (School Learning Community) ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้คุณค่าของการเรียนรู้ โดยอาศัยกระบวนการของความร่วมมือ และเป็นกระบวนการต่อเนื่องของผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา และชุมชน โดยมุ่งเน้นร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของนักศึกษา เพื่อพัฒนาให้นักศึกษารู้สิ่งที่ควรรู้ ทำงานได้ ด้วยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และประเมินผลหลากหลายวิธีอย่างเหมาะสมในสิ่งที่ต้องวัดและประเมิน ให้สถาบันการศึกษาเป็นสถานที่เรียนรู้อย่างมีคุณภาพ

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์ความรู้เป็นรูปแบบของ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ พึงดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความซื่อสัตย์สุจริต สืบเนื่องจากการมีเจตคติที่ดีต่อการประพฤติชอบ นับเป็นการคิดชอบที่จะช่วยสร้างสังคมให้เจริญพัฒนา เนื่องจาก

²² กนกกร สมปราชญ์, ภาวะผู้นำและภาวะผู้นำการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา, (ขอนแก่น : คลังนาโนวิทยา, พ.ศ. 2559), หน้า 88-89.

แต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เกิดเป็นพฤติกรรมของคนในสังคมในทิศทางที่ถูกต้อง การพัฒนาสังคมและประเทศชาติ อาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมทั้งการจัดการศึกษา ที่มุ่งพัฒนานักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ให้บัณฑิตมีทั้งความรู้ ความสามารถ และความดีตามความต้องการของสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งเน้นให้พัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมอื่น ๆ มีอาจารย์และบุคลากรร่วมกันดำเนินงานจัดการเรียนรู้ ภายใต้การสนับสนุนของผู้บริหาร เชื่อมโยงกับการบริการวิชาการแก่สังคม ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.4 แนวคิดการจัดการความรู้ (KM)

การจัดการความรู้ (KM) เป็นการพัฒนาระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการทำงานที่ประกอบด้วย คน เครื่องจักร เครื่องมือ เทคนิค และวัสดุ มาทำงานร่วมกันตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ในบางสถานการณ์กระบวนการอาจต้องปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด โดยมีระเบียบปฏิบัติและข้อกำหนดที่เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งมีการวัดและขั้นตอนการควบคุม ที่กำหนดไว้ชัดเจนเน้นการให้บริการต้องให้ข้อมูลและสารสนเทศที่ช่วยให้ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจและปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าวด้วย และต้องมีแนวทางสำหรับผู้ให้บริการในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาจเกิดขึ้นด้วย มุ่งเน้นให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหมายถึง การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ให้สามารถสนองต่อความต้องการของผู้ที่สนใจ เป็นลักษณะการใช้เทคโนโลยี การบริการ การจัดการ สภาพแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรเอกชน ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นว่า กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่มีกระบวนการและเป็นระบบ ตั้งแต่การประมวลผลข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) ความคิด (Knowledge) ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้ (Knowledge) และจะต้องมีการจัดเก็บในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางที่สะดวก เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชุมชนให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคม และที่สำคัญต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในอดีต และการพัฒนาการจัดการความรู้จะต้องประกอบด้วยการจัดการใช้

ทรัพยากรธรรมชาติ การลงทุน และเทคโนโลยี การบริการ การจัดการ สภาพแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรเอกชน ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

1) กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร มีทั้งหมด 7 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหา/บ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) สืบค้น/ค้นหา ภายในองค์กร/หน่วยงาน ว่ามีความรู้อะไร อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใครและความรู้อะไรที่องค์กรจำเป็นต้องมี เพื่อให้องค์กรวางขอบเขตการจัดการความรู้และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เป็นขั้นตอนในการดึงความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายมารวมไว้ เพื่อจัดทำเนื้อหาให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้

3. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เป็นขั้นตอนในการจัดทำสารบัญ และจัดแบ่งความรู้ประเภทต่าง ๆ เพื่อให้รวบรวมการค้นหา การนำไปใช้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้โดยง่าย

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เป็นขั้นตอนการปรับปรุงและประมวลผลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจและใช้ได้ง่าย กำจัดความรู้ที่ไม่เกิดประโยชน์ตามเป้าหมายวิสัยทัศน์หรือเป็นขยะความรู้

5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) การเข้าถึงความรู้ องค์กรต้องมีวิธีการจัดเก็บและกระจายความรู้เพื่อให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ได้ โดยทั่วไปการกระจายความรู้ให้ผู้มี 2 ลักษณะ คือ

“Push” การป้อนความรู้ เป็นการส่งข้อมูล/ความรู้ให้ผู้รับโดยผู้รับไม่ได้ร้องขอ เช่น การส่งหนังสือเวียนแจ้ง

“Pull” การให้โอกาสเลือกใช้ความรู้ โดยผู้รับสามารถเลือกรับหรือใช้แต่เฉพาะ ข้อมูล/ความรู้ที่ต้องการเท่านั้น

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การแบ่งปันความรู้ประเภทความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) การแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในคน (Tacit Knowledge)

7. การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นซึ่งจะไปเพิ่มพูนองค์ความรู้ขององค์กรที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้นี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่อีกเป็นวงจรที่ไม่มีที่สิ้นสุด ที่เรียกว่า “วงจรแห่งการเรียนรู้”

กล่าวโดยสรุปการจัดการความรู้เป็นกระบวนการหนึ่ง ซึ่งช่วยองค์การในการระบุ คัดเลือกรวบรวม เผยแพร่และโอนย้ายสารสนเทศที่มีความสำคัญ อีกทั้งยังประกอบด้วยความรู้และความชำนาญงานโดยจัดเก็บไว้ในฐานความรู้ขององค์กร ซึ่งความรู้เหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหาอันเกิดจากการทำงานที่มักเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอโดยกระบวนการจะเริ่มต้นตั้งแต่ การระบุถึงความรู้ที่ต้องการสร้างรูปแบบของการจัดเก็บความรู้ว่าเป็นทางการ ในการเพิ่มมูลค่าของรู้นั้นทำได้ด้วยการนำความรู้ไปใช้อีกบ่อยครั้งเท่าที่ต้องการ ดังนั้นในองค์กรที่ประสบผลสำเร็จจะต้องสามารถปรับเปลี่ยนความรู้ให้อยู่ในรูปแบบของทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคลและการเผยแพร่กระจายความรู้อย่างกว้างขวาง จนก่อให้เกิดฐานความรู้ขนาดใหญ่ที่สามารถเรียกใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาภายในองค์กรแห่งการเรียนรู้และยังนำไปสู่การสร้างความรู้ที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และมีการปรับเปลี่ยนความรู้ให้ทันสมัยขึ้นอย่างไม่มีวันจบสิ้น โดยที่วัฏจักรด้านการจัดการความรู้มี 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ ซึ่งกำหนดได้จากการกระทำของบุคคล

ขั้นตอนที่ 2 การจับความรู้ โดยการคัดเลือกความรู้ที่มีมูลค่าและสมเหตุสมผล

ขั้นตอนที่ 3 การปรับความรู้ โดยมีการจัดบริบทความรู้ใหม่ที่น่าไปปฏิบัติได้

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บความรู้ โดยทำ การจัดเก็บความรู้ที่มีประโยชน์ไว้ภายในฐานความรู้ซึ่งผู้ใช้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทุกเมื่อที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 5 การจัดการความรู้ โดยทำการปรับความรู้ให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ ซึ่งมักจะมี การตรวจสอบและทบทวนถึงความตรงประเด็นและความถูกต้องของความรู้อยู่เสมอ

ขั้นตอนที่ 6 การเผยแพร่ความรู้ โดยนำเสนอความรู้ซึ่งถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบที่บุคคลต้องการไม่ว่าจะเป็นที่ใดหรือเวลาใดก็ตาม

2) การจัดการความรู้สู่ความสำเร็จ

ปัจจุบันการแข่งขันทางด้านข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และการพัฒนาได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น หลายองค์การพยายามนำกระบวนการมาสร้างความแตกต่างในเชิงการธุรกิจ เพื่อ

ทำให้ให้ธุรกิจของตนเอง สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาปรับใช้ในการทำงาน เพื่อให้การทำงานนั้นสะดวกรวดเร็วลดความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรให้เจริญก้าวหน้า นั่นก็คือ “บุคลากรในองค์กร” โดยบุคลากรในองค์กรจะต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และนำไปสู่ประสิทธิผลขององค์กรนั่นเอง ซึ่งการที่จะทำให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญตระหนักในการเพิ่มคุณภาพของบุคลากร โดยการให้ความสำคัญกับความรู้ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่งขององค์กร

ดังนั้น ทุกคนในองค์กรจึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ต้องรับผิดชอบต่อความคิดใหม่ๆ ของตน และต้องพยายามพัฒนาความคิดเหล่านั้นให้เป็นจริงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนผู้นำมีหน้าที่สร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้และดำเนินตามความคิดของบุคลากรเอง²³ ดังนั้น แนวคิดในการบริหารจัดการองค์กร ที่ได้รับความสนใจอย่างมากก็คือ แนวคิดการจัดการความรู้ โดยแนวคิดการจัดการความรู้ได้เริ่มต้นและเป็นที่นิยมอย่างสูง ในช่วงปี ค.ศ.1995-1996 หลังจากที่ Kujiro Nonaka และ Hirotaka Takeuchi²⁴ ตีพิมพ์หนังสือ “The Knowledge Creating company” ออกมาเผยแพร่ ซึ่งทั้งสองท่านได้เสนอแนวคิดที่เน้นเรื่องการสร้างและกระจายความรู้ในองค์กรระหว่างความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน/รู้ความโดยนัย (Tacit Knowledge) กับความรู้ที่อยู่ในรูปแบบสื่อ/เอกสาร/ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) โดยใช้โมเดล SECI-Knowledge Conversion ในการอธิบาย ทำให้หนังสือดังกล่าว มีอิทธิพลอย่างสูงต่อวงการธุรกิจตั้งแต่ปี 1997 เป็นต้นมา ความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน/รู้ความโดยนัย เป็นความรู้ที่สามารถถ่ายโอนผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เป็นความรู้โดยปริยายในผู้อื่น ซึ่งความรู้โดยปริยายนี้ จะกลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งผ่านกระบวนการถ่ายโอนความรู้ โดยความรู้ที่ชัดแจ้งจะสามารถโอนไปยังความรู้ที่ชัดแจ้งในคนอื่น ๆ ผ่านกระบวนการของการรวมกันนั่นเอง โดย The SECI model เป็น

²³ Marquardt, M. J., Building the Learning Organization : A System Approach to Quantum Improvement and Global Success. New York: McGraw-Hill., 1996.

²⁴ Nonaka, Kujiro and Takeuchi, Hirotaka, Classic Work : Theory of Organizational Knowledge Creation in Morey, D., M.T. and Thuraishingham, B.M. Knowledge Management : Classic and Contemporary Work. Mass: The MIT Press, 1999.

กระบวนการในการสร้างความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ที่ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ

S = Socialization คือ การสร้างความรู้ด้วยการแบ่งปันประสบการณ์โดยการพบปะสมาคม และพูดคุยกับผู้อื่น ซึ่งจะเป็นการถ่ายทอด แบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลไปให้ผู้อื่น

E = Externalization คือ การนำความรู้ในตัวบุคคลที่ได้นำมาพูดคุยกันถ่ายทอดออกมาให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้หรือเป็นลายลักษณ์อักษร

C = Combination คือ การผสมผสานความรู้ที่ชัดแจ้งมารวมกัน และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในทางปฏิบัติได้

I = Internalization คือ การนำความรู้ที่ได้มาใหม่ไปใช้ปฏิบัติหรือลงมือทำจริง ๆ โดยการฝึกคิด ฝึกแก้ปัญหาจนกลายเป็นความรู้และปรับปรุงตนเอง

นอกจากนี้ Nanoka และ Takeuchi ได้อธิบายเรื่อง การจัดการความรู้ไว้อย่างน่าสนใจว่า ความสามารถขององค์กรในการสร้างสรรค์ จัดเก็บ และกระจายความรู้เป็นความสามารถที่สำคัญของการเป็นผู้นำในการแข่งขันทั้งในด้านคุณภาพ ความรวดเร็ว นวัตกรรม และราคาซึ่งการที่องค์กรจะสามารถแปลงความรู้เป็นพลังแห่งองค์กรได้นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาและการนำเอาระบบรวมถึงกลไกต่างๆ มารวมกันจัดเก็บเป็นความรู้ เพื่อส่งเสริมและกระจายความรู้ออกไป ทั้งนี้ เพื่อถ่ายทอดการนำไปใช้ประโยชน์

ในขณะที่ Marquardt ได้เสนอตัวแบบเชิงระบบของการจัดการความรู้จากแหล่งความรู้ไปสู่การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ มี 6 ขั้นตอนได้แก่

- 1) การแสวงหาความรู้ (Acquisition)
- 2) การสร้างความรู้ (Creation)
- 3) การจัดเก็บความรู้ (Storage)
- 4) การวิเคราะห์และทำเหมืองความรู้ (Analysis and Data Mining)
- 5) การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ (Transfer and Dissemination)
- 6) การประยุกต์ใช้และการทำ

เพื่อให้ข้อมูลถูกต้องและเที่ยงตรง (Application and Validation) โดย Marquardt เสนอแนวคิดไว้ว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ จะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เมื่อดำเนินการตาม

กระบวนการทั้ง 6 ขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่อง Marquardt เรียกสิ่งนี้ว่า ทูนทางปัญญา ซึ่งได้แก่ ความชำนาญ ความทรงจำความเชื่อ และสมมติฐานต่างๆ ของบุคคล ซึ่งล้วนแต่มีค่าต่อการเป็นอย่างยิ่ง

Hurley and Green ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มีการจัดระเบียบเพื่อสร้างสรรค์องค์การและใช้ความรู้เพื่อสนับสนุนและปรับปรุงองค์การ และความสำเร็จของการจัดการความรู้ เกิดจากการผสมผสานการทำงานระหว่างองค์ประกอบของการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. คน (People) เป็นกลยุทธ์หลักที่องค์การใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันมุ่งที่ความสามารถของคนในองค์การที่จะสร้างนวัตกรรมและมีความคล่องตัวที่จะปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามสถานการณ์ การพัฒนาคนในองค์การจึงมีความสำคัญอันดับแรก

2. กระบวนการ (Process) ของการจัดการความรู้ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้ต้องระบุประเภทของสารสนเทศที่ต้องการ ทั้งจากแหล่งข้อมูลภายในและภายนอก เป็นการแยกแยะว่า ความรู้ชนิดใดที่ควรนำมาใช้ในองค์การ แล้วนำความรู้นั้นมากำหนดโครงสร้าง รูปแบบและตรวจสอบความถูกต้องขั้นตอนของการจัดการความรู้ จึงประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนได้แก่

2.1 การจัดหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (Knowledge Acquisition) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการพัฒนาและการสร้างความรู้ใหม่ การได้มาซึ่งความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัย จะทำให้มีความรู้ใหม่อยู่เสมอ เมื่อนำผลการวิจัยไปใช้ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ก็มีการวิจัยใหม่ ค้นพบสิ่งใหม่และมีการนำผลการวิจัยนั้นไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.2 การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการใช้ความรู้ร่วมกันในองค์การมี 4 ระดับได้แก่ Know What (รู้วาคืออะไร) Know How (รู้วิธีการ) Know Why (รู้เหตุผล) และ Care Why (ใส่ใจกับเหตุผล)

2.3 การใช้หรือเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Utilitization) เป็นการเผยแพร่ความรู้ให้คนในองค์การสามารถเข้าถึงความรู้ในองค์การได้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจและการดำเนินงาน

3. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) เป็นเครื่องมือที่พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของความรู้ในองค์กรให้เป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อบุคคลในเวลาและรูปแบบที่บุคคลนั้นต้องการ เรียกว่า “ระบบบริหารความรู้”

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยที่พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลช่วยสนับสนุนต่อการใช้ความรู้ร่วมกันขององค์กร คือการมีวัฒนธรรมองค์การแบบเปิดเผยไว้วางใจกัน มีค่านิยมร่วมกันตลอดจนการส่งเสริมความคิดริเริ่ม กล้า คิด กล้า ทำในสิ่งใหม่และการมีระบบการให้รางวัลแก่ผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานที่ดีเยี่ยม ปัจจัยสำคัญที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยวัฒนธรรมองค์การ ยุทธศาสตร์และเทคโนโลยี กระบวนการจัดการความรู้ที่ควรประกอบด้วยพื้นฐานทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี วัฒนธรรม และองค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ประกอบด้วยปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และปัจจัยด้านกระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย

1. วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการนำเอาการจัดการความรู้มาปฏิบัติในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเริ่มต้นด้วยความเข้าใจถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ขององค์กร เพราะยุทธศาสตร์เป็นตัวบ่งบอกถึงทิศทางในทางปฏิบัติว่าองค์กรควรทำงานอย่างไร ให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด และต้องสื่อสารถึงวิสัยทัศน์ขององค์กร ให้บุคลากรในองค์กรเข้าใจอย่างชัดเจน

2. มีบุคลากรที่มีความสามารถมีทักษะในการเรียนรู้คิดทำสิ่งใหม่ๆ และสามารถแก้ไขปัญหาได้ ตลอดจนมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. ภาวะผู้นำแห่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้จะต้องมีผู้นำที่มีบุคลิกภาพของความเป็นผู้นำ และพร้อมให้การสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชา เปิดโอกาสให้ผู้ตามมีอิสระในการทำงานและได้พัฒนาตนเอง

4. โครงสร้างขององค์กร การจัดระบบโครงสร้างขององค์กรที่กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีการติดต่อสัมพันธ์กันภายในและภายนอกองค์กรเพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดี

5. บรรยากาศและวัฒนธรรมองค์การเป็นแบบเปิดเผย ผู้ปฏิบัติงานร่วมมือกันทำงานเป็นอย่างดีมีความพึงพอใจในการทำงาน ไว้วางใจและยอมรับซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีค่านิยมร่วมกันและทำงานเป็นทีม

6. เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลและช่วยในการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ

7. ระบบการจัดการ มีการจัดระบบงานซึ่งมีบุคลากรรับผิดชอบ มีระบบและกลไกการนิเทศ และการประกันคุณภาพภายในอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

8. การเสริมแรงจูงใจ ให้การเสริมแรงจูงใจแก่บุคลากรเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน การส่งเสริมความก้าวหน้าการยกย่องชมเชยและการให้รางวัล

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองโบราณอุททอง

ในอดีตส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ชุมชนโบราณที่เมืองอุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี คงมีฐานะเป็นเมืองท่าสำคัญในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์หรือช่วงก่อนสมัยทวารวดี และเป็นเมืองหลวงในระยะแรกของรัฐทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 9 - 13 อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีร่วมกับข้อมูลด้านจารึกและศิลปกรรมกลับพบว่า ชุมชนโบราณที่เมืองอุททอง น่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงสมัยทวารวดีตอนกลาง ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 โดยปรากฏอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างเด่นชัด และมีหลักฐานของการค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างถิ่น ทั้งกับ ศรีวิชัย อินเดีย (ราชวงศ์ปาละ) จีน (สมัยราชวงศ์ถัง) และตะวันออกกลาง (สมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์) ดังนั้นการเจริญขึ้นของพุทธศาสนานิกายมหายานที่ดำเนินควบคู่ไปกับความมั่งคั่งทางการค้าบนเส้นทางสายไหมทางทะเล จึงเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุททองและชุมชนร่วมสมัยแห่งอื่น ๆ ในภาคกลางของประเทศไทยเติบโตขึ้นอย่างมากในช่วงกลางของสมัยทวารวดี ด้วยปรากฏหลักฐานดังนี้

1. เมืองโบราณอุททองในยุคก่อนประวัติศาสตร์

ชิน อยู่ดี บิดาแห่งวิชาโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ของไทย ได้เสนอบทความเกี่ยวกับยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่เมืองอุททอง ที่กล่าวถึงขวานหินขัดแบบต่าง ๆ ซึ่งพบเป็นจำนวนมากภายในเมืองอุททอง และบริเวณใกล้เคียง แสดงว่าแถบนี้มีคนยุคก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่เมื่อราว 3,000 ปีที่แล้ว และ

น่าจะมีการอยู่อาศัยสืบต่อลงมาในสมัยสำริดและเหล็ก เพราะพบลูกปัดหลายลูกที่มีลักษณะคล้ายกับลูกปัดจากแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดลพบุรี²⁵

2. เมืองโบราณอุทอังก์กับดินแดนสุวรรณภูมิ

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้นำเสนอข้อมูลทางโบราณคดีทั้งจากเมืองอุทอังก์และบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะแหล่งโบราณคดีบ้านดอนตาเพชร ผนวกกับความรู้เรื่องสภาพภูมิศาสตร์โดยเฉพาะเส้นทางน้ำมาอธิบายว่า “...เมืองอุทอังก์และปริมณฑล คือบริเวณศูนย์กลางของรัฐหรือแคว้นสำคัญที่พัฒนาขึ้นในสมัยสุวรรณภูมิ ที่มีโบราณสถานวัตถุสนับสนุนมากกว่าที่อื่นๆ เพราะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม...”²⁶

3. เมืองโบราณอุทอังก์กับอาณาจักรพูนันและอิทธิพลจากศรีวิชัย

ฉ่อง บวสเชอเลียร์ ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับร่องรอยของศิลปะศรีวิชัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 ที่ปรากฏในศิลปะทวารวดีที่เมืองอุทอังก์ ซึ่งอิทธิพลของศรีวิชัยนี้อาจผ่านมาจากภาคใต้ตามเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายมหายาน เพราะในการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 15 และ 28 ได้พบอาคารจำลองเป็นจำนวนมาก ซึ่งคล้ายกับลักษณะดั้งเดิมของพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และในการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 15 ยังได้พบพระพิมพ์ดินดิบ มีจารึกอักษรเทวนาครีตามแบบประเพณีการสร้างพระพิมพ์ของศรีวิชัยอีกด้วย²⁷

4. เมืองโบราณอุทอังก์ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ทวารวดี

ผาสุข อินทรารุช ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีทวารวดี ได้เสนอบทบาทสำคัญของเมืองอุทอังก์ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ทวารวดี ไว้ 2 ประเด็น คือ²⁸

²⁵ ชิน อยู่ดี, เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ที่เมืองอุทอังก์ ในโบราณวิทยาเมืองอุทอังก์, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, พ.ศ. 2509), หน้า 48-50.

²⁶ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์โบราณคดี: เมืองอุทอังก์, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, พ.ศ.2549), หน้า 76.

²⁷ ช็อง บวสเชอเลียร์, ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีจากเมืองอุทอังก์ แปลโดย หม่อมเจ้าศักรวิไล ดิศกุล, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, พ.ศ. 2511 ก), หน้า 14, 18.

²⁸ ผาสุข อินทรารุช, สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2548), หน้า 106-114.

1) เมืองโบราณอุทงเป็นเมืองศูนย์กลางการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างถิ่น ทั้งทางตะวันตกและตะวันออก มาตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าสมัยทวารวดีหรือยุคหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ ได้พบโบราณวัตถุสำคัญ ๆ หลายประเภท เช่น ลูกปัดหิน เป็นสินค้าที่มาจากอินเดียในสมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ นอกจากนี้ยังพบลูกปัดหิน ลูกปัดแก้ว เครื่องประดับทองคำ เหยียนทองแดงของโรมันรูปจักรพรรดิ วิกโตรินัส ที่พบที่เมืองออกแก้วประเทศเวียดนาม ดังนั้น เมืองอุทงจึงเปรียบเหมือนเมืองท่าโบราณในสมัยทวารวดี

2) เมืองโบราณอุทงเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของรัฐทวารวดี เพราะพบประติมากรรม เช่น แผ่นดินเผารูปพระสงฆ์อุ้มบาตร และภาพปูนปั้น พระพุทธรูปนาคปรกมีรูปแบบคล้ายกับศิลปะสมัยอมราวดี งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมทางศาสนาเป็นจำนวนมาก ที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนานิกายเถรวาท พุทธศาสนามหายาน และศาสนาพราหมณ์ โดยเมืองอุทงน่าจะเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดีในยุคแรก

2.6 แนวคิดการเผยแพร่

การแพร่กระจายหรือการเผยแพร่ เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความคิด การปฏิบัติ ข่าวดสารหรือพฤติกรรมไปสู่สถานที่ต่าง ๆ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งไปสู่กลุ่มบุคคลอื่น ๆ อย่างกว้างขวางจนเป็นผลให้เกิดการยอมรับความคิดและการปฏิบัติเหล่านั้น อันจะมีผลต่อโครงสร้างและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด พบว่ามีสิ่งที่มีอิทธิพลในการดำเนินการของกระบวนการเผยแพร่นั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ

- 1) ตัวนวัตกรรมเอง
- 2) สารสนเทศหรือข้อมูลที่น่าไปใช้ในการสื่อสารของนวัตกรรมนั้น
- 3) เงื่อนไขด้านเวลา
- 4) ธรรมชาติของระบบสังคมหรือชุมชนที่นวัตกรรมจะนำไปเผยแพร่
- 5) การยอมรับ

แนวคิดทฤษฎีการเผยแพร่นี้ เกิดจากการรวบรวม ผสมผสาน หลักการ ทฤษฎี และองค์ความรู้ที่เป็นความจริงแท้จากหลาย ๆ สาขาวิชา นำไปสู่การสร้างทฤษฎีการเผยแพร่อขึ้นและเป็นทฤษฎีที่ไม่แบ่งชี้เฉพาะว่า ใช้สำหรับการเผยแพร่นวัตกรรมของสาขาวิชาหรือศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งโดยเฉพาะ เหตุผลที่ว่า

ทำไมทฤษฎีการเผยแพร่ถึงไม่มีความเฉพาะ เพราะว่าการเผยแพร่วัตถุธรรมนั้นมีในทุกสาขาวิชาและทุกศาสตร์ ที่เป็นรากฐานของการพัฒนาทฤษฎีการเผยแพร่ และต้องเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับในช่วงเวลาหนึ่งอย่างเป็นแบบแผน

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

น. ณ ปากน้ำ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "ศิลปะโบราณในสยาม"²⁹ สรุปได้ว่า นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 1-4 พระพุทธศาสนาได้แตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ ทั้งเพื่อรักษาคำสอนเดิม และเพื่อต่อสู้กับแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์ ทำให้พระพุทธศาสนานิกายมหาสังฆิกะเจริญรุ่งเรืองในทางภาคใต้ของอินเดีย และนิกายสรวาสติวาทิน ที่แยกไปจากนิกายเถรวาท ไปเจริญรุ่งเรืองอยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย ส่วนนิกายเถรวาทดั้งเดิมบริสุทธิ์ ก็ไปเจริญรุ่งเรืองอยู่ที่เกาะลังกา ซึ่งภายหลังได้กลายเป็นศูนย์กลางแพร่หลายไปสู่ดินแดนสุวรรณภูมิหลายระลอก

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สันนิษฐาน เรื่องดินแดนซึ่งเป็นเส้นทางการติดต่อระหว่างอินเดียกับประเทศไทยสมัยก่อนไว้ในหนังสือเรื่อง "จาริกบุญ-จาริกธรรม"³⁰ สรุปความได้ว่า ดินแดนส่วนที่เป็นแหลมของประเทศไทยปัจจุบัน น่าจะเป็นส่วนแรกสุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับการติดต่ออย่างสืบเนื่องกับอินเดีย โดยพวกพ่อค้าฮินดูจากอินเดียได้ ซึ่งเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายและเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชมพูทวีป

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้นิพนธ์หนังสือเรื่อง "ตำนานพระพุทธเจดีย์"³¹ สรุปความตอนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาในประเทศสยามได้ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยที่ราชธานีนครปฐมนั้นมีโบราณวัตถุบางอย่าง ปรากฏอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ เช่น ศิลากำเป็นรูปพระธรรมจักรเหมือนอย่างเช่น ที่ชาวอินเดียสร้างกันในสมัยเมื่อก่อนมีพระพุทธรูป

²⁹ น. ณ ปากน้ำ, ศิลปะโบราณในสยาม, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2537), หน้า 217.

³⁰ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), จาริกบุญ - จาริกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สว, พ.ศ. 2547), หน้า 494.

³¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, พ.ศ. 2510), หน้า 145-146.

และภาษาที่จารึกพระธรรมเป็นภาษามคธ กับทั้งยังมีคติที่ถือกันเมื่อก่อนมีพระพุทธรูป เช่น ทำพระแทน พุทธอาสน์และรอยพระพุทธรูปเป็นที่สักการบูชาปรากฏต่อมาอีก หลายอย่าง สัญลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาที่มาประดิษฐานในประเทศไทยนี้ เป็นนิกายเถรวาทอย่างที่เราเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ไปประกาศในนานาประเทศ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยน่าจะก่อน พ.ศ.500 และนับถือสืบทอดกันมั่นคงต่อมาอีกนาน กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับการเข้ามาของ พระพุทธศาสนาสู่ประเทศไทยว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาเข้าประเทศไทยหลายยุคและหลายนิกาย จึงมีโบราณสถานหลายแบบ ซึ่งเรียกเป็นสมัยได้ 7 สมัย ซึ่งในสมัยที่ 1 คือ สมัยทวารวดี โดยกำหนดเอาตั้งแต่ พ.ศ. 500 เป็นต้นมา โดยที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงแจกพระบรมสารีริกธาตุ ให้ไปประดิษฐานในประเทศที่ทรงส่งสมณทูต ไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ๆ ด้วย

กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โบราณคดีเมือง : แนวคิดและวิธีการ”³² การทำงานด้านโบราณคดีเมืองในพื้นที่เมืองสำคัญต่าง ๆ ของโลกมีคำถามสำคัญ คือ โบราณคดีเมืองคืออะไร แนวคิดและวิธีการศึกษา การตีความบริบททางโบราณคดีเมืองเพื่อให้เข้าใจพื้นที่เมืองและวิถีชีวิตเมืองในอดีต และทรัพยากรทางโบราณคดีเมืองกับการอนุรักษ์และการจัดการพบว่า คำว่า “โบราณคดีเมือง” เป็นการศึกษาโบราณคดีที่ทำงานในพื้นที่เมืองและการศึกษาในบริบทของแหล่งโบราณคดี วิธีการศึกษาโบราณคดีเมืองจะต้องมีความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ เรื่องหลักฐานทางโบราณคดี รวมไปถึงการจัดจำแนกหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเมือง นอกจากนี้งานโบราณคดีเมืองยังมีความสัมพันธ์กับผู้ที่ยังอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองในปัจจุบัน

เสถียร โพธิ์นันทะ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "ภูมิประวัติพระพุทธเจ้า"³³ สรุปความเรื่องการ เข้ามาของพระพุทธศาสนาได้ว่า พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา ในระยะแรกเป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้เจริญรุ่งเรือง อยู่หลายศตวรรษและแพร่หลายครอบคลุมไปทั่วในแถบแหลมอินโดจีน ต่อมาพุทธศตวรรษที่ 6 พระพุทธศาสนานิกายมหายาน ก็ได้เข้าสู่ประเทศไทยสมัยก่อนโดยมาทางบกเข้ามาทางแคว้น เบงกอล ทางพม่าเหนือ และทางทะเลซึ่งมาขึ้นที่แหลม

³² กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์, บทความวิจัยเรื่อง โบราณคดีเมือง : แนวคิดและวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร : วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม), พ.ศ. 2558), หน้า 2509 – 2529.

³³ เสถียร โพธิ์นันทะ, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, พ.ศ. 2537), หน้า 1-6.

มลายู สุมาตรา และอ้อมอ่าวเข้ามาทางประเทศกัมพูชาก็มีเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้อยู่ในสมัยอาณาจักรฟูนัน ซึ่งปรากฏว่าช่วงเวลาดังกล่าวชาวฟูนันนับถือพระพุทธศาสนา ทั้งแบบเถรวาทและแบบมหายาน พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมากจนถึงกับมีสมณทูตชาวฟูนันเดินทางไปแปลพระคัมภีร์ถึงประเทศจีน ในพุทธศตวรรษที่ 10 คือ ท่านพระสังฆปาละ และพระมันทรเสน

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้เขียนบทความเรื่องความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์สมัยโบราณ ซึ่งได้ยืนยันถึงเรื่องราวความมั่งคั่งของสุวรรณภูมิ (ก่อนสมัยทวารวดี) สรุปความในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะเอเชียอาคเนย์สมัยโบราณไว้ 3 เรื่อง³⁴ คือ

1) ปัญหาเกี่ยวกับอาณาจักรฟูนันและอาณาจักรเจนละโดยทั่วไปประวัติศาสตร์สมัยโบราณในประเทศกัมพูชามีมาก่อนสร้างเมืองพระนคร (pre-Angkorean period) และมีอายุก่อน พ.ศ.1355 นั้น นิยมใช้ชื่อตามที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุจีนคืออาณาจักรฟูนัน และอาณาจักรเจนละ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านสนใจศึกษาค้นคว้า เช่น ศาสตราจารย์โคลด ชาก (Claude Jacques) ศาสตราจารย์เปอลิโอต (Paul Pelliot), ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ศาสตราจารย์ฟินอต (Louis Finot), ศาสตราจารย์ดูปองต์ (P. Dupont)

2) ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ เขียนไว้ในหนังสือว่า พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ของขอมทรงเป็นเชื้อชาติมลายูและเสด็จขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาได้เปลี่ยนความเห็นเห็นว่าพระเจ้าสุริยวรมัน ที่ 1 ทรงเป็นเจ้าชายขอมแต่ดั้งเดิม

3) หลักฐานทางด้านโบราณคดี ที่อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นซากโบราณสถาน ที่เนินทางพระปวัตตฤสำคัญที่สลักศิลา คือ องค์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรยืน พระเศียรพระพุทธรูปเป็นประติมากรรมสัมฤทธิ์ เช่น เศียรพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปทรงเครื่องขนาดเล็ก และพระพิมพ์ เครื่องประดับปูนปั้นรูปเทวดา มนุษย์ และยักษ์ หลักฐานที่ค้นพบเหล่านี้ยืนยันว่า เมืองสุวรรณปุระ ในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ในประเทศกัมพูชานั้นคงจะเป็นเมืองสุพรรณบุรีของไทยอย่างแน่นอน

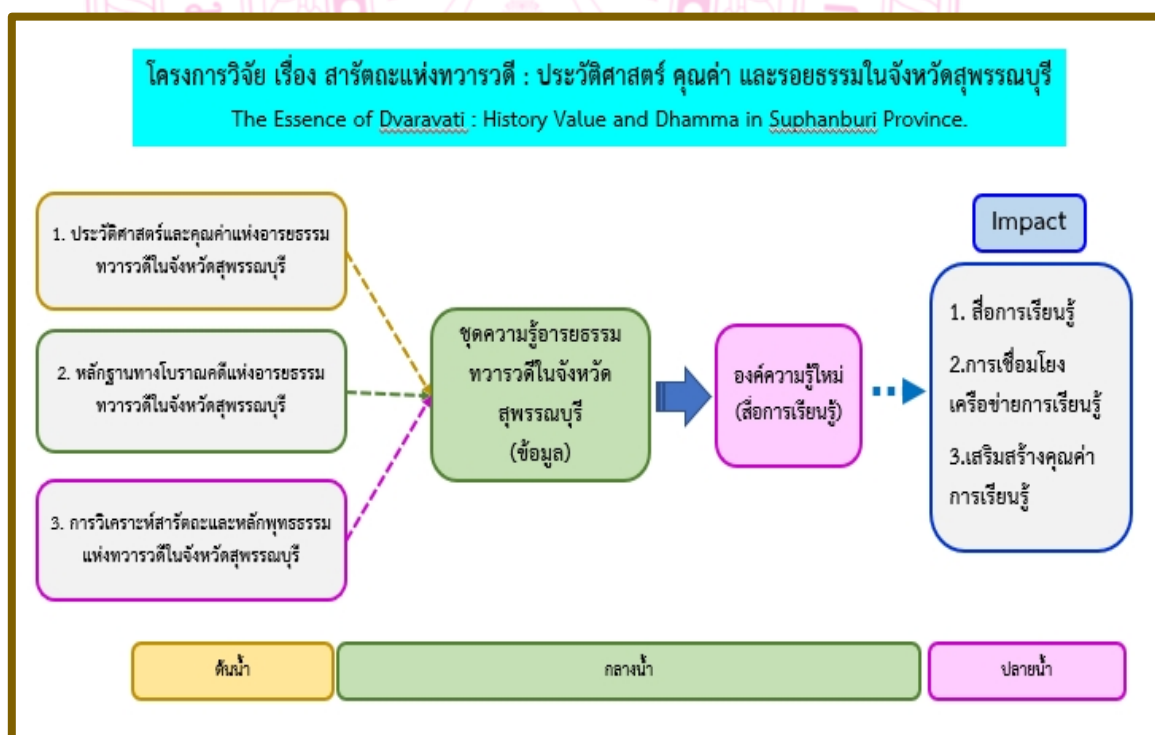
³⁴ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.ม.จ., พระพุทธรูปรุ่นเก่าในประเทศไทย, โบราณคดี, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (มกราคม-มีนาคม 2514),

2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ทั้งการศึกษาเอกสาร (Documentary Data) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วย 1) งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา 2) แบบสำรวจ 3) แบบสนทนากลุ่มและแบบสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบและวิธีวิจัยดังนี้

กรอบการวิจัยนี้เชื่อมโยงกับ นโยบายและยุทธศาสตร์ อววน. พ.ศ. 2563 – 2570 สำนักนวัตกรรมแห่งชาติ ซึ่งแบ่งประเภทขององค์ความรู้เชิงนวัตกรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ

1. นวัตกรรมเชิงพื้นที่ (Area Innovation) ที่ประกอบไปด้วยนวัตกรรมการจัดทำสื่อความรู้ที่จับต้องได้ ผสานกับองค์ความรู้ที่จับต้องไม่ได้
2. นวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) ที่ประกอบไปด้วยนวัตกรรมกระบวนการสืบค้นทางเทคโนโลยี และกระบวนการการตรวจสอบ สังเคราะห์ข้อมูล และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ขององค์กรหรือวิธีการนำเสนอผลการศึกษา ที่มีประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย รูปแบบการวิจัย พื้นที่วิจัย ขอบเขตกลุ่มประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ มีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 พื้นที่วิจัย
- 3.3 ผู้ให้ข้อมูลวิจัย
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล/การปฏิบัติกรวิจัย
- 3.7 สรุปกระบวนการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นงานวิจัยการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการ วิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ร่วมกับการสำรวจ (survey) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ในการรวบรวมข้อมูลวิจัย มีรายละเอียดประกอบด้วย

1.1 การศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ บันทึกรจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำนักศิลปากร ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

1.2 การสำรวจ (survey) หลักฐานทางโบราณคดี เช่น เจดีย์ อิฐ เนินดิน และร่องรอยหลักฐานทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุในอารยธรรมทวารวดีที่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่วิจัย

1.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่แบบเจาะจง (สารัตถะจากอะไร ที่บ่งบอกอารยธรรมทวารวดี (เรื่องเล่า) การเล่าเรื่องผ่านอาณาจักรที่ล่มสลาย The Lost Kingdom) จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนในพื้นที่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 คน และ 3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน รวมทั้ง 6 คน

1.4 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่จัดเก็บข้อมูลในการรวมกลุ่มสมาชิก จากการทำงานร่วมกัน จากการสนทนากลุ่มประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 คน และ 3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน รวม 6 คน เพื่อมุ่งสู่การเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

3.2 พื้นที่การวิจัย

ในงานวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โครงการวิจัยนี้มีพื้นที่วิจัยจำนวน 2 แห่ง ได้แก่

- 1) ตำบลจรเข้สามพัน และตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

อำเภออู่ทอง เป็นเมืองเก่ามีโบราณวัตถุและวัฒนธรรมสมัยทวารวดี เป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ และได้สลายตัวเมื่อปี พ.ศ.1600 ต่อมา มีราษฎรอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่ริมคลองจรเข้สามพัน รวมตัวเป็นเมืองใหญ่จนปัจจุบัน และเป็นสถานที่ตั้งของที่ว่ากล่าวอำเภออู่ทองจนถึงปัจจุบัน^๑ ดังคำขวัญที่ว่า “แหล่งรอยพระพุทธบาท เกียรติประกาศเรื่องผ้าทอ เจ้าพ่อพระยาจักร ถิ่นรักไทยทรงดำ ถ้ำ

^๑ ข้อมูลจากเว็บไซต์ https://ww1.suphanburi.go.th/amphur_content/cate/11

เลื้อยพระดี มีคอกช้างดิน ถิ่นถ้ำน้ำตก” สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นภูเขาและมีพื้นที่สูงทางด้านตะวันตกขึ้นไปจนถึงทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ส่วนพื้นที่ราบอยู่ทางด้านทิศตะวันออก มีลำน้ำสายหลัก คือ ลำน้ำจรเข้สามพัน เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง เป็นที่เก็บรวบรวมวัตถุโบราณ และหลักฐานต่างๆ ที่ได้จากการดำเนินงานทางโบราณคดี ต่อมาในปี พ.ศ. 2507–2508 ได้มีการสำรวจ ขุดแต่งโบราณสถานในเขตเมืองโบราณอุทอง และได้พบโบราณวัตถุจำนวนมาก มีโบราณสถานอยู่ในเขตเทศบาลหลายแห่ง^๒

2) ตำบลรั้วใหญ่ และตำบลท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

โดยเฉพาะตำบลรั้วใหญ่ ตำบลท่าพี่เลี้ยง เป็นพื้นที่ซึ่งมีร่องรอยโบราณวัตถุและศิลปกรรมสมัยทวารวดี ได้พบชิ้นส่วนสลุบเจดีย์ ศิลาลงปางนาครปรก แต่ไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นศิลปะสมัยทวารวดีหรือสมัยลพบุรี เพราะมีลักษณะการผสมผสานกันอยู่มาก

ประเทศไทย/จังหวัด	อำเภอ	ตำบล
สุพรรณบุรี	อุทอง	จรเข้สามพัน , อุทอง
	เมืองสุพรรณบุรี	รั้วใหญ่ , ท่าพี่เลี้ยง

3.3 ผู้ให้ข้อมูลวิจัย

เพื่อให้การวิจัยมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลวิจัย จากอำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 6 คน
- 2) กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 2 คน
- 3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 4 คน
- 4) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 4 คน

^๒ ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.u-thongcity.go.th/content/general//?page=2>

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสัมภาษณ์แบบเจาะจงตามกระบวนการวิจัย กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 16 คน โดยมีการกำหนดกระบวนการเก็บข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่แบบเจาะจง (สารัตถะจากอะไร ที่บ่งบอกอารยธรรมทวารวดี (เรื่องเล่า) การเล่าเรื่องผ่านอาณาจักรที่ล่มสลาย The Lost Kingdom) จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนในพื้นที่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 1 คน 3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน และ 4) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน โดยใช้วิธีการเจาะจงตามการศึกษาวิจัย รวมทั้งหมด 8 คน และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่จัดเก็บข้อมูลในการรวมกลุ่มสมาชิก จากการทำงานร่วมกัน จากการสนทนากลุ่มประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี จำนวน 3 คน 2) ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 1 คน 3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน และ 4) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 2 คน รวมทั้งหมด 8 คน เพื่อมุ่งสู่การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และหาข้อสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัยสู่สังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป

3. การสุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี อารยธรรมทวารวดีในทุกภาคส่วนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย/การสร้างเครื่องมือการวิจัย

1) ชนิดของเครื่องมือวิจัย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยดำเนินการดังนี้

เครื่องมือที่นำมาใช้สำหรับกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย การวิจัยได้กำหนดกระบวนการวิจัยโดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา

ตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการกระบวนการสร้างพื้นฐานขององค์ความรู้ในทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดี เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในจังหวัดสุพรรณบุรี อันเป็นแนวทางประการสำคัญในการนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกข้อคำถามที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบชี้แนะที่ไม่มี การกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามที่มีความชัดเจนตายตัว โดยเป็นแต่เพียงการกำหนดแนวข้อคำถามแบบเปิดกว้าง หรือเป็นการใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิธีการวิจัยที่มีผลทำให้ข้อคำถามมีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นเทคนิคและกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่เป็นผู้ที่มีความรู้และความชำนาญหรือมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่กำลังดำเนินการกระบวนการวิธีการวิจัย เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความรู้และความชำนาญหรือมีความเชี่ยวชาญสามารถแสดงความคิดเห็นหรือทรรศนะได้อย่างหลากหลายผู้สัมภาษณ์สามารถที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ และสามารถที่จะตอบคำถามที่สำคัญ และมีความน่าสนใจในแต่ละประเด็นของคำตอบ จากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ อันทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย และข้อเท็จจริงในทางดำเนินการและใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนาย่อย ประกอบด้วยเนื้อหา จำนวน 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เช่น ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้ข้อมูล เพศ สถานภาพ วัตถุประสงค์รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนามรดกโลกต่อไป

1. แบบสำรวจ เป็นการสำรวจร่อยรอยหลักฐานโบราณคดีอารยธรรมทวารวดีที่ยังคงมีอยู่
2. แบบสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในประเด็นการศึกษาวิจัยดังกล่าว
3. การประชุมชมกลุ่มย่อย (Focus Group) หรือเวทีสัมมนา เพื่อที่จะได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก รวมถึงความต้องการพัฒนาความร่วมมือเป็นเครือข่ายการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมต่อไป

2) การสร้างเครื่องมือวิจัย

กระบวนการในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิธีการวิจัยได้กำหนดให้ใช้วิธี สัมภาษณ์เจาะลึกโดยกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์แบบชี้แนะอันเป็นกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะที่ไม่มีข้อคำถามที่เป็นมาตรฐานเป็นการกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามที่นำมาใช้ในการ

สัมภาษณ์เจาะลึก เพียงแต่มีการกำหนดลักษณะของข้อคำถามที่มีลักษณะเปิดกว้างแต่มีความยืดหยุ่น และมีการนำคำผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนตามสถานการณ์ที่มีการขับเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา ส่วนการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการออกแบบการวิจัยหรือการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การสำรวจ โดยการลงพื้นที่ เก็บข้อมูลที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้ง ร่องรอยเจดีย์ ฐานอิฐ บ่อน้ำ เนินดิน หรือร่องรอยอื่น ๆ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก โดยกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์แบบขึ้นนำอันเป็นกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์ที่ไม่มีรูปแบบข้อคำถามที่ตายตัว หรือกระบวนการวิธีการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะที่ไม่มีข้อคำถามที่เป็นมาตรฐานเป็นกระบวนการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามที่นำมาใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก เพียงแต่มีการกำหนดลักษณะของข้อคำถามที่มีลักษณะเปิดกว้างมีความยืดหยุ่น

3. การสนทนากลุ่ม มีการนำคำผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนตามสถานการณ์ที่มีการขับเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา ส่วนการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการออกแบบการวิจัยหรือการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัย

3) กระบวนการและขั้นตอน ในการดำเนินกระบวนการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เอกสารประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
2. การสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี เช่น

1. หลักฐานและการค้นพบในพื้นที่วิจัย
2. หลักฐานเชิงประจักษ์ทางกายภาพ
3. หลักฐานที่เป็นเรื่องเล่าและความเชื่อ
4. การสร้างเครือข่ายองค์ความรู้ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์ทวารวดี

4) การหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล/การปฏิบัติการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล/การดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร เป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากหนังสือ บทความในวารสาร เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และแผนพัฒนาตำบลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยววัฒนธรรม

2. ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ โดยวิธีการสนทนากลุ่ม ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลวิจัยเพื่อ ศึกษาองค์ความรู้ แนวคิด วิธีดำเนินการจัดการองค์ความรู้ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของกลุ่มหรือประชาชนในพื้นที่

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การปฏิบัติการแจกแบบสอบถามในพื้นที่ เป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติ (Qualitative/action Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

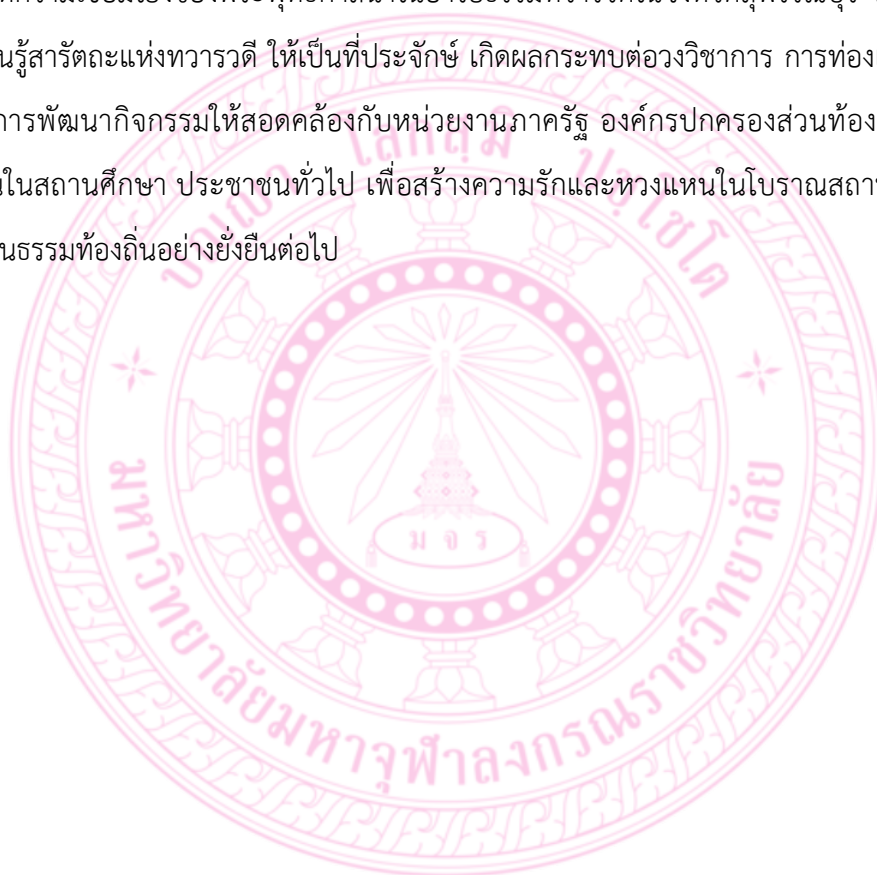
1) วิเคราะห์ข้อมูลตามเอกสารหลักฐาน ร่องรอย ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอารยธรรมทวารวดี ที่ปรากฏในพื้นที่วิจัย

2) นำผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์องค์ความรู้ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของภาครัฐและเอกชน และประมวลชุดความรู้ที่ได้รับจากกระบวนการและแนวทางในการดำเนินงาน

3.7 สรุปกระบวนการวิจัย

แผนการบริหารจัดการงานวิจัยที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของภาครัฐและเอกชน สามารถนำไปอ้างอิง วางแผนกิจกรรม วางแผนเศรษฐกิจในพื้นที่วิจัย หรือเชื่อมโยงพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ดังนี้

การนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) และการหาคำร้อยละเปรียบเทียบและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงพื้นที่ โดยมุ่งเน้นศึกษากระบวนการได้มาซึ่งชุดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หลักฐานทางโบราณคดี คุณค่าของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากนั้นจึงพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดี ให้เป็นที่ประจักษ์ เกิดผลกระทบต่อวงวิชาการ การท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี รวมถึงการพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนในโบราณสถาน พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ประกอบทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ร่วมกับการสำรวจ (Survey) โดยผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์การวิจัยในประเด็น 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ออกเป็น 2 ส่วน คือ

4.1.1 การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร

การศึกษาในส่วนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทวารวดีและองค์ความรู้อารยธรรมทวารวดี ที่สอดคล้องกับเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี จากการค้นคว้าเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำราประวัติศาสตร์ อรรถกถา คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการทางโบราณคดี พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรม พระพุทธศาสนาในลังกา พม่า ล้านนา ล้านช้าง ตลอดจนงานค้นคว้าด้านภูมิศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับทวารวดี รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านศิลปกรรมว่ามีความเกี่ยวข้องกับเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่วิจัยหรือไม่ อย่างไร หรือมีความสอดคล้องกันมากน้อยในการออกแบบเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีตามช่วงเวลาเพียงใด

1) ประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีในสุพรรณบุรี

ในประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นการมองเรื่องราวในอดีตผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงเป็นการเดินทางตามวิธีการและแนวคิดของนักปราชญ์ นักวิชาการเฉพาะด้านทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ที่แสวงหาข้อมูลเชิงวิชาการที่ลุ่มลึกในเรื่องอารยธรรมทวารวดี

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ทวารวดีพบว่าพัฒนาการของทวารวดี¹ ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีจัดระดับเป็นจุลภาค คือบริเวณบ้านเมืองที่เรียกว่า ทวารวดี กับสิ่งที่เป็นมหัพภาค คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งบริเวณพื้นแผ่นดินใหญ่และบริเวณที่เป็นเกาะ โดยอาศัยหลักฐานทั้งเก่าและใหม่ การมอง “ทวารวดี” ในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มองเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือบ้านเมือง โดยได้เสนอให้เห็นว่า พัฒนาการของทวารวดีนั้นแท้จริงเกิดขึ้นจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำใกล้ทะเล (Riverine region) ที่สร้างเครือข่ายการติดต่อทั้งภายในและภายนอก สืบต่อมาแต่สมัยเมืองอู่ทอง ซึ่งร่วมสมัยกับรัฐฟูนันที่อยู่ในบริเวณปากแม่น้ำโขง

เริ่มต้นจากการมีตัวตนของอารยธรรมทวารวดี บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ซึ่งมีอายุมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6-11² ด้วยความก้าวหน้าทางหลักฐานของโบราณคดีในขณะนั้น ทำให้เห็นได้ว่าพัฒนาการของบ้านเมืองบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาโดยเฉพาะทางภาคตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเป็นแหล่งชุมชนหนาแน่นและเป็นบริเวณแกนแห่งอำนาจของรัฐ (ศรี) ทวารวดี ซึ่งอาจารย์ธิดา สาระยา ได้กล่าวไว้ว่ามีเครือข่ายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนครอบคลุมกลุ่มเมืองโบราณทั้งที่ นครปฐม-อู่ทอง-คูบัว แล้วจึงเกิดการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวได้ว่าพัฒนาการของรัฐ (ศรี) ทวารวดีสัมพันธ์สืบเนื่องกับศูนย์กลางสำคัญชายฝั่งทะเล ตรงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งมีชื่อปรากฏในเอกสารจีนว่า ฟูนัน

เรื่องราวของอารยธรรมทวารวดี ได้รับการศึกษาและกล่าวถึงครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2427 ในยุคเริ่มต้นศึกษาพบเพียงอาณาจักรโบราณที่กล่าวไว้ในเอกสารจีน ชื่อว่า โกลโลโปตี (To-lo-po-ti) ซึ่ง

¹ ธิดา สาระยา, (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, พ.ศ. 2532), หน้า 27.

² สฤณีพงศ์ ขุนทอง, บทความวิจัย เรื่อง โบราณคดีช่วงก่อนสมัยทวารวดี : ข้อมูลใหม่จากเมืองโบราณอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : วารสารดำรงวิชาการ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม), พ.ศ. 2561), หน้า 17.

นักวิชาการส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าเป็น **ทวารวดี** ที่ตั้งอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย³ พบหลักฐานที่สำคัญที่ปรากฏการจารึกชื่อ “**ศรีทวารวดี ศุวรปุณณะ**” บนเหรียญเงินและศิลาจารึก รวมถึงหลักฐานทางศิลปกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการรับอารยธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะด้านศาสนาจากอินเดียทำให้ภาพของทวารวดีเริ่มชัดเจนขึ้น นายพอล วิทลีย์ ได้เสนอความเห็นว่ารัฐที่จีนเรียกว่า “**จินหลิน**” แปลว่า ดินแดนแห่งทองหรือสุวรรณภูมิตรงกับบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง และมีความสอดคล้องกับทัศนะของศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอเลียร์ ที่ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เพราะพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดีบนแผ่นทอง⁴

จากการศึกษาเกี่ยวกับสภาพสังคมของอารยธรรมทวารวดี ครอบคลุมปริมณฑลที่กว้างไกลกว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐ ประชากรในสังคมยุคนั้นมีลักษณะร่วมบางประการ เช่น วิถีชีวิต ศิลปะวัฒนธรรม ซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ส่วนมากจะแตกต่างกันในเชิงชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ เชื่อว่าชนเผ่ามอญเป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดี สังคมทวารวดีมีการแบ่งออกเป็นชนชั้นปกครองและชนชั้นที่ถูกปกครอง การจัดลำดับความเหลื่อมล้ำแบบนี้กษัตริย์จึงมีฐานะสูงสุดและอยู่ในชนชั้นปกครอง

ในพื้นที่ของสุพรรณบุรี ชุมชนโบราณอู่ทองมีร่องรอยการเติบโตที่สัมพันธ์กับเมืองนครปฐม โดยมีพัฒนาการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยุคฟูนัน ซึ่งทั้งสองเมืองต่างก็เป็น “เมืองท่าชายฝั่ง” ที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม การขนส่งสินค้า มีการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและการค้าของชาวพื้นเมืองตามชุมชนชายฝั่งและชาวทะเล ในภาษาสันสกฤตของคำว่า “ทวารวดี” แปลว่า “ด้วยประตู” ซึ่งหมายถึง เมืองท่า และคำว่า “ทวารวดี” อาจเทียบได้กับเมืองทวารกา ซึ่งเป็นเมืองของพระกฤษณะในมหากาพย์เรื่องมหาภารตะ

ผู้ที่ศึกษาและตีความคำว่า “ทวารวดี” เป็นคนแรกน่าจะได้แก่ นายแซม มวล บิล (Samuel Beal) ในปีพ.ศ. 2427 และได้แปลบันทึกของพระภิกษุเหียนจั้ง (Hiuan Tsang) หรือที่เรารู้จักกันในนามพระถังซำจั๋ง เดินทางจากจีนไปสืบพระพุทธศาสนาที่อินเดียในปีพ.ศ. 1188 เอกสารเล่มนี้ชื่อว่า Siyuki : Buddhist records of the Western World ได้บันทึกที่เกี่ยวกับหลักฐานในดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับเขมร คือ บริเวณภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน ในช่วงปี พ.ศ. 2439

³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **ศิลปะทวารวดี: วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, พ.ศ. 2547), หน้า 69.

⁴ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, **โบราณคดีเมืองอู่ทอง**, (นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง, พ.ศ. 2545) , หน้า 5-7.

นายตากากุสุ (J. Takakusu) แพลบันทิกของ อี้จิง (I-Tsing) ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวจีนที่ได้ไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดียเช่นเดียวกัน แต่เป็นการเดินทางทางน้ำในราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้ปรากฏใน เอกสาร A Record of the Buddhist Religion ; as parctised in India and the Malay Archipelago (A.D 671-675) by I-Tsing ได้กล่าวถึงการเดินทางออกจากเมืองกวางตุ้งโดยทางทะเลไปยังอินเดีย โดยผ่านท่าเรือ เมืองหรืออาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินอี้ (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvaravati) ลังเจียชู (Lan-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลยู (Mo-lo-yu)

การศึกษาพระนิพนธ์รายงานการเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรีของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย ในหนังสือ โบราณคดีกล่าวไว้ว่า “เมืองท้าวอู่ทองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระ ข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแหล่งเจดียียังคงรูปอยู่มีบ้างพบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างเดียวกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์ รวมทั้งได้พบเหรียญตราสังข์ อย่างเดียวกับที่ขุดได้ที่จุลปะโทน” สันนิษฐานว่าเมืองนี้จะเป็เมืองสมัยเดียวกับเมืองโบราณที่พระปฐมเจดีย์⁵

นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี จากหลักฐานทางโบราณคดีไว้ 3 แห่ง⁶ คือ เมืองอู่ทอง เมืองนครปฐม (นครชัยศรี) และเมืองลพบุรี (ละโว้ หรือเมืองลพบุรี) เนื่องจากมีขนาดของเมืองใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ และเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการติดต่อค้าขายทางทะเล ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่พบมากที่สุด ได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร เหรียญเงิน และรอยจารึกต่าง ๆ สำหรับพื้นที่ในเขตเมืองอู่ทองได้พบหลักฐานอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตจารึกพระนามของพระมหากษัตริย์ พระเจ้าหรรษะวรมัน บนแผ่นทองแดง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 และจารึกอักษรบนเหรียญเงินว่า “ศรีทวารวดี ศุวปุณณะ” อีกหลายเหรียญ

อาจารย์ศักดิ์ชาย สายสิงห์ กล่าวไว้ในหนังสือ ศิลปะทวารวดี: วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2447 นายปอล เปลลิโยต์ (Paul Pelliot) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสที่ศึกษาเรื่องเส้นทางสายไหมในประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ถัง ได้กล่าวอ้างถึงอาณาจักรหนึ่งที่เรียกว่า ฉวนโลโปตี (Tchouan-lo-po-ti) ซึ่งตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี และตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นายปอล เปลลิโยต์ ยังได้เสนอว่าชาวพื้นเมืองที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในพื้นที่นี้เป็น

⁵ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี. อ้างถึงใน "เรื่องเมืองอู่ทอง," นิทานโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, พ.ศ. 2519), หน้า 367-371.

⁶ ศักดิ์ชาย สายสิงห์, ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในยุคแรกในดินแดนไทย, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2547), หน้า 61.

คนมอญหรือเขมร เพราะได้พบจารึกจำนวนมากบริเวณภาคกลางของประเทศไทยที่เป็นภาษามอญและภาษาเขมร ในพ.ศ. 2452 นายลูเนท์ เดอ ลามองกิแยร์ เป็นคนแรกที่สำรวจโบราณคดีเกี่ยวกับทวารวดีในประเทศไทย ได้กล่าวถึงข้อมูลทางด้านโบราณคดีบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาว่ามีโบราณวัตถุแบบหนึ่งที่พบในจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี ปราจีนบุรี มีลักษณะแบบอินเดีย-เขมร และได้ให้ชื่อว่าเป็นศิลปะ “แบบฮินดู” ให้เห็นอยู่ด้วยมากมาย ปรากฏในรายงานดังกล่าวนี้ชื่อว่า "Domaine archeologique du Siam" และ "Essai d'inventaire archeologique du Siam" พิมพ์ในหนังสือ Bulletin de la Commission archeologique de l'Indo- chine⁷

ตากากุสุ (J. Takakusu) ได้แปลบันทึกการเดินทางของพระภิกษุอีกผู้หนึ่ง คือ อี้จิง (I-Tsing) ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวจีนที่เดินทางไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดียเช่นกัน แต่เป็นการเดินทางทางน้ำในราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้ปรากฏในเอกสาร ชื่อ A Record of the Buddhist Religion ; as practised in India and the Malay Archipelago (A.D. 671-675) by I-Tsing,⁸ โดยกล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง (Canton) เดินทางทะเลไปยังอินเดียโดยผ่านท่าเรือ เมืองหรืออาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินอี้ (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvara-vati) ลังเจียชู (Lan-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลย (Mo-lo-yu)

ศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอเลียร์ เชื่อว่าเมืองอู่ทองที่พบใน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรฟูนันมาก่อน การค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมากลักษณะที่เป็นสมัยเจนละ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอู่ทองถือเป็นศูนย์กลางทางการค้าในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่นครปฐม⁹ และการย้ายศูนย์กลางเมืองทำนองนี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้เมืองอู่ทองต้องโรยราเสื่อมสภาพลงไปด้วยเหตุจากภัยจากอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย น้ำจึงไหลเข้าท่วมเมืองโบราณอู่ทอง จนได้รับความเสียหายอย่างมากมาย ในหนังสือ 150 ปี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการพัฒนาโบราณคดีไทย กล่าวถึง “เมือง

⁷ Paul Pelliot, "Deux itinéraires de Chine en Inde," in Bulletin del Ecole Francaise d'Extreme-Orient, Vol. IV, 1904.

⁸ J. Takakusu, (Junjiro) A Record of the Buddhist Religion ; as practised in India and the Malay Archipelago (A.D. 671-675) by I-Tsing, New Delhi, Second Indian Edition, 1982.

⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุภากรพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 70.

นครปฐมหรือเมืองนครไชยศรี”¹⁰ ว่ามีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 เพราะพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังคงหลงเหลืออยู่” ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์บันทึกรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย และได้ทรงกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในหนังสือนิทานโบราณคดี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองอู่ทองว่า “เมืองท้าวอู่ทองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระ ข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแห่งเจดียียังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง พบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างคนเดียวกันกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์”¹¹

ช่วงปีพ.ศ. 2478 นายควอริทซ์ เวลส์ (Quaritch Wales) นักโบราณคดีอังกฤษได้เข้ามาทำการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเมืองอู่ทอง ซึ่งในครั้งแรกนี้ยังไม่มีการค้นพบหลักฐานอะไรมากนัก เวลส์ได้กลับมาศึกษาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2512 โดยทำการขุดค้นที่เมืองอู่ทอง ครั้งนี้ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายอย่าง โดยเสนอเป็นทฤษฎีพอสรุปได้ คือ

1. บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้เคยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรพูนัน เมื่อพูนันเสื่อมไปแล้วจึงเกิดเป็นทวารวดีขึ้นมาโดยรับอิทธิพลจากพูนัน
2. อาณาจักรจินหลินเป็นอาณาจักรหนึ่งที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ ภายหลังตกอยู่ภายใต้การปกครองของพูนัน และอาณาจักรจินหลินได้ส่งอิทธิพลให้กับทวารวดีด้วย โดยเวลส์ได้ให้ข้อเสนอว่า อาณาจักรจินหลินระยะแรกไม่เกี่ยวข้องกับพูนัน เมืองอู่ทองอาจจะไม่ได้ร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 และเชื่อว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนในสมัยทวารวดีจากภาคกลางไปยังโคราช เพราะพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลายคล้ายคลึงกัน

การกำเนิดและการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาอารยธรรมทวารวดี สืบเนื่องจากผลของการทำปฐมสังคายนา (หมายถึง พระเถระ 500 องค์ ผู้ประชุมทำการสังคายนาครั้งที่ 1) ได้มีการรวบรวมคำสอนที่ลงมติและเรียกกันว่า “เถรวาท” ซึ่งแปลว่าคำสอนที่วางไว้เป็นหลักการของพระเถระ ดังนั้น พระพุทธศาสนาซึ่งถือตามหลักที่ได้สังคายนาครั้งแรกจึงเรียกว่า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าคือ พระธรรมวินัย ทั้งถ้อยคำและเนื้อความอย่างที่ท่านสังคายนา กันไว้และทรงจำกันมาอย่างนั้น ถือตามนั้น โดยเคร่งครัด โดยใช้ภาษาบาลีรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่

¹⁰ รัศมี ชูทรงเดช, 150 ปี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการพัฒนาโบราณคดีไทย, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 78.

¹¹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี" อ้างถึงใน "เรื่องเมืองอู่ทอง," นิทานโบราณคดี, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, พ.ศ.2519). หน้า 367-371.

ตามที่ท่านได้ส่งคายนาไว้¹² เมื่อมีสถานการณ์กระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น จึงทำให้มีการส่งคายนาพระธรรมวินัยอีกหลายครั้ง¹³ โดยเฉพาะครั้งที่ 3 เมื่อประมาณ พ.ศ. 234 ประราภเดียรถียัปลอมบวช เนื่องจากมีลาภสักการะเกิดขึ้นมากพระอรหันต์ 1,000 องค์ โดยมีพระโมคคัลลิตบุตรตีสเถระเป็นองค์ประธานประชุมที่โอศการาม เมืองปาฏลีบุตร และมีพระเจ้าอโศกหรือศรีธรรมมาศโคราช เป็นองค์ศาสนูปถัมภก ใช้เวลา 9 เดือน พระโมคคัลลิตบุตรตีสเถระจึงรวบรวมพระอรหันต์ทำส่งคายนาขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ณ กรุงปาฏลีบุตร เสร็จสิ้นเมื่อปีพุทธศักราช 236¹⁴ พระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลิตบุตรตีสเถระได้เสนอให้มีการจัดส่งพระเถระไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็นด้วย การส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ถึง 9 สาย จึงเกิดขึ้น ในครั้งนั้นพระโสณะและพระอุตตระอรหันต์ พร้อมด้วยพระอรหันต์สหายกันอีก 5 รูป เป็นสายที่ 8 เดินทางมุ่งสู่รัฐสุวรรณภูมิ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน (ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม) ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีโอกาสเผยแผ่ไปไกลที่สุดเท่าที่เคยเป็นมา¹⁵ และทำให้ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธจากอินเดียตั้งแต่สมัยนั้น พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 – 17 คณะสงฆ์อ่อนแอลงมาก รวมทั้งถูกศาสนาอื่นต่อต้านและบีบคั้น ชนชาติมุสลิมเข้ารุกรานและทำลายวัดวาอารามตลอดจนพระสงฆ์ จนในที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 พระพุทธศาสนาจึงเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด แต่ผลจากการที่ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งผลให้พระพุทธศาสนาไปรุ่งเรืองอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบริเวณใกล้เคียง

การศึกษาตำนานหรือเอกสารทางศาสนาที่กล่าวว่า ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้าคณะ เดินทางมายังดินแดนสุวรรณภูมิ¹⁶ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเชื่อว่าได้แก่ จังหวัดนครปฐม และเมือง

¹² สมเด็จพระญาณสังวรราชนานูภาพ, "รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี" อ้างถึงใน "เรื่องเมืองอุททอง," นิทานโบราณคดี, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, พ.ศ.2519), หน้า 17.

¹³ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนานำแบบประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, 2546), หน้า 261-262.

¹⁴ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.9), วิปัสสนาวงศ์ : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ม.ป.พ., หน้า 32.

¹⁵ พระอุตรคณาภิการ, ประวัติวิวัฒนาการพระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า 290-302., มหาวีร.(บาลี).12/1-11/81-82.

¹⁶ วิ.อ.(บาลี) 1/58, มหาวีร.(บาลี) 1/6/82.

อุทอง¹⁷ แล้วประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นปึกแผ่นแพร่หลาย ในสมัยอินโด-โรมัน (พุทธศตวรรษที่ 6-9) จนถึงสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) และสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) มีพ่อค้าชาวพุทธจากลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี เดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธรูปจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เขามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุทอง ด้วยหลักฐานคือ ประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ จำนวน 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะแบบอมราวดี อัมบาตร ศิลปะแบบอมราวดี อีกทั้งการค้นพบจารึกคาถา เย ธมมา 2 หลักที่ไทรบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-11 อาจจัดเป็นจารึกของไทยด้วยก็ได้ เนื่องจากบริเวณที่พบเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยมาก่อน¹⁸

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 – 18 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจักรวรรดิที่รุ่งเรืองทางด้านพระพุทธรูปและศิลปะอยู่สองแห่ง ความเชื่อสำคัญในยุคนี้เป็นแบบมหายาน จักรวรรดิที่มีอิทธิพลทางใต้บริเวณหมู่เกาะ คือ อาณาจักรศรีวิชัย ส่วนทางเหนือ คือ อาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณ ที่มีการสร้างรูปพระโพธิสัตว์มาก

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าเมืองโบราณอุทอง เป็นพื้นที่ซึ่งมีมนุษย์อาศัยอยู่ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 3,000 - 2,500 ปี มาแล้ว โดยได้พบหลักฐานประเภทข้าวของเครื่องใช้ เช่น ขวาน หินขัด ลูกปัด ภาชนะดินเผา เหล็กในสำหรับปั่นด้าย ขวานสำริด ฆมวก หอก และเครื่องใช้โลหะอื่นๆ อีกมากมาย ชุมชนในสมัยนั้นเป็นชุมชนในสังคมเกษตรกรรม เพราะสภาพที่ตั้งชุมชนเป็นพื้นที่ราบขั้นบันไดต่ำ และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีจนชุมชนตั้งหลักแหล่งได้อย่างถาวร ประกอบกับสามารถติดต่อกับชายฝั่งทะเลได้สะดวก จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชุมชนโบราณบริเวณเมืองอุทองสามารถพัฒนาสภาพสังคมและเศรษฐกิจจนขยายตัวเป็นสังคมเมืองได้ และจากหลักฐานโบราณสถานโบราณวัตถุประเภทต่าง ๆ ที่พบในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้ทราบว่าเมืองโบราณอุทองมีการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนแถบโพ้นทะเล โดยเฉพาะอินเดีย และเหตุนี้เองที่ทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า เมืองโบราณอุทอง อาจจะเป็นเมือง “สุวรรณภูมิ” ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะเถระและพระอุตระเถระมาเผยแพร่พุทธศาสนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 3 เพราะมีการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียอย่างมาก จนทำให้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 ได้เกิดวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมที่มาจากกลุ่มชนภายนอก

¹⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, พ.ศ.2540), หน้า 494.

¹⁸ สุภาพรณ ณ บางช้าง รศ., **วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย: จาริก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.2529), หน้า 16.

วัฒนธรรมนี้มีจุดเด่นอยู่ที่รูปแบบทางศิลปกรรมเฉพาะตัว มีการใช้ภาษามอญร่วมกัน และการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก วัฒนธรรมทวารวดีเชื่อกันว่ามี ศูนย์กลางความเจริญตั้งอยู่บริเวณเขตที่ราบภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีเมืองเมืองหลัก ได้แก่ เมืองนครชัยศรี (นครปฐม) เมืองประจวบ (ราชบุรี) และเมืองอู่ทอง¹⁹ ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องก่อนประวัติศาสตร์บริเวณเมืองอู่ทอง โดยท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า พื้นที่บริเวณนี้พบขวานหินขัดแบบมีป้ามากกว่าพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ แสดงว่า เมื่อราว 3,000 ปีที่แล้ว มีคนยุคหินใหม่อยู่ในบริเวณเมืองอู่ทองแล้ว และน่าจะอยู่ต่อเนื่องมาจนถึงยุคสำริด และยุคเหล็ก เพราะพบลูกปัดหลายลูกคล้ายของในยุคสำริด และยุคเหล็ก ที่ลพบุรี²⁰

จากร้อยรอยหลักฐานแสดงให้เห็นว่า เมืองอู่ทองเป็นเมืองโบราณที่สำคัญที่สุดในลุ่มแม่น้ำแม่กลองแม่น้ำทวน – แม่น้ำจรเข้สามพันและแม่น้ำท่าว่า-แม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำเหล่านี้สามารถจัดรวมกันเป็นระบบลำน้ำหลักระบบหนึ่ง ในภาคกลางของประเทศไทย ที่เอื้ออำนวยและรองรับให้ผู้คนสามารถตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่กว่า 2,000 ปีมาแล้ว เป็นอย่างน้อย ชุมชนโบราณบางชุมชน ในระบบลำน้ำหลักนี้ดำรงสังคมและวัฒนธรรมให้สืบเนื่องต่อกันเป็นเวลานาน อีกทั้งชุมชนบางแห่ง ยังได้พัฒนาสังคมวัฒนธรรม จนกลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในเครือข่ายของการติดต่อแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ครอบคลุมพื้นที่ ที่อยู่ห่างไกลกันมาก ตั้งแต่พื้นที่ ในอนุทวีปอินเดีย มาจนจรดพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และทะเลจีน จึงนับได้ว่า “อู่ทอง” เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่สุดของชุมชนโบราณดังกล่าว โบราณวัตถุ โบราณสถานและร่องรอยกิจกรรมต่าง ๆ ของคนสมัยโบราณที่พบที่เมือง อู่ทองชี้ให้เห็นว่า ประชากรของชุมชนโบราณแห่งนี้ มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิด กับแม่น้ำสายใหญ่ และพึ่งพิงแม่น้ำทั้งหมด เพื่อในการดำรง และการพัฒนาสังคม-วัฒนธรรม ประชากรโบราณ ดังกล่าว ได้ประสบความสำเร็จอย่างมาก จนชุมชนได้พัฒนา เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาค “สุวรรณภูมิ” ซึ่งมีงานศึกษาทางวิชาการ ธรณีวิทยา บ่งชี้ว่า เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า 6,000 ปี มาแล้ว พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล เหมือนกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคกลางตอนล่าง ในปัจจุบัน

¹⁹ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, **เมืองโบราณอู่ทอง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.suphan.biz/utongnews.htm>

²⁰ ชิน อยู่ดี, **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**, (พระนคร : กรมศิลปากร, พ.ศ.2510), หน้า 51-54.

2) หลักฐานทางโบราณคดีแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษาพบว่าโบราณคดีที่ยังปรากฏร่องรอยให้เห็นได้ทั้งที่เป็น โบราณสถานและ โบราณวัตถุ ซึ่งจากหลักฐานพบข้อมูลจากการสำรวจทางโบราณคดี โดยนักโบราณคดีของกรมศิลปากร²¹ ได้พบหลักฐานว่าภายในตัวเมืองอู่ทองและนอกเมืองพบโคกเนินดินตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง โคกเนินดินเหล่านี้เป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ ซึ่งกรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งไปเป็นบางส่วน พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่าเป็นเพนียดคล้องช้าง แต่ปัจจุบันนี้ได้มีผู้ทำการศึกษา ซึ่งกรมศิลปากรสรุปไว้ว่าเป็นอ่างเก็บน้ำ²² ส่วน โบราณวัตถุที่พบภายในตัวเมืองและนอกเมืองนั้น มีตั้งแต่โบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัย ประวัติศาสตร์ ส่วนหลักฐานเก่าแก่ที่แสดงว่า พระพุทธศาสนาได้เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวพื้นเมือง อู่ทอง เริ่มปรากฏในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 หรืออาจจะก่อนหน้านั้น ก็คือหลักฐานด้านประติมากรรมดินเผาและปูนปั้นที่ใช้ประดับศาสนสถานประเภทสถูปและวิหาร ซึ่งมีหลายชิ้นที่สืบทอดรูปแบบมาจาก ศิลปะแบบอมราวดีตอนปลาย (พุทธศตวรรษที่ 8-10) เช่น ประติมากรรมดินเผารูปพุทธสาวก 3 องค์ ถือบาตรห่มจีวรห่อคลุม ลักษณะตามความนิยมของศิลปะแบบอมราวดี

การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ เป็นกลองสำริดแบบดองซอน ตุ่มหู กำไล และ ลูกปัด ซึ่งเป็นของที่มีลักษณะเดียวกันกับที่ในประเทศเวียดนาม ในเอกสารจีนต่างเสนอภาพที่สอดคล้องกับจุดเริ่มต้นของ (รัฐ) ทวารวดี ชุมชนโบราณอู่ทองถือเป็นต้นกระแส ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการ แพร่กระจายของอารยธรรมอินเดียสู่ภูมิภาคนี้เท่านั้น ในทางตรงกันข้ามอู่ทองและพูนิน ต่างก็ผ่านการ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากชุมชนหมู่บ้านขนาดใหญ่มาเป็น “เมืองท่าชายฝั่ง” มีการพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาหนังสือประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง²³ ได้พบว่า การค้นพบหลักฐาน ทางโบราณคดี ตั้งแต่ยุคเหล็กกล่มานี้มีการกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำและลุ่มน้ำเก่า ที่เป็นสาขาหรือต้น

²¹ สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอู่ทอง, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 13 พฤษภาคม 2509. (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, พ.ศ. 2509)

²² สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี , กรมโบราณคดีคอกช้างดิน (กรุงเทพฯ : พันนี้พับลิชชิ่ง, พ.ศ. 2545).

²³ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 65.

สายน้ำของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าการค้าทางทะเลนั้นมีเส้นทางที่เป็นย่านของเมืองท่าและสถานีการค้าขายสู่ดินแดนภายใน ที่พิจารณาจากองค์ประกอบทั้งหลายแล้ว เห็นว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน ซึ่งมีแม่น้ำจรเข้สามพันไหลผ่านทั้ง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี นำไปสู่การสันนิษฐานว่าลุ่มน้ำจรเข้สามพันนี้เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐพุนั้นที่ชื่อว่า โตโลโปตี้ (To-Lo-Po-Ti) ในราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เลยทีเดียว

ประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏจากการขุดแต่งโบราณสถานเมืองโบราณอุ้มทองนั้น ส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากปูนปั้นเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติและนิทานชาดกในพุทธศาสนา กระจายอยู่ทั่วบริเวณทั้งภายในเมืองโบราณและนอกเมืองโบราณ ได้แก่ ประติมากรรมรูปเคารพเนื่องในพุทธศาสนา ประติมากรรมภาพบุคคล และประติมากรรมภาพสัตว์ สำหรับประติมากรรมรูปเคารพเนื่องในพุทธศาสนา ประติมากรรมภาพพระพุทธรูป ส่วนใหญ่มักทำขึ้นจากปูนปั้นประดับอยู่ภายในซุ้มของศาสนสถาน เป็นภาพพระพุทธรูปในอิริยาบถประทับนั่งหรือยืน ประติมากรรมภาพพระพุทธรูปที่เมืองโบราณอุ้มทอง พบที่โบราณสถานสำคัญได้แก่ ประติมากรรมเศียรพระพุทธรูปปูนปั้น ที่เจดีย์หมายเลข 2 (นอกเมืองริมคูเมืองด้านทิศเหนือ) ประติมากรรมภาพพระพุทธรูปปูนปั้น ประทับนั่งภายในซุ้มทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ที่เจดีย์หมายเลข 3 (ภายในเมืองโบราณ) พบเศียรพระพุทธรูปปูนปั้น และชิ้นส่วนพระพุทธรูปปูนปั้น ประติมากรรมภาพพระพุทธรูปดินเผาปูนดำปางสมาธิที่วิหารหมายเลข 5 (ภายในเมืองโบราณ) สันนิษฐานว่าเป็นประติมากรรมที่พิมพ์ขึ้นเพื่อประดับศาสนสถาน ด้วยพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปดินเผาปูนดำในลักษณะเดียวกันหลายชิ้น และเนื่องจากด้านหลังมีรอยกะเทาะหลุดออกมา

จากการสำรวจทางโบราณคดี โดยนักโบราณคดีของกรมศิลปากร²⁴ ได้พบหลักฐานว่าภายในตัวเมืองอุ้มทองและนอกเมืองพบโคกเนินดินตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง โคกเนินดินเหล่านี้เป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ ซึ่งกรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งไปเป็นบางส่วน พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ห้างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่าเป็นเพนียดคล้องช้าง แต่ปัจจุบันนี้ได้มีผู้ทำการศึกษาแล้วสรุปไว้ว่าเป็นอ่างเก็บน้ำ²⁵

²⁴ สมศักดิ์ รัตนกุล, รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอุ้มทอง, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุ้มทองจังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 13 พฤษภาคม 2509. (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, พ.ศ. 2509)

²⁵ กรมศิลปากร, คอกช้างดิน สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ : พันนี้พับลิชชิ่ง, พ.ศ. 2545).

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเล ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำจระเข้สามพัน และการเปลี่ยนแปลงแนวคลองในการติดต่อกับภายนอกทางฝั่งทะเลของเมืองอุททอง และเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคนเมืองอุททองในอดีต ได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เป็นผลมาจากการถอยตัวของน้ำทะเล และเมื่อทะเลถอยออกไปมากขึ้นจนไม่สะดวก หรือเกินกว่าจะแก้ไขได้ เมืองอุททองก็หมดความสำคัญในฐานะเมืองท่าราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 พร้อมๆ กับการสิ้นสุดลงของยุคสมัยทวารวดี ซึ่งต่อมาเมืองโบราณอุททองก็ถูกทิ้งร้างไปในราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเมืองสุพรรณบุรีเจริญขึ้นมาแทนที่ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน การดำเนินงานอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในเขตเมืองโบราณอุททองหลังจากที่เมืองโบราณอุททองได้ร้างไปเมื่อในราวพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองโบราณอุททองก็ลดความสำคัญลงไป จนเมื่อ พ.ศ. 2446 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จสำรวจเมืองโบราณอุททอง และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของเมืองโบราณอุททองจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วในวงวิชาการ เมืองโบราณอุททองจึงได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้ง ในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของประเทศไทย²⁶

ภาพจำลองโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบบริเวณเมืองโบราณอุททอง

²⁶ สุพร ทองจิ๋ว, “เมืองโบราณอุททอง”, ในวารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 46 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน, 2563.

3) คุณค่าของพระพุทธศาสนาแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

สำหรับประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับร่องรอยที่แสดงถึงความมีอยู่ของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏร่วมกับความเจริญของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งหลักฐานเกือบทั้งหมดอยู่บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ดังนี้

การกำเนิดและการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาอารยธรรมทวารวดี สืบเนื่องจากการทำปฐมสังคายนา ครั้งที่ 1 พระพุทธศาสนาซึ่งถือตามหลักที่ได้สังคายนาครั้งแรกนี้ เรียกว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เนื้อหาพระธรรมวินัย ถ้อยคำและเนื้อความที่สังคายนาจนไว้และทรงจำกันมาอย่างนั้น ถือตามนั้น โดยเคร่งครัด โดยใช้ภาษาบาลีรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ตามที่ท่านได้สังคายนาไว้²⁷ เมื่อมีสถานการณ์กระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น จึงได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยอีกหลายครั้ง²⁸ โดยเฉพาะครั้งที่ 3 เมื่อประมาณ พ.ศ. 234 มีการปรารภเรื่องเดียรถีย์ปลอมบวช ด้วยหวังลากลับการเกิดขึ้นมาก พระอรหันต์ 1,000 องค์ มีพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระเป็นประธาน ประชุมทำที่โอศุการาม เมืองปาฏลีบุตร มีพระเจ้าอโศกหรือศรีธรรมมาศุกราช เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ใช้เวลา 9 เดือน เมื่อทำสังคายนาเสร็จสิ้น พระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระก็จัดพระสมณทูต เป็น 9 สาย ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งโดยสายที่ 8 พระโสณะและพระอุตระเถระได้เดินทางไปยังสุวรรณภูมิประเทศ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน (ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนามและอินโดนีเซีย) ทำให้ประเทศไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธจากอินเดียมาตั้งแต่สมัยนั้น พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาคณะสงฆ์ในอินเดียอ่อนแอลง เพราะถูกศาสนาอื่นต่อต้านและบีบคั้น ชนชาติมุสลิมเข้ารุกรานและทำลายวัดวาอารามตลอดจนพระสงฆ์ ในที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 พระพุทธศาสนาได้เสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด หากแต่ผลของการที่ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช จึงทำให้พระพุทธศาสนาไปรุ่งเรืองอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบริเวณใกล้เคียง รวมถึงในประเทศไทยด้วยเช่นกัน

²⁷ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพฯ: บจก.พิมพ์สวຍ, พ.ศ. 2547), หน้า 17.

²⁸ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสนานับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, พ.ศ. 2546), หน้า 261-262.

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 – 18 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจักรวรรดิที่รุ่งเรืองทางด้าน พุทธศาสนาและศิลปะอยู่สองแห่ง ความเชื่อสำคัญในยุคนี้เป็นแบบมหายาน จักรวรรดิที่มีอิทธิพลทางใต้ บริเวณหมู่เกาะ คือ อาณาจักรศรีวิชัย ส่วนทางเหนือ คือ อาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณ ที่มีการสร้าง รูปพระโพธิสัตว์มาก

พระมหาโมคคัลลิตบุดรสังฆเถระได้ดำเนินการสังคายนาครั้งที่ 3 ณ กรุงปาฏลีบุตร เสร็จสิ้น เมื่อปีพุทธศักราช 236²⁹ ได้เสนอให้มีการจัดส่งพระเถระไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็นด้วย การส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ในครั้งนั้น พระโสณะและพระอุตตระอรหันต์ พร้อมด้วยคณะพระอรหันต์อีก 5 รูป เป็นคณะสมณทูตสายที่ 8 เดินทางมุ่งสู่รัฐสุวรรณภูมิ ทำให้พระพุทธศาสนามีโอกาสเผยแผ่ไปไกลที่สุดเท่าที่เคยมีมา³⁰

ตำนานหรือเอกสารทางศาสนาที่กล่าวว่า ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ³¹ เพื่อเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเชื่อว่าได้แก่ จังหวัดนครปฐมและเมืองอู่ทอง³² แล้วประดิษฐาน พระพุทธศาสนาจนเป็นปึกแผ่นแพร่หลาย ในสมัย อินโด-โรมัน (พุทธศตวรรษที่ 6-9) จนถึงสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) และสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) มีพ่อค้าชาวพุทธจากกลุ่มแม่น้ำ กฤษณา-โคทาวรี เดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธ ศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแผ่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอู่ทอง ด้วยหลักฐานคือประติมากรรมดินเผา รูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกศิลปะแบบอมราวดี อัมบาตร ศิลปะแบบอมราวดี อีกทั้งการค้นพบจารึกคาลา เย ธมมา 2 หลักที่ไทรบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-11 อาจจัดเป็นจารึกของไทยด้วยก็ได้ เนื่องจากบริเวณที่พบเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยมาก่อน³³

²⁹ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.9), **วิปัสสนาวงศ์** : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระ พรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ม.ป.พ., หน้า 32.

³⁰ พระอุตรคณาธิการ, **ประวัติวิวัฒนาการพระพุทธศาสนาในอินเดีย**, หน้า 290-302., **มหาวิส.**(บาลี).12/1-11/81-82.

³¹ **วิ.อ.**(บาลี) 1/58, **มหาวิส.**(บาลี) 1/6/82.

³² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **จาริกบุญ – จาริกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, พ.ศ.2540), หน้า 494.

³³ สุภาพรณ ฦ บางช้าง รศ., **วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย: จาริก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.2529), หน้า 16.

4.1.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้แบบสำรวจ (เครื่องมือวิจัยชุดที่ 1) ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (เครื่องมือวิจัยชุดที่ 2) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นฐาน ตามขั้นตอนและกระบวนการวิจัยเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงเอกสารที่ได้ศึกษาไว้ในเบื้องต้นแล้วตั้งเป็นประเด็นวิเคราะห์ต่อไป

1) พื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง

เมืองโบราณอู่ทอง ตั้งอยู่ที่เส้นละติจูด 14°22'14" เหนือ ลองติจูด 99°53'12" ตะวันออก เป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ โดยมีคันดิน 2 ชั้น และมีคูน้ำอยู่ตรงกลาง ผังเมืองคล้ายวงรี มีเนื้อที่ราว 976 ไร่³⁴ ผังตะวันตกของแม่น้ำจรเข้สามพัน เขตอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ภายในตัวเมืองโบราณอู่ทองและนอกเขตเมืองพบโคกเนินดิน ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง และสันนิษฐานได้ว่าโคกเนินดินเหล่านั้นเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ นอกจากนี้ยังพบบ่อน้ำขนาดใหญ่ และจากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศพบว่าเมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ตั้งอยู่ริมลำน้ำจรเข้สามพัน ผังเมืองเป็นรูปวงรี ทอดตัวไปตามแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ มีขนาดความกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร และยาวประมาณ 2 กิโลเมตร มีระดับความสูงของพื้นที่ตัวเมืองจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 6 เมตร

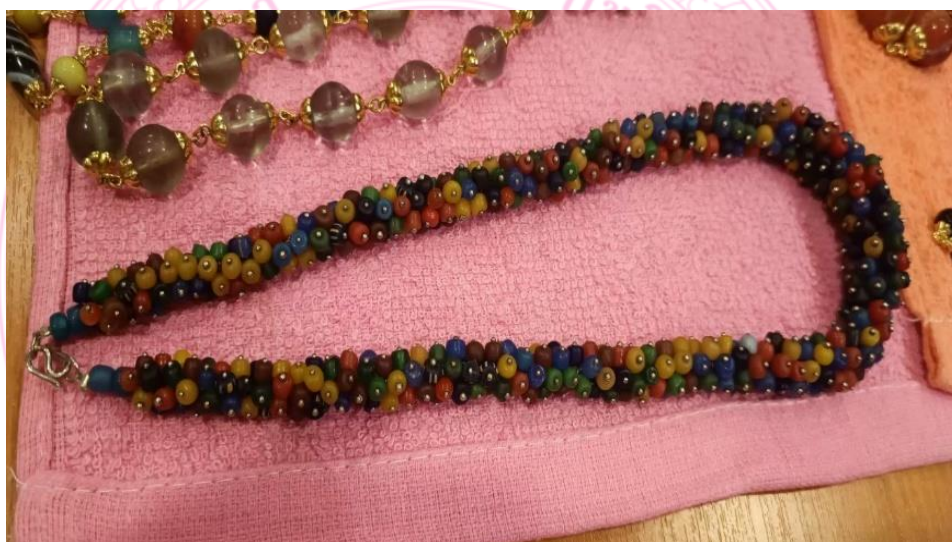
ภาพแสดงเจดีย์หมายเลข 9 บริเวณวัดพระศรีสรรเพชญาราม อำเภออู่ทอง

³⁴ ศุภชาติพงศ์ ชุนทรง, เมืองโบราณอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2558), หน้า 1.

และจากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า ชุมชนโบราณบริเวณลุ่มน้ำจรเข้สามพัน มีอายุ ตั้งแต่ 3,000-2,500 ปีมาแล้ว ตั้งแต่ยุคหินใหม่เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี นับว่าเป็นแหล่งชุมชนโบราณ ที่สืบทอดความเจริญมาจากชุมชนหมู่บ้านก่อนประวัติศาสตร์มาสู่เมืองสมัยประวัติศาสตร์ เพราะตั้งอยู่ บนเส้นทางการค้าโลกโบราณ ระหว่างจีน-อินเดีย ซึ่งเป็นเส้นทางจากอ่าวเบงกอลมาขึ้นบกที่ เกาะตะมา ผ่านมะริด ทวาย เข้าสู่ประเทศไทยที่ด่านเจดีย์สามองค์ ผ่านชุมชนโบราณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มายังลำนํ้า จรเข้สามพัน แล้วออกสู่อ่าวไทยที่แม่น้ำนครไชยศรี ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้พบว่า ถนนท้าวอุทอง สามารถ เชื่อมต่อกับเมืองโบราณสมัยใหม่ยุคทวารวดีเช่น คูบัว ราชบุรี กาญจนบุรี นอกจากนี้ลำนํ้าจรเข้สามพัน ยังเชื่อมต่อกับแม่น้ำสุพรรณ เชื่อมต่อกับ กาญจนบุรี นครปฐม และชัยนาท ด้วยลำนํ้ามะขามเฒ่า การ ติดต่อกันภายใน - ภายนอก การรับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะ ความเชื่อพุทธ-พราหมณ์ ที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้พัฒนาขึ้นเป็นเมืองขึ้นมา

ภาพแสดง การขุดค้นพบเมืองโบราณอุทอง (วิหารถ้ำ)

ภาพแสดง เครื่องประดับ (ลูกปัดชนิดต่าง ๆ) ชุมชนที่เมืองโบราณอู่ทอง

จากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องประดับต่าง ๆ ที่พบบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ว่า³⁵

“เครื่องประดับเหล่านี้ ได้มาราว 40 ปีแล้ว รับซื้อไว้จากชาวบ้านที่เข้ามาขุด
ลูกปัด และบางส่วนก็ออกไปขุดด้วยตัวเองบ้าง ลูกปัดเหล่านี้จะพบตามหลุมฝังศพ ต้องขอมาเจ้าที่เจ้า
ทางก่อน ต้องมีจิตใจดี ไม่โลภมากจนเกินไป เมื่อขุดได้ก็เปรียบเหมือนได้รับของขวัญจากเจ้าของเดิมไป
แล้วก็ต้องดูแลอย่างดี พูดยาไพเราะและเป็นสิริมงคล”

³⁵ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลวิจัยจากชุมชนตำบลอู่ทอง เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2567

ภาพแสดง พระธรรมจักร โบราณวัตถุ ยอดสถูปเจดีย์ ที่เมืองโบราณอู่ทอง

จากการสัมภาษณ์ภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง ได้ข้อมูลว่า³⁶

“เมืองอู่ทองแต่โบราณนั้นคาดว่าจะมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งถือว่าเป็นที่ตั้งที่มีทำเลดี สะดวกแก่การติดต่อค้าขาย เพราะมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย และจากร่องรอยหลักฐานที่ขุดค้นพบ เช่น เครื่องประดับ ของใช้ เหยี่ยูเงิน พระพุทธรูป เสาธรรมจักร และที่ยังคงเห็นร่องรอยความเจริญทางศาสนา สันนิษฐานว่ามีมากกว่า 1 ศาสนาแน่นอน ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนการเป็นเมืองใหญ่ของเมืองอู่ทองก็คือ คูเมืองขนาดใหญ่ที่มีการอยู่อาศัยทั้งชั้นนอกและชั้นในคูเมือง”

เมืองโบราณอู่ทองปรากฏร่องรอยการติดต่อค้าขายกับอินเดียและโรมัน โดยพบหลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัดหลากหลายชนิดทั้งที่เป็นหินและแก้ว เหยี่ยูภาษาปัลของโรมัน ซึ่งมีลักษณะเป็นเหยี่ยูทองแดงของจักรพรรดิวิคโตรินุส³⁷ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 1 และในสมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 – 5 ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งช่วงศตวรรษที่ 5 – 9 ของสมัยอินโด-โรมัน เรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์คุปตะ ราวศตวรรษที่ 9 – 11 และหลังสมัยราชวงศ์คุปตะ

³⁶ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลวิจัยจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2567

³⁷ ผาสุก อินทราวุธ, ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, พ.ศ. 2542, หน้า 102 – 109.

ช่วงศตวรรษที่ 12 – 13 และจากการลงพื้นที่สำรวจเมืองโบราณอู่ทอง พบร่องรอยความเจริญในอดีตบนเขาถ้ำเสือ พบหลักฐานฐานอิฐที่ใช้ทำพิธีกรรมทางศาสนา และบ่อน้ำขนาดใหญ่

ภาพแสดง การลงพื้นที่สำรวจเมืองโบราณอู่ทอง

สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองอู่ทอง เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาหลายลูกสลับซับซ้อนกันอยู่ทางด้านตะวันตกของตัวเมือง เป็นเทือกเขาที่ประกอบด้วย เขาทุ่งดินดำ เขาพุทอง เขาตาแก้ว เขารางกะเปิด ซึ่งเปรียบเสมือนกำแพงใหญ่ป้องกันข้าศึกไปในตัว และยังเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยรวมกับลำห้วยหางนก ซึ่งจะนำน้ำจากทิวเขาไหลลงสู่คูเมือง ส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกของเมืองอู่ทองเป็นพื้นที่ลาดต่ำมาจนถึงแม่น้ำสุพรรณบุรี (แม่น้ำท่าจีน) และต่อไปถึงที่ราบลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่มีหลักฐานว่าเคยเป็นทะเลมาก่อน ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่ ลานหินขนาดใหญ่ กระจายกระจายทั่วไป อีกทั้งยังพบเปลือกหอยติดอยู่กับหินด้วยเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปพบว่า³⁸

“เปลือกหอยที่ติดอยู่กับหิน ซึ่งหินนี้มีลักษณะเป็นหินปูน มีเปลือกหอยอยู่มากมาย บางก้อนก็หนาแน่น บางก้อนก็มีหลุดออกมา สมัยก่อนเคยตามพ่อแม่ขึ้นมาเก็บหอยไหม่ ก็พบเห็นหินนี้อยู่แล้ว ส่วนต้นปรังสีเงินนี้บางต้นมีอายุเป็น 1000 ปี เลยนะ นอกจากนี้ยังพบต้นปูละ ซึ่งเป็นไม้ที่มีอยู่ในทวีปแอฟริกา”

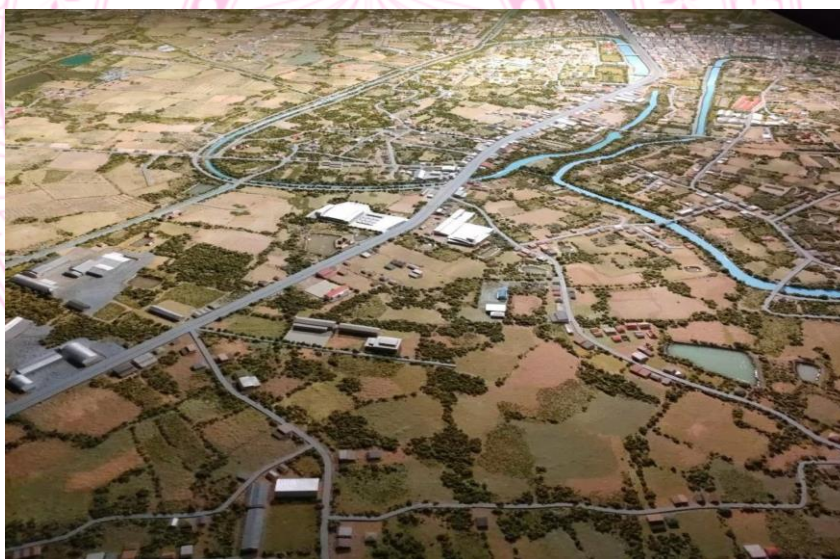

ภาพแสดง การสำรวจพื้นที่บริเวณบ่อน้ำเขากล้าเสือ

³⁸ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ประชาชนตำบลจรเข้สามพัน เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2567

นักธรณีวิทยาไทยบางท่านได้ศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของพื้นที่ราบภาคกลางตอนล่างไว้ผลของการศึกษา ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้วนั้น ระดับน้ำทะเลในอ่าวไทยสูงกว่าปัจจุบันประมาณ 3.5 – 4 เมตร³⁹ พื้นที่ตอนล่างของที่ราบลุ่มเจ้าพระยา หรือตั้งแต่ราวตอนใต้ของจังหวัดลพบุรี สมัยปัจจุบันลงมา เป็นพื้นที่ที่เป็นทะเล หรือชะวากทะเล เป็นส่วนใหญ่ รอบแนวอ่าวไทยโบราณ นั้นมีป่าชายเลนกระจายอยู่ทั่วไป และมีทางน้ำธรรมชาติสายใหญ่หลายสาย ที่ระบายลงสู่อ่าวไทยโบราณ ได้แก่ แม่น้ำสุพรรณบุรี หรือแม่น้ำท่าจีน

เมืองโบราณอู่ทองได้ปรากฏแนวป้อมก่อด้วยศิลาแลง แต่ปัจจุบันสิ้นสภาพและถูกไถปรับที่เป็นถนนหมดแล้ว ทางด้านตะวันออกของเมือง (บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภออู่ทอง และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อู่ทอง) แต่เดิมเป็นแนวปราการ เช่นกัน ภายหลังแนวป้อมกำแพงที่ว่านี้ถูกรื้อทำลายออกไป เพื่อก่อสร้างถนนมาลัยแมน ปัจจุบันคูน้ำและกำแพงที่ว่านี้ถูกรื้อทำลาย และบุกรุกถมที่ดินจนสิ้นเชิงและขาดหายไปเป็นช่วงๆ ซึ่งจะเห็นแนวชัดเจนและมีน้ำขังตลอดปีเฉพาะด้านทิศตะวันออกเท่านั้นที่ใช้ประโยชน์เป็นที่เก็บกักน้ำ สำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค

ภาพแสดง ลำน้ำและพื้นที่บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง

แม่น้ำจรเข้สามพันเกิดจากการแยกตัวของแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน ที่อำเภอสามชุกปัจจุบัน แม่น้ำและสายน้ำต่าง ๆ ไหลมารวมกันจากตะวันตกของจังหวัด แม่น้ำสายนี้ไหลผ่านอำเภอดอนเจดีย์เรียกว่า **ลำน้ำท่าคอย** ช่วงที่ไหลผ่านบ้านท่าเสาจัดเรียกว่า **คลองท่าวัว** ไหลลงมาทางใต้

³⁹ Somboon Jarupongsakul, *Geomorphology of the Chao Phraya Delta, Thailand*. 1990, P. 63.

เข้าเขตอำเภอบางเลนมาบรรจบกับแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำนครชัยศรีอีกครั้ง ลำน้ำแห่งนี้มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีอย่างมาก เพราะพบหลักฐานโบราณวัตถุ เช่น ชุมชนโบราณสถาน แหล่งลูกปัด แหล่งเมืองโบราณที่กระจายตัวอยู่ทั่วไป⁴⁰

ประเด็นเรื่องแม่น้ำจรเข้สามพัน ซึ่งเป็นลำน้ำสายสำคัญของเมืองอู่ทอง ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นสมาชิกชุมชนให้สัมภาษณ์ว่า⁴¹

“แม่น้ำจรเข้สามพันแห่งนี้เป็นลำน้ำที่มีทิศทางการไหลแตกต่างจากแม่น้ำสายอื่น ๆ เพราะไหลจากทิศใต้ขึ้นไปทิศเหนือ และมีรอยต่อเชื่อมโยงกับลำน้ำทวนที่ไหลผ่านบ้านดอนตาเพชรด้วย ปู่ย่าตายายเชื่อว่า เส้นทางน้ำสายนี้เป็นเส้นทางค้าขายและการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากแม่น้ำแม่กลองและพม่า”

การศึกษาการต่อเชื่อมของลำน้ำจรเข้สามพัน และแนวคูคันดินที่บ้านดอนทองและบ้านจรเข้สามพัน คูคันดินดังกล่าว ปรากฏให้เห็นชัดบนถนนมาลัยแมน ร่องรอยที่ปรากฏให้เห็นบนภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลักฐานชัดเจนว่าคลองจรเข้สามพันนั้นแต่เดิมไหลผ่านมาทางเส้นทางที่ผ่านเมืองอู่ทอง แต่ต่อมาทางน้ำได้เปลี่ยนทางเดินลงมาทางใต้ตามแนวคลองทางตลาด การขุดคูคันดินกั้นน้ำที่ทางตะวันออกของบ้านดอนทองดังกล่าวได้บังคับให้น้ำไหลกลับมาทางแนวแม่น้ำจรเข้สามพันที่ไหลผ่านเมืองอู่ทองตามเดิม การขุดคันดินคาดว่าจะเป็นกั้นน้ำขึ้นภายหลังที่แม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน ดังจะเห็นได้จากการมีคันดินรอบชุมชนแบบเหลี่ยมมุมรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 340 x 340 เมตร สร้างขึ้นทางด้านตะวันออก ซึ่งเป็นบริเวณรับน้ำได้จากคูคลองดังกล่าวและการสร้างคูคันดินบริเวณเมืองอู่ทอง

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเล ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำจรเข้สามพัน และการเปลี่ยนแปลงแนวคลองในการติดต่อกับภายนอกทางฝั่งทะเลของเมืองอู่ทอง และเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคนเมืองอู่ทองในอดีต ได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาคือเป็นผลมาจากการถอยตัวของน้ำทะเล และเมื่อทะเลถอยออกไปมากขึ้นจนไม่สะดวก หรือเกินกว่าจะแก้ไขได้ เมืองอู่ทองก็หมดความสำคัญในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 พร้อมๆ กับการสิ้นสุดลงของยุคสมัยทวารวดี ซึ่งต่อมาเมือง

⁴⁰ สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร : บจก. ไชเบอร์ ร็อก เอเจนซี กรุ๊ป, 2557), หน้า 6.

⁴¹ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ประชาชนผู้ให้ข้อมูล เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2567

โบราณวัตถุที่ถูกทิ้งร้างไปในราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเมืองสุพรรณบุรีเจริญขึ้นมาแทนที่ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

2) พื้นที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี

จากการสำรวจร่องรอยหลักฐานในพื้นที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พบว่า โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ถูกค้นพบส่วนใหญ่จะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ซึ่งตามหลักฐานทางโบราณคดีได้ปรากฏการกล่าวถึง สุพรรณภูมิ ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ระบุว่าป็นนครรัฐที่มีความสำคัญมาก่อนกรุงศรีอยุธยา เมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมืองสุพรรณบุรีจึงจัดอยู่ในฐานะเมืองลูกหลวงซึ่งเป็นเมืองอยู่ข้างอู่ที่สำคัญอีกด้วย⁴²

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองสุพรรณบุรีในฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน เป็นเมืองอยู่ข้างอู่ที่สำคัญ ต้องผ่านศึกสงครามหลายต่อหลายครั้งสภาพเมืองตลอดจน โบราณสถานถูกทำลายเหลือเพียงซากปรักหักพัง จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองสุพรรณบุรีได้ฟื้นตัวขึ้นใหม่ และตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน (ลำน้ำสุพรรณ) มาจนตราบทุกวันนี้ ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พบลูกปัดอยู่หลายแห่ง เช่น บ้านดอนระกำ บ้านสวนแตง ตำบลสวนแตง บ้านปลายน้ำ บ้านหนองปรือ ตำบลสระแก้ว บ้านม่วงงาม บ้านดอนระฆัง ตำบลลี้ช้าง ซึ่งพบอยู่ตามแนวลำน้ำท่าจีนและลำน้ำท่าคอย ซึ่งเป็นสายน้ำที่เชื่อมกับแม่น้ำจรเข้สามพัน⁴³ ผู้ให้ข้อมูลวิจัยได้กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์ว่า

“หลักฐานทางโบราณคดีอารยธรรมทวารวดีที่ชัดเจนและสมบูรณ์ที่สุด ของจังหวัดสุพรรณบุรี คงจะมีเพียงแค่ว่าที่อู่ทองเท่านั้น ส่วนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณ จะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา”⁴⁴

4.1.3 บทสรุปจากการศึกษา

ผลจากการศึกษาข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนามเมืองโบราณอู่ทอง พบว่าการเคลื่อนอารยธรรมทวารวดี เกิดมาจากการเชื่อมโยงเส้นทางการค้าขายในอดีต ซึ่งพ่อค้าได้เดินทางมาพร้อมกับสินค้า ศาสนา และวัฒนธรรม จนเกิดการซึมซับและหลอมรวมขนบธรรมเนียมประเพณี

⁴² ข้อมูลออนไลน์ [https://www.stou.ac.th/study/sumrit/3-58\(500\)/page10-3-58\(500\).html](https://www.stou.ac.th/study/sumrit/3-58(500)/page10-3-58(500).html) สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2567

⁴³ สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร : บจก. ไชยเบอรรี่ เอเจนซี กรุ๊ป, 2557), หน้า 54.

⁴⁴ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2567

ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิต ความเชื่อกันขึ้นมาในรูปแบบที่ผสมผสานขึ้นใหม่ ผ่านช่วงเวลาเกือบ 600 ปี และขยับขยายย้ายจุดศูนย์กลางไปตามบริบทของความเจริญในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละชุมชนนั่นเอง จนเริ่มมีวัฒนธรรมอื่นเข้ามาผสมกลมกลืนจนเกิดการคาบเกี่ยวและทำให้ความโดดเด่นของอารยธรรมทวารวดีจางลง แต่ก็มิได้หายไปจากพื้นที่แต่อย่างใด อารยธรรมทวารวดียังคงสถิตอยู่ ณ ดินแดนเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะหลงเหลือเพียงซากสลักหักพังของโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแม้แต่แค่คำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า การเผยแพร่อารยธรรมอินเดียสู่ในภูมิภาคนี้ สืบเนื่องมาจากพ่อค้าชาวอินเดียเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวพื้นเมืองด้วยการแจกของขวัญ แจกยารักษาโรค แจกเครื่องรางป้องกันภัยอันตราย จากนั้นจึงฝึกหัดเรียนภาษาพื้นเมือง แล้วจึงลงหลักปักฐานสร้างครอบครัว แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันไปในตัว รวมถึงพราหมณ์และพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ออกมาเผยแพร่อารยธรรมชั้นสูงของอินเดียเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยพบว่า ประเทศไทยเพิ่งจะมาศึกษา ร่องรอยอารยธรรมทวารวดี ได้ราว 140 ปี โดยเฉพาะแหล่งที่พบโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มีอายุมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6-11 ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ร่วมกับการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองโบราณอุทอง สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็เป็นเพียงแนวคิดหรือความเชื่อที่ได้รับจากข้อมูลที่ได้ศึกษามาเท่านั้น

จากการศึกษาเชิงเอกสารทำให้ผู้วิจัยสรุปรายละเอียดข้อมูลได้ ดังนี้

1. ผาสุข อินทรารุธ สันนิษฐานว่า เมืองโบราณอุทองมีร่องรอยการติดต่อกับอินเดียมาตั้งแต่ตอนปลายของยุคเหล็กช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-5 สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ เรื่อยมาจนถึงสมัยคุปตะและสมัยหลังคุปตะ

2. หลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระพุทธรูปดินเผาถือบาตร 3 องค์ และพระพุทธรูปนาคปรก ที่เป็นประติมากรรมศิลปะอมราวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-10

3. เชษฐ ติงสฤษดิ์ พบว่าเจดีย์และวิหารหลายหลังเป็นศิลปะสมัยราชวงศ์ปาละ ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธศาสนาหายาน เช่น การยกเก็จในแต่ละด้านของเจดีย์ พระพุทธรูปสำริดจากเจดีย์หมายเลข 11

4. ศรีสักร วัลลิโกดม สันนิษฐานว่าเมืองต่าง ๆ มีความเจริญตามสายน้ำ เพราะสะดวกในการเดินทางเพื่อทำการค้าขาย ซึ่งอาจารย์ศรีสักร ยังกล่าวสนับสนุนว่า เมืองโบราณอุทอง เป็น

ศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เพราะอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและมีร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ มากที่สุด ส่วนเมืองนครชัยศรี จะเจริญอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

5. ฦง บวสเชอเลียร์ ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอู่ทอง เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี โดยเสนอว่าทั้งสุพรรณบุรีและนครปฐมต่างก็เป็นเมืองท่าชายฝั่งเหมือนกัน

6. ฦง บวสเชอเลียร์ มีความเห็นว่าพระเจ้าทรงธรรมมณีน ที่ปรากฏในแผ่นจารึกเป็นพระนามของกษัตริย์ที่ครองเมืองอู่ทอง ไม่ใช่กษัตริย์แห่งอาณาจักรเจนละ นอกจากนี้ยังพบจารึกบนฐานธรรมจักรจารึกพระนามของพระมหาลีของพระมหากษัตริย์ ที่ทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการปกครองในระบบกษัตริย์อยู่แล้ว

7. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สันนิษฐานว่า นครปฐม เป็นราชธานีแรก ก่อนจะเคลื่อนตัวไปยังเมืองต่าง ๆ

8. ครอทธิทซ์ เวลล์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษ มีความเห็นว่า อาณาจักรทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอู่ทอง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยเป็น พุณัน มาก่อน การได้รับอิทธิพลจากพุนัน จนพัฒนาเป็นทวารวดี และที่สำคัญเมืองอู่ทอง ไม่ได้ร้างไปในช่วง พุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ชุมชนมีการเคลื่อนตัวย้ายไปถิ่นที่อื่น ๆ

9. อาจารย์ชิน อยู่ดี ตั้งข้อสังเกตว่า มีผู้คนอาศัยที่บริเวณเมืองอู่ทองตั้งแต่ยุคหินใหม่มาแล้ว ด้วยเมืองอู่ทองนี้เป็นเมืองโบราณที่สำคัญและโดดเด่นในเรื่องการติดต่อค้าขาย ด้วยเมืองอู่ทองเป็นจุดเชื่อมระบบการติดต่อทางน้ำ เช่น ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน แม่น้ำท่าว่า และแม่น้ำท่าจีน

10. ภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-12 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกมหาราชต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้ส่งสมณทูต 9 สาย เดินทางออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสายที่ 8 ด้วยการนำของพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก็คือ พม่า ไทย กัมพูชา ในปัจจุบัน

11. ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 พระพุทธศาสนาในอินเดียอ่อนแอลง เพราะถูกแทรกแซงจากศาสนาอื่นๆ จนเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด

12. กรมศิลปากรสำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีภายในและภายนอกเขตคูเมืองโบราณอู่ทอง ซึ่งตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง

4.2 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการลงภาคสนาม มาวิเคราะห์ข้อมูลรวมกับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อมูลต่อไปนี้

4.2.1 จากการศึกษาศึกษาเชิงเอกสาร

ด้วยหลักฐานทางโบราณคดีที่ศึกษาค้นคว้าทั้งแหล่งข้อมูลจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถาน หนังสือ บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

1) หลักฐานทางภูมิศาสตร์

สมัยโบราณดินแดนบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ มีลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่แบ่งได้เป็น 3 ส่วน⁴⁵ คือ

1. ส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่ (Mainland) ตั้งอยู่ทางตะวันออกของประเทศอินเดียและทิศใต้ของประเทศจีน ที่สำคัญอยู่ติดกับทะเล ประเทศที่มีพื้นที่อยู่ติดทะเลและสามารถติดต่อกับโลกภายนอกโดยทางทะเลได้สะดวก ได้แก่ ประเทศพม่า ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ เขมร และ เวียดนาม

2. ส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินคาบสมุทร (Peninsula) ติดต่อกับทะเล มีลักษณะเป็นแหลมใหญ่ยาวยื่นลงไปในทะเลมี 3 ส่วน คือ คาบสมุทรพม่า มลายู คาบสมุทรอินโดจีน โดยคาบสมุทรมลายูมีความยาวที่สุด มีทางผ่าน 2 แห่ง คือ ช่องแคบมะละกา และช่องแคบซุนดา และแหลมมลายู เป็นชุมทางแยกใช้เป็นจุดนัดพบของพวกพ่อค้าตะวันออกกับตะวันตก

3. ดินแดนที่เป็นเกาะ (Islands) เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในทะเล หรืออยู่ในมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประเทศไทยอยู่บริเวณกึ่งกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) หรือกลางแหลมสุวรรณภูมิ⁴⁶ แบ่งกว้างๆ ได้ 2 ใน 3 ส่วน คือ ผืนแผ่นดินใหญ่

⁴⁵ ผาสุก อินทราวุธ, **สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548) , หน้า 3-4.

⁴⁶ พระโสมภณคณาภรณ์ (ระบอบ จิตตญาณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2529), หน้า 377.

และหมู่เกาะมี ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกื้อกูลให้เกิดผลดี ทำให้ได้รับประโยชน์จากลมมรสุมทะเล อย่างน้อย 2 ด้าน คือ ด้านการกสิกรรม และด้านการค้าด้วยเรือทางทะเล

ส่งผลให้ให้บริเวณประเทศไทยกลายเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางคมนาคมค้าขาย ทางทะเลมาแต่โบราณ เป็นตัวเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างโลกตะวันออกกับตะวันตก ประเทศไทยมีแม่น้ำสำคัญขนาด 2 ข้าง⁴⁷ คือ แม่น้ำโขงอยู่ทางตะวันออกและแม่น้ำสาละวิน อยู่ทาง ตะวันตก เป็นแหล่งรวมทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประมาณ 2,000 ปี ต่อมาพบว่าอ่าวไทยลึก ขึ้นไปถึงปากน้ำโพ เมืองอุทงกับเมืองละโว้ เป็นเมืองท่าสำคัญริมอ่าวตะวันตกตะวันออก ยึดกุม เส้นทางคมนาคมทางน้ำที่จะขึ้นไปสู่ฐานเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย เพราะที่ราบลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาประกอบ ด้วยแม่น้ำสำคัญ 4 สาย คือ แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำลพบุรี มีชื่อเรียกทางภูมิศาสตร์ว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นที่ราบที่อุดมสมบูรณ์มาก

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาการของเมืองโบราณอุทงก็คือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ อันเนื่องมาจากเมืองโบราณอุทงตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาที่เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่ง เกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำ พื้นที่นี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและการ ขยายตัวของประชากร มีแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงอันเกิดจากแม่น้ำจรเข้สามพันและลำห้วยหลายสายสำหรับ ใช้ในการอุปโภคบริโภคในชุมชนอย่างเพียงพอและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ท่าเลที่ตั้งของเมือง โบราณอุทงยังช่วยสนับสนุนให้สามารถเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ได้อย่างสะดวกด้วยเส้นทาง คมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ เมืองโบราณอุทงตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลและสามารถติดต่อกับทะเลได้ สะดวก ทำให้เมืองอุทงมีฐานะเป็นเมืองท่าการค้าขายทางทะเลที่สำคัญ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับเมือง โบราณชายฝั่งทะเลอื่นๆ อาทิ เมืองโบราณนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

ลักษณะของตัวเมืองโบราณอุทง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำจรเข้สามพันซึ่งไหลมา จากทิศใต้ ก่อนไหลออกไปทางตะวันออก เพราะเป็นที่ราบลุ่มต่ำทางตะวันตก มีทิวเขาทอดยาวจาก เหนือจรดใต้ ได้แก่ เขาทุ่งดินดำ เขาพุทอง เขาตาแก้ว เขาพระ เขารางกะเปิด และเขาดอก ทิวเขานี้เป็น ต้นกำเนิดของลำน้ำหลายสายที่ไหลมาสู่คูเมือง เช่น ลำห้วยรวก และห้วยหางนาค ก่อนที่น้ำจากคูเมือง จะไหลไปยังแม่น้ำจรเข้สามพันเพื่อออกไปทางตะวันออก ซึ่งมีนักวิชาการสันนิษฐานว่าพื้นที่ลุ่มต่ำทาง ตะวันออกเคยเป็นแนวชายฝั่งทะเลสมัยโบราณ การที่เมืองอุทงตั้งอยู่ระหว่างทิวเขาทางตะวันตกกับที่

⁴⁷ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **สุวรรณภูมิต้นกระแสนประวัติศาสตร์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2549),

ราบลุ่มต่ำทางตะวันออก คงทำให้ชุมชนนี้สามารถหาทรัพยากรจากป่าเขาและทำการเกษตรไปได้พร้อมๆ กัน อีกทั้งยังสามารถติดต่อค้าขายกับชุมชนชน ภายนอกผ่านการคมนาคมตามเส้นทางน้ำที่ไหลไปออกชายฝั่งทะเลสมัยโบราณได้ ปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยส่งผลให้ชุมชนแถบนี้เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์และหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ ก่อนจะพัฒนาเป็นเมืองใหญ่ในสมัยทวารวดี⁴⁸

จากการสำรวจและจัดทำแผนผังบริเวณคอกช้างดิน พบสิ่งก่อสร้างหลักคือ แนวคันดินหรือคอกช้างดินจำนวน 4 คอก (คชด. 1-4) ซึ่งจากการพิจารณาลักษณะสัญญาณและตำแหน่งที่ตั้งซึ่งมีลำห้วยน้ำตกพุ่มวังไหลผ่าน ผนวกกับคติการสร้างศาสนสถานบริเวณใกล้เคียง ทำให้ได้ข้อสรุปว่า คอกช้างดินไม่มีความเกี่ยวข้องกับการคล้องช้าง แต่เป็นอ่างเก็บน้ำหรือสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ คาดว่ามีอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 ได้ทำการขุดค้นชั้นดินบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับคอกช้างดิน โดยมีหลุมขุดค้นขนาด 2X2 เมตร จำนวน 3 หลุม พบว่ามีร่องรอยการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นของมนุษย์ในสมัยทวารวดี เพราะได้พบชิ้นทับถมของเศษภาชนะดินเผาเป็นจำนวนมาก เช่น หม้อมีสัน กุณที ตะคัน และถ้วยเงินสมัยราชวงศ์ถัง⁴⁹

สรุปได้ว่า สภาพภูมิประเทศของเมืองโบราณอู่ทองในช่วงต้นของการเข้ามาของพระพุทธศาสนา นักบวชผู้สืบทอดและเผยแผ่ศาสนา และนักเดินทางแสวงโชค เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้อย่างมากมาย ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ที่แสดงว่าเมืองอู่ทอง เป็นแหล่งเมืองท่าชายฝั่งและเป็นเมืองการค้าขายสินค้า มีทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมนักบวชผู้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา การตั้งมั่นในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาฝังคงอยู่ในดินแดนแห่งนี้ยาวนาน

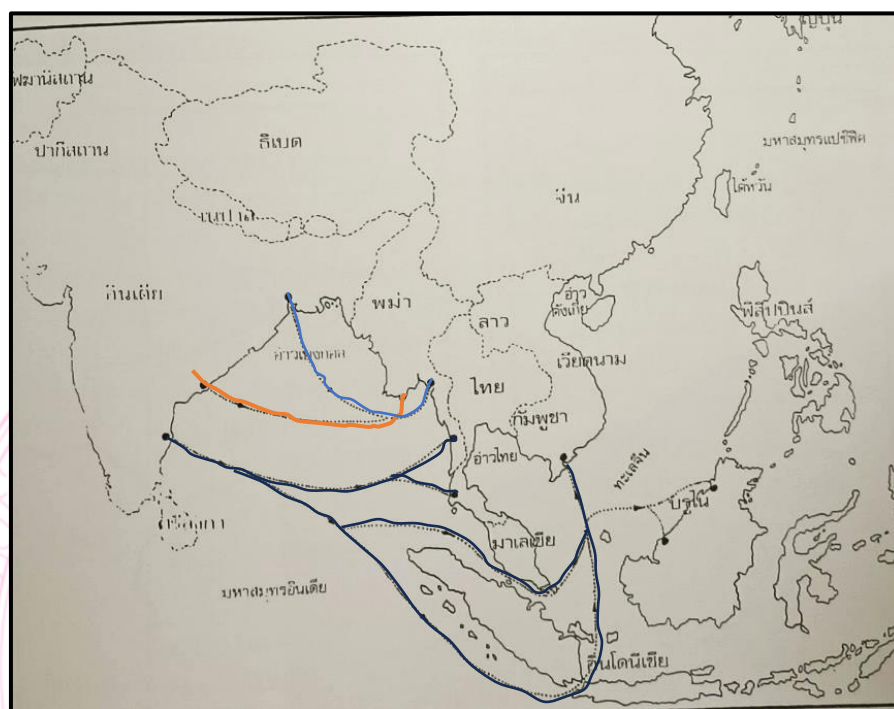
2) หลักฐานทางประวัติศาสตร์

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงขยายพระราชอาณาเขตของราชวงศ์โมริยะ พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นสัดส่วนในขณะเดียวกันนั้นก็ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุต่างๆ แล้วสร้างพระสถูปสาญจีเพื่อประดิษฐาน

⁴⁸ ศุภษดีพงศ์ ขุนทรง, เมืองโบราณอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2558), หน้า 4.

⁴⁹ ศุภษดีพงศ์ ขุนทรง, เมืองโบราณอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2558), หน้า 49.

พระบรมสารีริกธาตุ ทรงสถาปนาเป็นวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นศาสนสถานที่สวยงามและทรงคุณค่า⁵⁰

ภาพแสดงเส้นทางการแพร่กระจายของศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดีย

ในปีพ.ศ. 2427 นายแซมมวล บิล (Samuel Beal) เป็นผู้ที่ศึกษาและตีความคำว่า "ทวารวดี" เป็นคนแรก ได้แปลบันทึกของพระภิกษุเหียนจิ่ง (Hiuan Tsang) หรือที่รู้จักกันดีในนามของ พระถังซำจั๋งในเรื่องไข่อิวพระภิกษุเหียนจิ่งได้เดินทางจากจีนไปสืบศาสนาในอินเดียโดยทางบกในปี พ.ศ.1172 และเดินทางกลับจีนในปี พ.ศ. 1188 เอกสารเล่มนี้ชื่อว่า Siyuki : Buddhist records of the Western world⁵¹ โดยในบันทึกได้กล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับ เขมร คือบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ปรากฏชื่อคือ โถ-โล-โป-ติ ซึ่งนักวิชาการตีความว่าเป็นชื่อของอาณาจักรที่ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี ซึ่งต่อมาในราวปี พ.ศ. 2439 นายตากากุสุ J. Takakusu ได้แปลบันทึกการเดินทางของพระภิกษุอีกผู้หนึ่ง คือ อี้จิง (I-Tsing) ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวจีน

⁵⁰ เขมชาติ เทพไชย, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี : สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, พ.ศ. 2557), หน้า 43.

⁵¹ Samuel Beal, Siyuki : Buddhist records of the Western world, (Hiuan Tsang, London : Trubner), 1884.

ที่เดินทางไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดียเช่นกัน แต่เป็นการเดินทางทางน้ำในราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้ปรากฏในเอกสาร ชื่อ A Record of the Buddhist Religion ; as practised in India and the Malay Archipelago (A.D. 671-675) by I-Tsing,⁵² โดยกล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง (Canton) เดินทางทางทะเลไปยังอินเดียโดยผ่านท่าเรือที่เป็นอาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินยี (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvaravati) ลังเจียชู (Lan-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลยู (Mo-lo-yu)

ช่วงปี พ.ศ. 2447 นายปอล เปลลียอต (Paul Pelliot) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสที่ศึกษาเรื่องราวของประเทศจีน และเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางสายไหม เป็นผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ถัง พบว่าในหนังสือประวัติศาสตร์ใหม่สมัยราชวงศ์ถัง (Siu T'ang Chou) กล่าวถึงชื่อของอาณาจักรหนึ่งคือ ฉวนโลโปตี (Tchouan -lo po-ti) และในการศึกษาประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้มีชื่อของ โล-โล-โป-ตี ซึ่งแน่ใจว่าตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี และตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นายเปลลียอต ได้เสนอว่าชาวพื้นเมืองที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนี้เป็นคนมอญหรือเขมร เพราะได้พบจารึกจำนวนมากบริเวณภาคกลางของประเทศไทยที่เป็นภาษามอญและเขมร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 นายควอริทซ์ เวลส์ (Quaritch Wales) นักโบราณคดีอังกฤษได้เข้ามาทำการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเมืองอู่ทอง ในครั้งนี้ยังไม่มี การค้นพบหลักฐานอะไรมากนัก เวลส์ได้กลับมาศึกษาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2512 โดยทำการขุดค้นที่เมืองอู่ทอง ครึ่งนี้ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายอย่าง เช่น บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ เคยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรฟูนัน เมื่อฟูนันเสื่อมไปแล้วจึงเกิดเป็น ทวารวดี ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากฟูนัน และอาณาจักรจินหลินเป็นอาณาจักรหนึ่งที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ ภายหลังตกอยู่ภายใต้การปกครองของฟูนัน จินหลินได้ส่งอิทธิพลให้กับทวารวดีเช่นกัน เวลส์ ให้ข้อเสนอว่า เมืองอู่ทองไม่ได้ร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 และเชื่อว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนในสมัยทวารวดีจากภาคกลางไปยังดินแดนต่างๆ เนื่องจากพบโบราณวัตถุที่มีอายุเดียวกัน

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ นักภาษาศาสตร์แห่งสำนักงานฝรั่งเศส เข้ามารับราชการในประเทศไทยในตำแหน่งบรรณารักษ์ ได้ทำการอ่านจารึกและศึกษาค้นคว้าโบราณคดี ในปี พ.ศ. 2457 ได้เสนอบทความไว้ในวารสาร Ars Asiatica กล่าวว่ามียุทธชื่อทวารวดีอยู่ทางภาคกลางของประเทศไทย ซึ่ง

⁵² J. Takakusu, (Junjiro) A Record of the Buddhist Religion ; as practised in India and the Malay Archipelago (A.D. 671-675) by I-Tsing, New Delhi, Second Indian Edition, 1982.

มีลักษณะศิลปะที่ใกล้เคียงกับศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย มีศูนย์กลางอยู่บริเวณทิศตะวันตกและเหนืออ่าวไทย และได้เสนอชื่อเรียกว่าศิลปะทวารวดี IL'art de Dvaravati รวมทั้งเชื่อว่าเมืองอู่ทอง เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรนี้ ต่อมาศาสตราจารย์เชเดสได้อ่านจารึกบนเหรียญเงินสองเหรียญ ถูกค้นพบที่เมืองนครปฐมและเมืองอู่ทอง ได้กล่าวถึง “ศรีทวารวดี ศุวรปุณยะ” มีความหมายว่า บุญกุศลของพระราชแห่งทวารวดี รวมทั้งได้พบชิ้นส่วนจารึกอีกสองชิ้นเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตกำหนดอายุจากรูปอักษรได้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

นักวิชาการด้านโบราณคดี ได้มีการศึกษาชุดค้นเรื่องชุมชนโบราณในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยไว้มาก ทำให้ภาพของชุมชนสมัยอู่ทองมีความแจ่มชัดขึ้นและเป็นหลักฐานยืนยันให้เห็นถึงสภาพสังคมสมัยทวารวดีอู่ทองว่ามีอยู่จำนวนมาก และกินบริเวณอย่างกว้างขวางและทำให้ทราบถึงความเก่าแก่ของแหล่งชุมชนต่างๆ ว่าในอดีตที่เคยมีกลุ่มชนอยู่อาศัยในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณภาคกลาง ภาคกลางเป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นอาศัยประกอบอาชีพเกษตรเป็นต้น ทำให้มีกลุ่มชนตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนเข้าสู่สมัยทวารวดี บางแห่งได้พัฒนาสืบเนื่องเข้าสู่สมัยสุโขทัย บางแห่งก็ขาดช่วงไป สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่พบร่องรอยตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 8-10 ได้แก่ ชุมชนเมืองจันเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4⁵³ ชุมชนคูเมือง อินทร์บุรี มีคนอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยพูน⁵⁴ และกลุ่มที่พบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11- 16 ได้แก่ นครปฐมสมัยโบราณ⁵⁵ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในที่ราบภาคกลางพุทธศตวรรษที่ 11-16 บ้านดอนตาเพชร อำเภอนมทวน⁵⁶ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ ติดต่อกับชุมชนภายนอกใกล้เคียงและชุมชนที่อยู่ไกลออกไป เช่น อินเดีย เวียดนามและจีน เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆ ในบริเวณภาคกลาง สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 4 เป็นต้นมา สอดคล้องกับคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่

⁵³ วรณี ภูมิจิตร, โบราณคดีนครสวรรค์ : หลักฐานเก่า-ใหม่; นครสวรรค์: รัฐกิจกลาง, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 82-83.

⁵⁴ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: รายงานการวิจัย ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), หน้า 31-32.

⁵⁵ ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), หน้า 15-16.

⁵⁶ ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), หน้า 41-44.

ระบุถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในทวารวดีโบราณ ที่เรียกว่าดินแดนสุวรรณภูมิ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อเริ่มมีหลักฐานด้านโบราณคดีรองรับ แม้ว่าหลักฐานจะมีอายุเก่าไปเพียงแค่พุทธศตวรรษที่ 8-9 แต่ก็ชี้ให้เห็นร่องรอยกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคกลาง มีพัฒนาการและความเจริญมากพอที่จะสามารถรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และ พบว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในสมัยทวารวดีอย่างมากระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ บริเวณภาคกลางปรากฏมีชุมชนเมืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4 เป็นต้นมา แต่มีหลักฐานทางโบราณคดีชัดเจนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-9 และเจริญสูงสุดอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16

3) ร่องรอยหลักฐานทางพระพุทธศาสนา

สำหรับการศึกษาร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีและอิทธิพลของศิลปะอินเดีย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการแบ่งช่วงยุคของอารยธรรมทวารวดี ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ช่วงยุคด้วยกัน⁵⁷ เพื่อสืบค้นที่สนับสนุนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

1. ยุคก่อนทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 - 11)

จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่า ศิลปะอินเดียที่ปรากฏในระยเวลานี้ ได้แก่ ศิลปะอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 6-9) ศิลปะคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) และ ศิลปะหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 11-13) ด้วยความเจริญด้านการค้าโดยเฉพาะการค้าทางเรือ ได้นำวัตถุสิ่งของเครื่องประดับเป็นสินค้าเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน มนุษย์มีแหล่งอารยธรรมโบราณและมีการตั้งถิ่นฐานชุมชนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 3-9 มาแล้วหลายแห่ง การตั้งถิ่นฐานของชนพื้นเมืองต่อเนื่องมายาวนานจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ และต่อมาราว 2,500 ปี ได้มีพัฒนาการสังคมวัฒนธรรมจากการเผยแพร่อารยธรรมของสถานที่แห่งหนึ่งสู่แห่งอื่น ๆ ต่อเนื่องจนกลายเป็นชุมชนและบ้านเมืองสืบมาจนถึงยุค "ทวารวดี"

จากการศึกษาหนังสือประวัติศาสตร์ โบราณคดี:เมืองอู่ทอง⁵⁸ ได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ตั้งแต่ยุคเหล็กกลมนั้นมีการกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำและลุ่มน้ำเก่า ที่เป็นสาขาหรือต้นสายน้ำของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าการค้าทางทะเลนั้นมีเส้นทางที่เป็นย่านของเมืองท่าและสถานการค้าขายสู่ดินแดนภายใน ที่พิจารณาจากองค์ประกอบทั้งหลายแล้ว

⁵⁷ เพ็ญพรรณ เพียงพลอย, รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า 99-106.

⁵⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุภากรพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 65.

เห็นว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน ซึ่งมีแม่น้ำจรเข้สามพันไหลผ่านทั้ง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี นำไปสู่การสันนิษฐานว่าลุ่มน้ำจรเข้สามพันนี้เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐพุนั้นที่ชื่อว่า โตโลโปตี้ (To-Lo-Po-Ti) ในราวพุทธศตวรรษที่ 9-10

จากการค้นพบเอกสารทางศาสนาที่กล่าวว่า ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ⁵⁹ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเชื่อว่าได้แก่ จังหวัดนครปฐมและเมืองอุ้มทอง⁶⁰ แล้วประดิษฐานพระพุทธศาสนาจนเป็นปึกแผ่นแพร่หลาย ในสมัย อินโด-โรมัน(พุทธศตวรรษที่ 6-9) จนถึงสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11)

นิคมมหาสังฆิกะ เป็นนิคมให้กำเนิดพุทธศาสนamahayan มีศูนย์กลางที่เมืองอมราวดี และลุ่มแม่น้ำกฤษณา ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ซึ่งที่เมืองอุ้มทองพบรูปเคารพแสดงอิทธิพลศิลปกรรมอมราวดีที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 จำนวนหนึ่ง จึงเชื่อมโยงว่าพุทธศาสนานิคมมหาสังฆิกะน่าจะมียุทธบาทที่เมืองอุ้มทองในระยเวลานั้นด้วยเช่นกัน

นักโบราณคดีอังกฤษชื่อ ดร.เอียน โกลฟเวอร์ ที่เข้ามาขอทำการขุดค้นเพราะมองว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดชุมชนหมู่บ้านในระยะแรกเริ่ม (Early Village) พบโบราณวัตถุที่ตอกย้ำการเป็นแหล่งพบกันของวัฒนธรรมจากฝั่งทะเลในประเทศเวียดนาม ทั้งลูกปัดและตุ้มหูที่ทำด้วยหินคาร์เนเลียนสีแดงส้มเป็นรูป ลิง-ลิง-โอ กับลูกปัดรูปสิงห์อันเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับอินเดียโดยตรง นอกจากนั้นก็พบโบราณวัตถุทำด้วยสำริดเป็นรูปสามเหลี่ยม ดร.โกลฟเวอร์ ให้ความเห็นว่าเคยพบตามแหล่งโบราณคดีของอินเดีย เป็นของที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา แต่เมื่อภายหลังได้นำเศษภาชนะดินเผาที่พบจากแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ไปกำหนดอายุตามกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์แล้ว ก็พบว่าบ้านดอนตาเพชรมีอายุอยู่ในยุคเหล็กที่มีอายุแต่ 2,500 ปีลงมาเป็นสำคัญ มีความเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมกับบรรดาชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงและห่างไกล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยในช่วงสมัยนี้ พบว่า ร่องรอยของโบราณคดีได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 6-9) ในอินเดียตะวันออกเฉียงใต้แต่มีบทบาทสำคัญอยู่ในอินเดียภาคใต้ ศิลปะอมราวดีถือเป็นศิลปะร่วมสมัยระหว่างคันธารราษฎร์กับคุชรา และส่งอิทธิพลไปยังศิลปะ

⁵⁹ วิ.อ.(บาลี) 1/58, มหาว.ส.(บาลี) 1/6/82.

⁶⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), จาริกบุญ – จาริกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, พ.ศ.2540), หน้า 494.

ลังกาในสมัยอนุราชปุระ (พุทธศตวรรษที่ 8-16) ก่อนจะกระจายมาเป็นศิลปวัฒนธรรมทางศาสนาของ ชาว เขมร จัมปา และไทย ในรูปแบบอารยธรรมก่อนสมัยทวารวดีตอนต้น

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานการติดต่อค้าขายระหว่างจีนกับอินเดีย ปรากฏในบันทึกการเดินทางพบว่ามีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 5-6 โดยเฉพาะในเอกสารของราชวงศ์ฮั่นตะวันตกซึ่งถือเป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดในราวปี พ.ศ. 400 ที่กล่าวถึงดินแดนที่เชื่อว่าเป็นประเทศไทยนี้ปรากฏในเส้นทางการเดินเรือ⁶¹ การสันนิษฐานได้ว่าศาสนาเข้ามาแก่นักเดินเรือในยุคนั้น มีสอดคล้องกับ ศาสตราจารย์ ฌอง บอสเชอริเยร์ ได้พบหลักฐานสำคัญที่กล่าวถึงในเอกสารจีนว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 จีนได้มีการไปสืบศาสนาพุทธจากอินเดียและนำมายังจีน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10

ศิลปะคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) ก่อตั้งขึ้นโดย พระเจ้าศรีคุปตะ เมืองหลวงอยู่ที่ ปาฏลีบุตร ตอนเหนือของรัฐพิหาร พบว่าพระพุทธรูปทั่วประเทศอินเดีย ศิลปะคุปตะเป็นศิลปะที่สวยงามและเป็นต้นแบบของการสร้างพระพุทธรูปในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งประเทศไทย⁶² การสร้างพระพุทธรูปครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยคันธาระ สร้างในรัชกาลพระเจ้ากนิษกะ ราชวงศ์กุษาณะ ก่อนคุปตะประมาณ 120 ปี

2. สมัยทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13)

เป็นการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นจุดเริ่มต้นของอารยธรรมทวารวดี โดยมีชุมชนโบราณอุ้งทองเป็นต้นกระแสนของการแพร่กระจายอารยธรรมในภูมิภาคนี้ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากชุมชนขนาดใหญ่มาเป็นเมืองท่าชายฝั่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมทวารวดีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงเห็นว่า "สมัยที่ทวารวดีรุ่งเรืองนั้น มีอาณาเขตกว้างขวางถึงสุพรรณบุรี เป็นต้น"⁶³ และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบว่ารัฐทวารวดี (อุ้งทอง) มีขอบเขตและวัฒนธรรมกระจายออกไปในหลายพื้นที่ ทั้งทางตะวันออก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีความเกี่ยวข้องเป็น "เครือข่าย" กับบ้านเมืองและแคว้นที่อยู่โดยรอบ⁶⁴ อย่างน้อย 3 กลุ่มใหญ่ ที่เรียกตัวเองว่า "คนไทย"

⁶¹ พริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บจก.อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, พ.ศ. 2533), หน้า 117.

⁶² กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, หน้า 160-161.

⁶³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, พ.ศ. 2510), หน้า 127.

⁶⁴ สุจิตต์ วงศ์เทศ, คนไทยมาจากไหน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, พ.ศ. 2548), หน้า 268.

ศาสตราจารย์บวสเชอเลียร์ เชื่อว่าเมืองอุทองที่พบในอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรฟูนันมาก่อน เพราะมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นศิลปะสมัยเจนละ และเชื่อว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอุทองนี้ เป็นศูนย์กลางทางการค้าในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่ นครปฐม⁶⁵

การย้ายศูนย์กลางเมืองท่าทางการค้านี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้เมืองอุทองต้องเสื่อมสภาพลง ไป ด้วยเหตุจากภัยจากอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย ทำให้น้ำไหลเข้าท่วมเมืองโบราณอุทองจนได้รับความเสียหายอย่างมากมาย

ตากากุสุ (J. Takakusu) แพลบันทีกของ อี้จิง (I-Tsing) และมีความสอดคล้องกับยุครุ่งเรืองของอารยธรรมทวารวดี ซึ่งท่านอี้จิงนั้นเป็นพระภิกษุชาวจีนที่ได้ไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดีย เช่นเดียวกัน แต่เป็นการเดินทางทางน้ำในราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้ปรากฏในเอกสาร A Record of the Buddhist Religion ; as practised in India and the Malay Archipelago (A.D 671-675) by I-Tsing ได้กล่าวถึงการเดินทางออกจากเมืองกวางตุ้งโดยทางทะเลไปยังอินเดียโดยผ่านท่าเรือ เมืองหรืออาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินอี้ (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvaravati) ลังเจียชู (Lan-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลยู (Mo-lo-yu)

และจากเอกสารทางศาสนาดังกล่าว⁶⁶ ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) มีพ่อค้าชาวพุทธจากลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุทอง ด้วยหลักฐานคือประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกและพระพุทธรูปอุ้มบาตร ศิลปะแบบอมราวดี

พอล วีทลีย์ (Paul Wheatly) สันนิษฐานว่า⁶⁷ หลักฐานของวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากสมัยสุวรรณภูมิ มาจนถึงยุคต้นประวัติศาสตร์ บริเวณเมืองอุทองและบริเวณอื่น ๆ ในฝั่งอ่าวไทยที่พบคดีในการสร้างธรรมจักรที่มีรูปกวางหมอบต่อเนื่องมาจนถึงสมัยทวารวดี ในพุทธศตวรรษ 12 – 13 ที่

⁶⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอุทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 70.

⁶⁶ วิ.อ.(บาลี) 1/58, มหาว.ส.(บาลี) 1/6/82.

⁶⁷ Paul Wheatley, The Golden Khersoesse : Studies in the Malay Peninsula Before 1500 A.D. Kuala Lumpur, University of Malaya Press, 1966, pp. 116-117.

สำคัญก็คือที่เมืองอุทอง พบแท่งศิลามีจารึกภาษาสันสกฤตว่า “ปุชยคีรี” แลเวหาที่อยู่ทางทิศเหนือของเมือง ซึ่งคำว่าปุชยคีรีนี้เป็นชื่อเมืองและสถานที่ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าในอินเดีย

นอกจากนี้ได้มีนักวิชาการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี⁶⁸ จากหลักฐานทางโบราณคดีไว้ว่า เมืองอุทอง เป็นหนึ่งในสามเมืองที่มีขนาดของเมืองใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ และเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการติดต่อค้าขายทางทะเล จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร เหรียญเงิน และรอยจารึกต่าง ๆ สำหรับพื้นที่ในเขตเมืองอุทองได้พบหลักฐานอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตจารึกพระนามของพระมหากษัตริย์ พระเจ้าธรรมะวรมัน บนแผ่นทองแดง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 อีกทั้งรอยจารึกอักษรปัลลวะบนเหรียญเงินว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ”

การค้นพบโบราณวัตถุซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-15 เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นถึงการแต่งกาย วิถีชีวิต สภาพสังคมของคนสมัยทวารวดีของเมืองคูบัวได้เป็นอย่างดี เช่น ประติมากรรมปูนปั้นรูปบุคคล รูปสตรีพร้อมเครื่องดนตรี⁶⁹ ซึ่งศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งในลัทธิเถรวาทและมหายาน โดยวัตถุที่ขุดค้นในเขตเมืองคูบัวนั้น เป็นประติมากรรมปูนปั้นและดินเผา ที่ใช้ประดับอาคาร เช่น พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เทวดาหรือบุคคลชั้นสูง ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางเทคโนโลยีขั้นสูงในยุคนั้น และทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองคูบัวเจริญรุ่งเรืองอยู่ในยุคทวารวดี

การค้นพบคาถาธรรมบนฐานพระธรรมจักรจารึกสำนวนแรก จารึกคาถาเย ธมมาฯ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 รูปแบบคล้ายกับที่กรมศิลปากร ขุดพบพระธรรมจักรพร้อมเสาและฐานรองที่พระสถูปหมายเลข 11 เมืองอุทอง และเมืองนครปฐม จึงสันนิษฐานได้ว่า เมืองโบราณกำแพงแสนนั้น อาจเป็นเพียงทางผ่านของเส้นทางการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเมืองอุทองกับเมืองนครปฐม (นครไชยศรี)

สรุปผลการศึกษาพบ ในช่วงสมัยทวารวดีตอนต้น ราชวงศ์ปัลลวะ มีอำนาจอยู่แถบอินเดียตอนใต้อยู่ประมาณ 650 ปี คือราว พ.ศ. 800–1450 โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ แล้วก็ค่อยๆ มี

⁶⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพระพุทธศาสนายุคแรกในดินแดนไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2547), หน้า 61.

⁶⁹ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง, รายงานการวิจัย เรื่อง “การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2547), หน้า 26-39.

อำนาจขึ้นมา แล้วก็แผ่อำนาจอิทธิพลไปยังดินแดนอื่นๆ พร้อมๆ กับรับอารยธรรมอื่นๆ ไปด้วย และมีการติดต่อค้าขายหรือเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่างแดน ราชวงศ์ปัลลวะได้เจริญรุ่งเรืองและเริ่มมีอำนาจที่แท้จริงและรุ่งเรืองมาก ศิลปะปัลลวะเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในสมัยพระเจ้ามหินทรวรมันที่ 1 และพระราชโอรส คือ พระเจ้านรสิงหวรมันที่ 1 ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา จักรวรรดิปาละถือว่าเป็นยุคทองของเบงกอลที่เป็นความรุ่งเรือง ราชวงศ์ปาละมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่งานพุทธนิกายมหายานไปยังทิเบต, ภูฏาน และ พม่า นอกจากนั้นก็ยังทำการค้าขายไปยังดินแดนต่างๆ เห็นได้จากลักษณะประติมากรรมและสถาปัตยกรรมของจักรวรรดิราชวงศ์ไศเลนทร (คาบสมุทรมลายู, ชวา และ สุมาตราปัจจุบัน) ศิลปะปาละมีอิทธิพลต่อศิลปะทวารวดีไม่มากนัก เพราะส่วนใหญ่เป็นงานศิลปกรรมที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มหายาน เช่น ในศิลปะชวาภาคกลางและศรีวิชัย⁷⁰

3. สมัยทวารวดีตอนกลาง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15)

ในหนังสือ 150 ปี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการพัฒนาโบราณคดีไทย กล่าวถึง “เมืองนครปฐมหรือเมืองนครไชยศรี”⁷¹ ว่ามีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 เพราะพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังคงหลงเหลืออยู่” ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์บันทึกรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย และได้ทรงกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในหนังสือนิทานโบราณคดี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองอุททองว่า “เมืองท้าวอุททองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระ ข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแห่งเจดีย์ยังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง พบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างคนเดียวกันกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์”⁷²

งานประติมากรรมของทวารวดีจะเริ่มต้นจากการเลียนแบบศิลปะคุปตะของอินเดีย และดูเหมือนว่าในระยะแรกจะมีลักษณะของความงามที่ใกล้เคียงกับต้นแบบ ต่อมาจึงพัฒนาเป็นลักษณะของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเมืองงานศิลปกรรมได้ปรับเปลี่ยนจนเป็นรูปแบบของตนเองแล้ว ส่วนหนึ่งก็ได้วิวัฒนาการสืบต่อจนเกิดเป็นความงามของตัวเองขึ้น คงอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15

⁷⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2547, หน้า 160.

⁷¹ รัศมี ชูทรงเดช, 150 ปี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการพัฒนาโบราณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2555), หน้า 78.

⁷² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี" อ้างถึงใน "เรื่องเมืองอุททอง," นิทานโบราณคดี, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2519). หน้า 367-371.

ตัวอย่างเช่นเศียรพระพุทธรูปดินเผาที่พบที่วัดพระงาม เมืองโบราณนครปฐม นักวิชาการต่างยอมรับว่าเป็นงานประติมากรรมที่มีความงามชิ้นหนึ่ง⁷³ พระพักตร์ของพระพุทธรูปเกือบเป็นรูปไข่งามอย่างได้สัดส่วน ขมวดพระเกศาเป็นตุ่มเล็ก ๆ พระขนงโก่งไม่ทำเป็นสันต่อกันเป็นรูปปีกกาเหมือนศิลปะทวารวดีโดยทั่วไป พระเนตรปิดและเหลือบลงต่ำแสดงถึงความสงบ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อยปลายตัวขึ้น ไม่หนาและแบนแบบทวารวดี

อีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นหรือดินเผาประดับศาสนสถาน เช่นที่จังหวัดนครปฐม และที่คูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นภาพเล่าเรื่องชาดก เช่นที่พบที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม กลุ่มเทวดาหรือพระโพธิสัตว์ที่พบที่วิหารวัดโขลงสุวรรณคีรี เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี เหล่านี้ นอกจากจะแสดงลักษณะของผู้คนในท้องถิ่นแล้ว ยังแสดงถึงความงามหรือเทคนิคการสร้าง ซึ่งถ้าใช้ศัพท์ในปัจจุบันก็ต้องกล่าวว่าเป็นงานของฝีมือช่างหลวงมากกว่าช่างชาวบ้านหรือท้องถิ่น ย่อมแสดงให้เห็นถึงยุคที่เจริญรุ่งเรืองของทวารวดีได้อย่างดีที่สุด

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 งานกลุ่มหนึ่งเป็นเรื่องของสกุลช่างท้องถิ่น ที่เกิดจากศิลปะทวารวดีได้แพร่หลายอย่างมากไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งจากงานศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากงานที่จัดเป็นฝีมือช่างหลวงดังได้กล่าวแล้วข้างต้นกล่าวคือพระพุทธรูปแสดงลักษณะพระพักตร์เล็ก สันและแบน ขมวดพระเกศาใหญ่ พระเนตรโปน พระนาสิกใหญ่และแบน พระโอษฐ์หนา

จากการศึกษาพบประเด็นสำคัญว่า รูปแบบศิลปะในช่วงนี้เกิดจากการผสมผสานศิลปะคุปตะ ศิลปะปัลลวะ และศิลปะปาละ กับศิลปะพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีอยู่ จึงเกิดศิลปะที่เป็นความนิยมแบบใหม่ คือ การยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในปางแสดงธรรม ตัวอย่างพบอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปยืนที่ได้จากการขุดค้นเจดีย์หมายเลข 11 เมืองอุทองปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

4. สมัยทวารวดีตอนปลาย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18)

ในยุคสมัยนี้คงเป็นระยะเวลาที่ศูนย์กลางทวารวดีในภาคกลางเริ่มเสื่อมถ่วงแล้ว ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะอิทธิพลทางการเมืองและศิลปกรรมขอมได้เข้ามาแทนที่โดยเฉพาะในภาคอีสานตอนล่างและในภาคกลาง ซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี อย่างไรก็ตามกลุ่มชนของทวารวดีหรือผู้ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทหรือมหายานดั้งเดิมแถบนี้คงไม่ได้หายไปไหน แต่ยังคงอยู่สืบเนื่องมาโดยตลอด ดังนั้นงานศิลปกรรมจึงแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่สืบต่อจากทวารวดี

⁷³ Jean Boisselier, op.cit., pp. 47-48.

ตอนกลาง แต่มีวิวัฒนาการที่เสื่อมลงจนกลายเป็นสกุลช่างท้องถิ่น กับอีกส่วนหนึ่งเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะขอม ในส่วนที่มีวิวัฒนาการเป็นท้องถิ่นนั้นบางอย่างกลับกลายเป็นสกุลช่างอย่างใหม่เกิดขึ้น เช่น ทวารวดีแบบท้องถิ่นในภาคอีสาน และในภาคเหนือ

จากหลักฐานทางศิลปกรรมตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา วัฒนธรรมเขมรเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในภาคอีสานตอนล่างและในภาคกลาง ซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี จึงเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมขึ้น กลุ่มชนในวัฒนธรรมทวารวดีหรือผู้ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทดั้งเดิมแถบนี้คงไม่ได้หายไปไหน แต่ยังคงอยู่สืบเนื่องมาโดยตลอด ดังนั้นงานศิลปกรรมจึงแยกออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่สืบต่อจากทวารวดีตอนกลาง แต่มีวิวัฒนาการจนกลายเป็นสกุลช่างท้องถิ่น กับอีกส่วนหนึ่งเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะขอม อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 และจากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ในยุคนี้ พบว่า เป็นช่วงอารยธรรมขอม และศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่ออารยธรรมทวารวดี จนทำให้ศิลปะ วัฒนธรรม ความรู้เรื่องของบริบทอื่น ๆ มาแทนที่อารยธรรมทวารวดี เกือบทั้งสิ้น

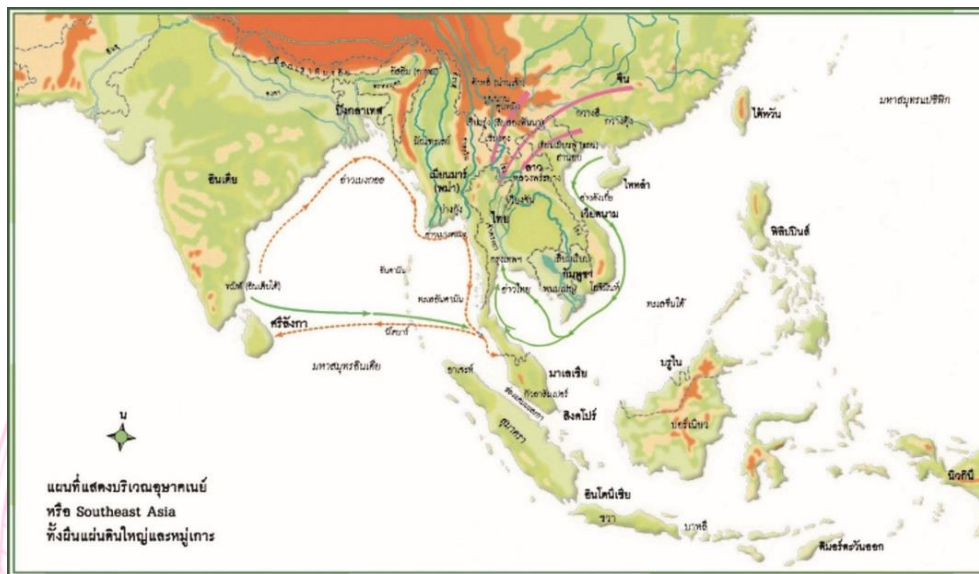
4.2.2 ประเด็นเส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) พื้นที่เมืองโบราณอุทุมพร มีร่องรอยหลักฐานการตั้งชุมชนมาก่อนราว 2,500 ปี โดยใช้ลำน้ำทวนและแม่น้ำจระเข้สามพันเป็นเส้นทางหลัก
- 2) นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เมืองโบราณอุทุมพรได้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการปกครอง เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโลก ระหว่างจีนกับอินเดีย เชื่อมโยงแม่น้ำแม่กลอง ลำน้ำทวน แม่น้ำจระเข้สามพัน ลำน้ำท่าว่า แม่น้ำท่าจีน ให้มีความสัมพันธ์กับการค้าระหว่างชุมชนที่ห่างไกล
- 3) พัฒนาการและการมีตัวตนของอารยธรรมทวารวดี เกิดจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำใกล้เคียง มีอายุมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 6-11 แต่เริ่มมีการศึกษาราว 140 ปีที่ผ่านมา โดยมีการค้นพบเหรียญเงินและศิลาจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” และนักโบราณคดีทั้งพอล วิทลีย์ และฌอง บวสเซอร์ลีเยร์มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ทวารวดี อยู่ที่เมืองอุทุมพร
- 4) ศิลปวัฒนธรรมของสังคมทวารวดีมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง มีการปกครองแบบกษัตริย์ มีระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ การเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 ที่มี

พระโศภะเถระและพระอุทธะเถระเดินทางมากับเรือขนส่งสินค้า เพื่อเผยพระพุทธศาสนาใน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

5) พบหลักฐานที่เป็นโบราณสถานภายในตัวเมืองอุทองและภายนอก ที่มีร่องรอยสถาปัตยกรรมเจดีย์ศิลปะทวารวดี หรือศิลปะอมราวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 8-10

ภาพแสดง การเคลื่อนตัวของพระพุทธศาสนา

4.2.3 บทสรุป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า ชุมชนเมืองอุทองเป็นชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยยุคเหล็กต่อมา มีการแพร่เข้ามาของ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา พร้อมกับการค้าขายที่เชื่อมโยงเครือข่ายการแลกเปลี่ยนของประเทศต่างๆ เพราะเป็นเมืองท่าที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมีการขนส่งผ่านแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำแม่กลอง ลำน้ำทวน ลำน้ำท่าว่า แม่น้ำท่าจีน ซึ่งกระบวนการทางสังคมนั้น จะมีการเรียนรู้ของบุคคลผู้เข้ามาเยือนและคนพื้นเมืองในพื้นที่ รวมถึงการฝังตัวของบุคคลภายนอกที่เข้ามาให้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการขยายอำนาจ ถ่ายทอดอำนาจ สร้างระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ บนความแปลก ความแตกต่าง รวมถึงความกลมกลืนและการหล่อหลอมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วยเช่นกัน

4.3 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โบราณวัตถุ จากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ร่วมกับการวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักฐานที่จะเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่ออธิบายการเคลื่อนตัวของพระพุทธศาสนา ในอารยธรรมทวารวดี ของพื้นที่วิจัยเพื่อนำเสนอ สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยการผลิตวิทัศน์เพื่อสื่อสารองค์ความรู้สู่สาธารณะ และหนังสือชุดความรู้ รอยธรรมแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เผยแพร่ออกสู่วงวิชาการและองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

สำหรับการนำเสนอ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมสานเสวนา ในประเด็น สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรม ทวารวดี ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งนำเสนอแผ่นพับชุดความรู้ “รอยธรรมแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียสู่เมืองโบราณอู่ทอง (สุพรรณบุรี) ต่อไป

4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี พบคุณค่าจากการสืบร่อยรอยพระพุทธศาสนา คือ

1. ข้อมูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศาสนา จากร่องรอยการเข้ามา รุ่งเรือง และการเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนา จากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่ อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลเชิงประจักษ์ ทำให้พื้นที่ในบริเวณนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทรงคุณค่า
2. คุณค่าของการมีตัวตน และการยอมรับซึ่งความมีอยู่ของพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จากการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิต และจรรโลงจิตใจของประชาชนไม่ว่าจะมาจากดินแดนแห่งใด เชื้อชาติไหน ทุกคนให้การยอมรับหลักสัจธรรมแห่งพระพุทธศาสนา คือ หลักพระไตรลักษณ์
3. เป็นแหล่งเรียนรู้อารยธรรมทวารวดี ร่องรอยหลักฐานการเข้ามาของพระพุทธศาสนา การเจริญรุ่งเรืองด้วยการสร้างโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ และการ

แพร่กระจายไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ที่ล้วนเป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจอย่างมั่นคงสืบเนื่องมิได้ขาดสาย
จวบจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์การวิจัยในประเด็น 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล องค์ความรู้ใหม่และข้อเสนอแนะ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีและคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดี ในพื้นที่วิจัย ได้แก่ อำเภออู่ทองและอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของรัฐทวารวดี ที่จีนเรียกว่า “จินหลิน” ก็คือ เมืองโบราณอู่ทอง ด้วยพบหลักฐานปรากฏการจารึกชื่อ “**ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ**” บนเหรียญเงินและศิลาจารึก และพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดี พระเจ้าธรรมจักรวรมันบนแผ่นทอง แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการปกครองในระบบกษัตริย์อยู่แล้ว

2. เมืองโบราณอู่ทองมีร่องรอยการติดต่อค้าขายกับอินเดียมาตั้งแต่ตอนปลายของยุคเหล็กช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-5 สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ เรื่อยมาจนถึงสมัยคุปตะและสมัยหลังคุปตะ ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นก็แพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับการค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบมากที่สุด ได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร เหรียญเงิน และรอยจารึกต่าง ๆ

3. หลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระพุทธรูปดินเผาถือบาตร 3 องค์ และพระพุทธรูปนาคปรก ที่เป็นประติมากรรมศิลปะอมราวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-10

4. การเดินทางแสวงบุญของภิกษุอี้จิง (I-Tsing) เป็นการเดินทางทางน้ำเพื่อไปประเทศอินเดียในราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยผ่านท่าเรือของเมืองหรืออาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินยี (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvaravati) ลังเจียชู (Lan-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลยู (Mo-lo-yu)

5. การค้นพบว่าเจดีย์และวิหารหลายหลังเป็นศิลปะสมัยราชวงศ์ปาละ ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธศาสนาหายาน เช่น การยกเก็จในแต่ละด้านของเจดีย์ พระพุทธรูปสำริดจากเจดีย์หมายเลข 11 มีข้อสันนิษฐานว่าเมืองต่าง ๆ มีความเจริญตามสายน้ำ เพราะสะดวกในการเดินทางเพื่อทำการค้าขาย อาจารย์ศรีศักร ได้สนับสนุนว่า เมืองโบราณอุทอง เป็นศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เพราะอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและมีร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ มากที่สุด

6. ประเด็นการตั้งสมมติฐานของ ฌอง บวสเชอเลียร์ ที่ว่าเมืองโบราณอุทองนั้น เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี โดยเสนอว่าทั้งสุพรรณบุรีและนครปฐมต่างก็เป็นเมืองท่าชายฝั่งเหมือนกัน

7. ข้อสันนิษฐานของนายควอริทซ์ เวลส์ (Quaritch Wales) นักโบราณคดีอังกฤษได้เข้ามาทำการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเมืองอุทอง พบหลักฐานว่าอาณาจักรจินหลินได้ส่งอิทธิพลให้กับทวารวดี และที่สำคัญเมืองอุทองไม่ได้ร้างไปในช่วง พุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ชุมชนมีการเคลื่อนตัวย้ายไปถิ่นไปยังที่ต่างๆ เพราะพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลายคล้ายคลึงกัน

8. ภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระโมคคัลลีสบุตรตีสสระ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-12 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกมหาราชต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้ส่งสมณทูต 9 สาย ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสายที่ 8 ด้วยการนำของพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก็คือ พม่า ไทย กัมพูชา ในปัจจุบัน และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 พระพุทธศาสนาในอินเดียอ่อนแอลง เพราะถูกแทรกแซงจากศาสนาอื่นๆ จนเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด

9. พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแผ่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุทอง ด้วยหลักฐานคือประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกศิลปะแบบอมราวดี พระพุทธรูปอุ้มบาตรศิลปะแบบอมราวดี อีกทั้งการค้นพบจารึกคาถา เย ธมมา 2 หลัก

10. หลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าเมืองโบราณอู่ทอง เป็นพื้นที่ซึ่งมีมนุษย์อาศัยอยู่ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 3,000 - 2,500 ปี มาแล้ว โดยได้พบหลักฐานประเภทข้าว ของเครื่องใช้ เช่น ขวาน หินขัด ลูกปัด ภาชนะดินเผา เหล็กในสำหรับปั่นด้าย ขวานสำริด ฆมวก หอก และเครื่องใช้โลหะอื่นๆ อีกมากมาย ชุมชนในสมัยนั้นเป็นชุมชนในสังคมเกษตรกรรม เพราะสภาพที่ตั้ง ชุมชนเป็นพื้นที่ราบขั้นบันไดต่ำ

11. หลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พบว่าโบราณสถานและ โบราณวัตถุที่ถูกค้นพบส่วนใหญ่จะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มหาราช ระบุว่าป็นนครรัฐที่มีความสำคัญมาก่อนกรุงศรีอยุธยา เมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมือง สุพรรณบุรีจึงจัดอยู่ในฐานะเมืองลูกหลวงซึ่งเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญ

สรุปได้ว่า ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี เมืองโบราณอู่ทองเป็น สถานที่สืบทอดพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณะทูตสายที่ 8 มาเผยแผ่ สามารถ ยืนยันได้เป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือ 1) ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 (พระพุทธศาสนาเถรวาท) ด้วยหลักฐานที่ พบทั้ง จารึก เย ธมมา ศิลปกรรมธรรมจักร พระปรารค์ ภาษาบาลี ล้วนได้รับอิทธิพลจากปาละวะ เจดีย์ หมายเลข 10 และเจดีย์หมายเลข 2 ที่พุทธานาค เป็นต้น และ 2) ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 (พระพุทธศาสนาเถรวาท) ในช่วงนี้จะได้รับอิทธิพลจากปาละ เป็นหลัก มีคติความเชื่อแบบพระโพธิสัตว์ พบได้จากเจดีย์หมายเลข 13 ในเมืองอู่ทอง ซึ่งพระพุทธศาสนาตั้งมั่นอยู่ในเขตเมืองโบราณอู่ทองหลาย ศตวรรษ นับเป็นแก่นของพัฒนาการทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดสุพรรณบุรี

5.1.2 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของ พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ในประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การสำรวจ พื้นที่วิจัย การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (เชิงลึก) และการจัดสัมมนา (Focus Group) ร่วมกับการวิเคราะห์ จากการศึกษาเอกสาร ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

1) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางภูมิศาสตร์ พบว่า ดินแดนบริเวณเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ มีลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่แบ่งได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ผืนแผ่นดินใหญ่ (Mainland) ตั้งอยู่ทางตะวันออกของประเทศอินเดียและทิศใต้ของประเทศจีน ที่สำคัญ อยู่ติดกับทะเล เช่น พม่า ไทย สิงคโปร์ เขมร และเวียดนาม ผืนแผ่นดินคาบสมุทร (Peninsula) ติดต่อกับทะเล มีลักษณะเป็นแหลมใหญ่ยาวยื่นลงไปบนทะเลมี 3 ส่วน คือ คาบสมุทรพม่า คาบสมุทรมลายู

และคาบสมุทรอินโดจีน และผืนแผ่นดินที่เป็นเกาะ (Islands) เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในทะเล หรืออยู่ในมหาสมุทร เช่น มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประเทศไทยอยู่ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกื้อกูลให้ได้รับประโยชน์จากลมทะเล สามารถประกอบอาชีพ ด้านการกสิกรรมและด้านการค้าด้วยเรือทางทะเล ประเทศไทยจึงเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางคมนาคมค้าขายมาแต่โบราณ เป็นจุดเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างโลกตะวันออกกับตะวันตก ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำโขงอยู่ทางตะวันออก และแม่น้ำสาละวินอยู่ทางตะวันตก ไหลขนานตามแนวชายแดน เป็นแหล่งของผู้คนหลายชาติพันธุ์ตั้งแต่สมัยโบราณ 3,000 ปีแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการของเมืองโบราณอุทองก็คือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อันเนื่องมาจากเมืองโบราณอุทองตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาที่เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำ พื้นที่นี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและการขยายตัวของประชากร มีแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงอันเกิดจากแม่น้ำจรเข้สามพันและลำห้วยหลายสาย สำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคในชุมชน และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ที่ตั้งของเมืองโบราณอุทองอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลและสามารถติดต่อได้สะดวก ทำให้เมืองอุทองมีฐานะเป็นเมืองท่าการค้าขายทางทะเลที่สำคัญ

สภาพภูมิประเทศของเมืองโบราณอุทองในช่วงต้นของการเข้ามาของพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาของชุมชนต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย กระแสความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองและความมั่นคงไปด้วยทรัพยากรที่มากมาย ส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าวานิช นักเดินทางแสวงโชค นักบวชผู้สืบทอดและเผยแผ่ศาสนา เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้้อย่างมากมาย ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ที่แสดงว่าเมืองอุทอง เป็นแหล่งเมืองท่าชายฝั่งและเป็นเมืองการค้าขายสินค้า มีทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมนักบวชผู้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้เข้ามาในดินแดนแห่งนี้พร้อมกับเรือสินค้าและผู้คนที่หลากหลาย การตั้งมั่นในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามั่นคง

2) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นับจากพุทธศตวรรษที่ 3 เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 และรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นสัดส่วน ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุต่างๆ แล้วสร้างพระสถูปสาญจีเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บันทึกการเดินทางของพระภิกษุเหียนจิ่ง (Hiuan Tsang) หรือพระถังซำจั๋ง พระภิกษุเหียนจิ่งได้เดินทางจากจีนไปสืบศาสนาในอินเดีย โดยทางบกในปี พ.ศ.1172 และเดินทางกลับจีนในปี พ.ศ. 1188 ในบันทึกได้กล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับเขมร ปรากฏชื่อคือ โกล-โล-โป-ตี ซึ่งนักวิชาการตีความว่าเป็นชื่อของอาณาจักรที่ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **ทวารวดี** บันทึกการเดินทางของพระภิกษุอี้จิ่ง (I-Tsing) ซึ่ง

เป็นพระภิกษุชาวจีนที่เดินทางไปแสวงบุญโดยทางน้ำ ราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้กล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง (Canton) ไปยังประเทศอินเดีย โดยผ่านท่าเรือของอาณาจักรที่สำคัญหลายแห่งและปรากฏชื่อ ทวารวดี (Dvaravati) ด้วย ต่อมานายปอล เปลลิโต์ (Paul Pelliot) ศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางสายไหมของประเทศจีนและประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง พบว่ากล่าวถึงชื่อของอาณาจักรหนึ่งคือ ฉวนโลโปตี (Tchouan -lo p0-ti) หรือ โถ-โล-โป-ตี ซึ่งแน่ใจว่าตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีเจ้าของวัฒนธรรมนี้เป็นคนมอญหรือเขมรมาก่อน อีกทั้งการศึกษาชุดค้นเรื่องชุมชนโบราณในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยไว้มาก ทำให้ภาพของชุมชนสมัยอยู่ทองมีความแจ่มชัดขึ้นและเป็นหลักฐานยืนยันให้เห็นถึงสภาพสังคมสมัยทวารวดีอยู่ทองว่ามีอยู่จำนวนมากและกินบริเวณอย่างกว้าง ทำให้ทราบถึงความเก่าแก่ของแหล่งชุมชนต่างๆ ว่าในอดีตที่เคยมีกลุ่มชนอยู่อาศัยในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณภาคกลาง แม้ว่าจะมีหลักฐานให้สืบค้นเพียงแคในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-9 แต่ก็ชี้ให้เห็นร่องรอยกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคกลาง มีพัฒนาการและความเจริญมากพอที่จะสามารถรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และ พบว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในสมัยทวารวดีอย่างมากระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

3) ประเด็นความเชื่อมโยงตามร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ประเด็นนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากความเชื่อมโยงตามร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ด้วยการแบ่งช่วงยุคของอารยธรรมทวารวดีออกเป็น 4 สมัย คือ

1. สมัยก่อนทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 - 11) ในช่วงนี้ปรากฏการรับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย ได้แก่ ศิลปะอมราวดี ศิลปะคุปตะ และศิลปะหลังคุปตะ การพบรูปเคารพแสดงอิทธิพลศิลปกรรมอมราวดี ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เชื่อมโยงว่าพุทธศาสนานิกายมหาสังฆิกะน่าจะมียุทธบาทที่เมืองอยู่ทองในระยเวลานั้นด้วยเช่นกัน และการค้นพบลูกปัดและตุ้มหูที่ทำด้วยหินคาร์เนเลียนสีแดงส้มเป็นรูป ลิง-ลิง-โอ กับลูกปัดรูปสิงห์ และโบราณวัตถุทำด้วยสำริดเป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งดร.โกฟเวอร์ เคยพบตามแหล่งโบราณคดีของอินเดีย เป็นของที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา พบว่าพระพุทธรูปทั่วประเทศอินเดีย ศิลปะคุปตะเป็นศิลปะที่สวยงามและเป็นต้นแบบของการสร้างพระพุทธรูปในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งประเทศไทย

2. สมัยทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) ค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นศิลปะสมัยเจนละ และเชื่อว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอยู่ทองนี้ เป็นศูนย์กลางทางการค้า และสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการย้าย

ศูนย์กลางเมืองท่าทางการค้า เพราะอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย ทำให้น้ำไหลเข้าท่วมเมืองโบราณ อุทกภัยได้รับความเสียหายอย่างมากมาย ในช่วงสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) มีกลุ่มพ่อค้าชาวพุทธเดินทางเข้ามาติดต่อค้ากับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุททอง เช่น ประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกและพระพุทธรูปอุ้มบาตร ศิลปะแบบอมราวดี อาจารย์ศักดิ์ชาย สายสิงห์ เชื่อว่าศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีคือเมืองอุททอง เพราะเมืองที่มีขนาดของเมืองใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ และเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการติดต่อค้าขายทางทะเล จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร เหรียญเงิน และรอยจารึกต่าง ๆ รวมถึงการค้นพบคาถาธรรมบทฐานพระธรรมจักรจารึกสำนวนแรก จารึกคาถาเย ธมมาฯ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 และพระธรรมจักรพร้อมเสาและฐานรองที่พระสถูปหมายเลข 11 เมืองอุททอง

3. สมัยทวารวดีตอนกลาง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15) สมเด็จพระยาธรรมราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์บันทึกกรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย และได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองอุททองว่า "เมืองท้าวอุททองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแห่งเจดียียังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง พบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างคนเดียวกันกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์" ซึ่งคาดว่ามียาวอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 ต่อมาผลงานประติมากรรมของทวารวดีเริ่มเลียนแบบศิลปะคุปตะ ระยะแรกจะมีลักษณะของความงามที่ใกล้เคียงกัน ต่อมาลีลักษณะของท้องถิ่นมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็ได้วิวัฒนาการเป็นความงามของตัวเอง คงอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 เช่นเศียรพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์เกือบเป็นรูปไข่งามอย่างได้สัดส่วน ขมวดพระเกศาเป็นตุ่มเล็ก ๆ พระขนงโก่งไม่ทำเป็นสันต่อกันเป็นรูปปีกกาเหมือนศิลปะทวารวดีโดยทั่วไป พระเนตรปิดและเหลือบลงต่ำ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อยปลายตัววัดขึ้น ไม่หนาและแบนแบบทวารวดี รูปแบบศิลปะใหม่ที่ผสมผสานศิลปะคุปตะ ศิลปะปัลลวะ และศิลปะปาละ กับศิลปะพื้นถิ่นดั้งเดิม เป็นความนิยมแบบใหม่ คือ การยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในปางแสดงธรรม เช่น พระพุทธรูปยืน พบจากการขุดค้นเจดีย์หมายเลข 11 เมืองอุททอง ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง

4. สมัยทวารวดีตอนปลาย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18) เป็นช่วงเวลาที่ศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดีในภาคกลางเริ่มเสื่อมลงแล้ว อาจเป็นเพราะอิทธิพลทางการเมืองและศิลปกรรมขอมได้

เข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะในภาคอีสานตอนล่างและในภาคกลาง ซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี อย่างไรก็ตามกลุ่มชนของทวารวดีหรือผู้ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทหรือมหายานดั้งเดิมแถบนี้คงไม่ได้หายไปไหน แต่ยังคงอยู่สืบเนื่องมาโดยตลอด ดังนั้นงานศิลปกรรมจึงแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่สืบต่อจากทวารวดีตอนกลาง แต่มีวิวัฒนาการที่เสื่อมลงจนกลายเป็นสกุลช่างท้องถิ่น กับอีกส่วนหนึ่งเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะขอม ในส่วนที่มีวิวัฒนาการเป็นท้องถิ่นนั้นบางอย่างกลับกลายเป็นสกุลช่างอย่างใหม่เกิดขึ้น เช่น ทวารวดีแบบท้องถิ่นในภาคอีสาน และในภาคเหนือ และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 และจากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ในยุคนี้ พบว่า เป็นช่วงอารยธรรมขอม และศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่ออารยธรรมทวารวดี จนทำให้ศิลปะ วัฒนธรรม ความรู้เรื่องของบริบทอื่น ๆ มาแทนที่อารยธรรมทวารวดี เกือบทั้งสิ้น

4) ประเด็นเส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

1. พื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง มีร่องรอยหลักฐานการตั้งชุมชนมาก่อนราว 2,500 ปี โดยใช้ลำน้ำทวนและแม่น้ำจรเข้สามพันเป็นเส้นทางหลัก

2. นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เมืองโบราณอู่ทองได้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการปกครอง เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโลก ระหว่างจีนกับอินเดีย เชื่อมโยงแม่น้ำแม่กลอง ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน ลำน้ำท่าว่า แม่น้ำท่าจีน ให้มีความสัมพันธ์กับการค้าระหว่างชุมชนที่ห่างไกล

3. พัฒนาการและการมีตัวตนของอารยธรรมทวารวดี เกิดจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำใกล้เคียง มีอายุมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 6-11 แต่เริ่มมีการศึกษาราว 140 ปีที่ผ่านมา โดยมีการค้นพบเหรียญเงินและศิลาจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” และนักโบราณคดีทั้ง พล วิทลีย์ และฉอง บวสเซอร์ลีเยร์มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ทวารวดี อยู่ที่เมืองอู่ทอง

4. ศิลปวัฒนธรรมของสังคมทวารวดีมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง มีการปกครองแบบกษัตริย์ มีระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ การเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 ที่มีพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมากับเรือขนส่งสินค้า เพื่อเผยพระพุทธศาสนาใน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

5. พบหลักฐานที่เป็นโบราณสถานภายในตัวเมืองอู่ทองและภายนอก ที่มีร่องรอยสถาปัตยกรรมเจดีย์ศิลปะทวารวดี หรือศิลปะอมราวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 8-10

สรุปการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เป็นการสันนิษฐานหรือการตั้งสมมติฐาน ผู้วิจัยต้องอาศัยข้อมูลเพียงร่องรอยหลักฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งแนวความคิดอนุรักษ์ร่องรอยทางวัฒนธรรมนี้จะส่งผลต่อความภาคภูมิใจ ความรู้สึกว่าร่องรอยหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพื้นที่เมืองอู่ทอง มีคุณค่าทางจิตใจ สมควรยกย่องให้เป็น มรดกชาติหรือมรดกท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้ที่สนใจใคร่รู้ พร้อมทั้งจะร่วมกันเชิดชูสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าของอดีตที่เป็นแรงขับเคลื่อนการดำรงไว้สู่นาคต่อไป

5.1.3 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

สำหรับการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำสื่อวีดิทัศน์เพื่อสื่อสารองค์ความรู้เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี และแผ่นพับแหล่งเรียนรู้รอยธรรมแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เผยแพร่ออกสู่วงวิชาการและองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป ดังนี้

1. วิดิทัศน์เพื่อสื่อสารองค์ความรู้ เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี จากการศึกษาข้อมูลและกิจกรรมสาธิต โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม

2. แผ่นพับแหล่งเรียนรู้ “รอยธรรมแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี” องค์ความรู้จากการสังเคราะห์จากงานวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติศาสตร์และการแผ่ขยายของอารยธรรมทวารวดี ความเชื่อมโยงกับอินเดีย และการแพร่กระจายไปยังภูมิภาคต่างๆ การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาของอารยธรรม

ตอนที่ 2 ความเชื่อมโยงของสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม อธิบายโครงสร้างทางสังคม การปกครอง และระบบเศรษฐกิจของสังคมทวารวดี ความเชื่อ ศาสนา และเส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดีที่สำคัญ

ตอนที่ 3 คุณค่าแห่งศรัทธา อธิบายลักษณะเด่นของศิลปะทวารวดี อาทิ พระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องประดับ สถาปัตยกรรมทวารวดี เช่น เจดีย์ วัด และเมืองโบราณ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

1. เมืองโบราณอู่ทองมีร่องรอยการติดต่อค้าขายกับอินเดียมาตั้งแต่ตอนปลายของยุคเหล็กช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-5 สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ เรื่อยมาจนถึงสมัยคุปตะและสมัยหลังคุปตะ ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นก็แพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับการค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ

สอดคล้องกับช่วงเวลาที่เราเจอเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ¹ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเชื่อว่าได้แก่จังหวัดนครปฐมและเมืองอู่ทอง² แล้วประดิษฐานพระพุทธศาสนาจนเป็นปึกแผ่นแพร่หลาย และการพบหลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัดหลากสีทั้งหินและแก้ว เหรียญกษาปณ์ทองแดงของจักรพรรดิวิคโตริอุส กษัตริย์ของจักรวรรดิโรมัน และมีความสืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 13³

2. หลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระพุทธรูปดินเผาถือบาตร 3 องค์ และพระพุทธรูปนาคปรก ที่เป็นประติมากรรมศิลปะอมราวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-10

จากหลักฐานในช่วงเวลานั้นมีพ่อค้าชาวพุทธจากกลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี เดินทางเข้ามาติดต่อค้ากับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแผ่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอู่ทอง อีกทั้งการศึกษาค้นคว้าของสุภาพรณ ฌ บางช้าง พบจารึกคาถาเย ธมมา 2 หลักที่ไทรบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-11 อาจจัดเป็นจารึกของไทยด้วยก็ได้ เนื่องจากบริเวณที่พบเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยมาก่อน⁴

3. การค้นพบว่าเจดีย์และวิหารหลายหลังเป็นศิลปะสมัยราชวงศ์ปาละ ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธศาสนาหายาน เช่น การยกเก็จในแต่ละด้านของเจดีย์ พระพุทธรูปสำริดจากเจดีย์หมายเลข 11 ซึ่งศรีศักร วัลลิโภดม ได้สันนิษฐานว่าเมืองต่าง ๆ มีความเจริญตามสายน้ำ เพราะสะดวกในการเดินทางเพื่อทำการค้าขาย ซึ่งอาจารย์ศรีศักร ยังกล่าวสนับสนุนว่า เมืองโบราณอู่ทอง เป็น

¹ วิ.อ.(บาลี) 1/58, มหาวีร.(บาลี) 1/6/82.

² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, พ.ศ.2540), หน้า 494.

³ ผาสุก อินทราวุธ, **ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, พ.ศ. 2542, หน้า 102 – 109.

⁴ สุภาพรณ ฌ บางช้าง รศ., **วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย: จารึก ตำนาน พงศาวดาร สำนั ประภาศ**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.2529), หน้า 16.

ศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เพราะอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและมีร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ มากที่สุด ส่วนเมืองนครชัยศรี จะเจริญอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

จากการค้นพบหลักฐานที่สนับสนุนว่า เมืองโบราณอู่ทองเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอู่ทอง อีกทั้งการกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำและลุ่มน้ำเก่า ที่เป็นสาขาหรือต้นสายน้ำของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าการค้าทางทะเลมีเส้นทางที่เป็นย่านของเมืองท่าและสถานีการค้าขายสู่ดินแดนภายใน ที่พิจารณาจากองค์ประกอบทั้งหลายแล้วเห็นว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน ซึ่งสันนิษฐานว่าลุ่มน้ำจรเข้สามพันนี้เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐพุนนดีที่ชื่อว่า โตโลโปตี (To-Lo-Po-Ti) ที่นำมาซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแห่งนี้เช่นกัน⁵

5. ประเด็นการตั้งสมมติฐานของ ฌอง บวสเชอลิเยร์ ที่ว่าเมืองโบราณอู่ทองนั้น เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี โดยเสนอว่าทั้งสุพรรณบุรีและนครปฐมต่างก็เป็นเมืองท่าชายฝั่งเหมือนกัน

จากหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นสมัยเจนละ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอู่ทองเป็นศูนย์กลางทางการค้าในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่นครปฐม⁶ และการย้ายศูนย์กลางเมืองท่านี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้เมืองอู่ทองต้องโรยราเสื่อมสภาพลงไปด้วยเหตุจากภัยจากอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย จึงเกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนออกไปยังพื้นที่อื่นๆ

6. สันนิษฐานว่าพระเจ้าหรรษะวรมัน ที่ปรากฏในแผ่นจารึกเป็นพระนามของกษัตริย์ที่ครองเมืองอู่ทอง ไม่ใช่กษัตริย์แห่งอาณาจักรเจนละ นอกจากนี้ยังพบจารึกบนฐานธรรมจักรจารึกพระนามของพระมหาลีของพระมหากษัตริย์ ที่ทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการปกครองในระบบกษัตริย์อยู่แล้ว

สอดคล้องกับหลักฐานของ ศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอลิเยร์ ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เพราะพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดีบนแผ่นทอง⁷ ซึ่งสังคมทวารวดีครอบคลุมบริเวณที่กว้างไกลกว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐ ประชากรในสังคมทวารวดีแม้

⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 65.

⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 70.

⁷ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, โบราณคดีเมืองอู่ทอง, (นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง, พ.ศ. 2545), หน้า 5-7.

จะมีลักษณะร่วมบางประการทางศิลปวัฒนธรรมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง แต่ก็แตกต่างกันในเชิงชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ ซึ่งเดิมเชื่อว่าชนเผ่ามอญซึ่งเดิมเชื่อว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดี

7. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สันนิษฐานว่า นครปฐม เป็นราชธานีแรก ก่อนจะเคลื่อนตัวไปยังเมืองต่าง ๆ

สำหรับประเด็นนี้ ยังมีนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี รวมถึงนักการศาสนาไม่เห็นด้วยมากนัก เพราะกรมศิลปากรและนักวิชาการหลายท่านสำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีภายในและภายนอกเขตคูเมืองโบราณตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง ที่ทำให้เชื่อได้ว่า เมืองอู่ทองเป็นศูนย์กลางของทวารวดี หรือเมืองหลวงนั่นเอง อีกทั้งชุมชนโบราณอู่ทอง มีร่องรอยการเติบโตที่สัมพันธ์กับเมืองนครปฐม โดยมีพัฒนาการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยุคฟูนัน ซึ่งทั้งสองเมืองต่างก็เป็น “เมืองท่าชายฝั่ง” ที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม การขนส่งสินค้า ที่มีการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม และการค้าของชาวพื้นเมืองตามชุมชนชายฝั่งและชาวทะเล ในภาษาสันสกฤตของคำว่า “ทวารวดี” แปลว่า “ด้วยประตู” ซึ่งหมายถึง เมืองท่า และคำว่า “ทวารวดี” อาจเทียบได้กับเมืองทวารกา ซึ่งเป็นเมืองของพระกฤษณะ ในมหากาพย์เรื่องมหาภารตะ

8. ประเด็นที่ว่า อาณาจักรทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอู่ทอง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยเป็น ฟูนัน มา ก่อน การได้รับอิทธิพลจากฟูนัน จนพัฒนาเป็นทวารวดี และที่สำคัญเมืองอู่ทอง ไม่ได้ร้างไปในช่วง พุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ชุมชนมีการเคลื่อนตัวย้ายไปถิ่นที่อื่น ๆ

ครอริทซ์ เวลส์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ได้ทำการขุดค้นที่เมืองอู่ทอง ครั้งนี้ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายอย่าง เช่น บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้เคยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรฟูนัน เมื่อฟูนันเสื่อมไปแล้วจึงเกิดเป็นทวารวดีขึ้นมา และหลักฐานที่แสดงว่าเมืองอู่ทองไม่ได้ร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 และเชื่อว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนในสมัยทวารวดีจากภาคกลางไปยังโคราช เพราะพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลายคล้ายคลึงกัน

9. อาจารย์ชิน อยู่ดี ตั้งข้อสังเกตว่ามีผู้คนอาศัยที่บริเวณเมืองอู่ทองตั้งแต่ยุคหินใหม่มาแล้ว ด้วยเมืองอู่ทองนี้เป็นเมืองโบราณที่สำคัญและโดดเด่นในเรื่องการติดต่อค้าขาย ด้วยเมืองอู่ทองเป็นจุดเชื่อมระบบการติดต่อทางน้ำ เช่น ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน แม่น้ำท่าว่า และแม่น้ำท่าจีน

จากการตั้งข้อสังเกตและการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พบว่า เมืองอู่ทอง เป็นเมืองโบราณที่สำคัญที่สุดในลุ่มแม่น้ำแม่กลองแม่น้ำทวน – แม่น้ำจรเข้สามพันและแม่น้ำท่าว่า-แม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำเหล่านี้สามารถจัดรวมกันเป็นระบบลำน้ำหลักระบบหนึ่ง ในภาคกลางของประเทศไทย ที่เอื้ออำนวยและรองรับให้ผู้คนสามารถตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่กว่า 2,000 ปีมาแล้ว

เป็นอย่างน้อย และงานศึกษาทางวิชาการ ธรณีวิทยา บ่งชี้ว่า เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า 6,000 ปี มาแล้ว พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล เหมือนกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคกลางตอนล่าง ในปัจจุบัน นอกจากนี้กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งไปเป็นบางส่วน พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่าเป็นเพนียดคล้องช้าง แต่ปัจจุบันนี้ได้มีผู้ทำการศึกษา ซึ่งกรมศิลปากรสรุปไว้ว่าเป็นอ่างเก็บน้ำ⁸ ส่วนโบราณวัตถุที่พบภายในตัวเมืองและนอกเมือง

10. ภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-12 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกมหาราชต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้ส่งสมณทูต 9 สาย ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสายที่ 8 ด้วยการนำของพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก็คือ พม่า ไทย กัมพูชา ในปัจจุบัน และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 พระพุทธศาสนาในอินเดียอ่อนแอลง เพราะถูกแทรกแซงจากศาสนาอื่นๆ จนเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด

สำหรับหลักฐานที่สนับสนุนประเด็นนี้ ประกอบด้วย 1) จารึกที่ปรากฏชื่อ “ศรียาวรวดีศวรปุณยะ” บนเหรียญเงินและศิลาจารึก 2) ดร.ธิดา สารยา⁹ ได้กล่าวไว้ว่ามีเครือข่ายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนครอบคลุมกลุ่มเมืองโบราณนครปฐม-อู่ทอง-คูบัว แล้วจึงเกิดการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวได้ว่าพัฒนาการของรัฐ (ศรี) ทวารวดีสัมพันธ์สืบเนื่องกับศูนย์กลางสำคัญชายฝั่งทะเล ตรงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งมีชื่อปรากฏในเอกสารจีนว่า ฟูนัน

5.2.2 อภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ในประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การสำรวจพื้นที่วิจัย การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (เชิงลึก) และการจัดสัมมนา (Focus Group) ร่วมกับการวิเคราะห์จากการศึกษาเอกสาร ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

1) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางภูมิศาสตร์ พบว่าดินแดนบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ มีลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่แบ่งได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่

⁸ ศิลปากร, กรมโบราณคดีคอกช้างดิน สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ : พันนี้ พับลิชชิ่ง, 2545).

⁹ ธิดา สารยา, (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, พ.ศ. 2532), หน้า 27.

ผืนแผ่นดินใหญ่ (Mainland) ตั้งอยู่ทางตะวันออกของประเทศอินเดียและทิศใต้ของประเทศจีน ที่สำคัญอยู่ติดกับทะเล เช่น พม่า ไทย สิงคโปร์ เขมร และเวียดนาม ผืนแผ่นดินคาบสมุทร (Peninsula) ติดต่อกับทะเล มีลักษณะเป็นแหลมใหญ่ยาวยื่นลงไปในทะเลมี 3 ส่วน คือ คาบสมุทรพม่า คาบสมุทรมลายู และคาบสมุทรอินโดจีน และผืนแผ่นดินที่เป็นเกาะ (Islands) เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในทะเล หรืออยู่ในมหาสมุทร เช่น มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประเทศไทยอยู่ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกื้อกูลให้ได้รับประโยชน์จากลมทะเล สามารถประกอบอาชีพ ด้านการกสิกรรมและด้านการค้าด้วยเรือทางทะเล ประเทศไทยจึงเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางคมนาคมค้าขายมาแต่โบราณ เป็นจุดเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างโลกตะวันออกกับตะวันตก ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำโขงอยู่ทางตะวันออก และแม่น้ำสาละวินอยู่ทางตะวันตก ไหลขนานตามแนวชายแดน เป็นแหล่งของผู้คนหลายชาติพันธุ์ตั้งแต่สมัยโบราณ 3,000 ปีแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการของเมืองโบราณอุทองก็คือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อันเนื่องมาจากเมืองโบราณอุทองตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาที่เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำ พื้นที่นี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและการขยายตัวของประชากร มีแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงอันเกิดจากแม่น้ำเจ้าพระยาสามพันและลำห้วยหลายสาย สำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคในชุมชนและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ที่ตั้งของเมืองโบราณอุทองอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลและสามารถติดต่อได้สะดวก ทำให้เมืองอุทองมีฐานะเป็นเมืองท่าการค้าขายทางทะเลที่สำคัญ

สภาพภูมิประเทศของเมืองโบราณอุทองในช่วงต้นของการเข้ามาของพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาของชุมชนต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย กระแสความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองและความมั่นคงไปด้วยทรัพยากรที่มากมาย ส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าวานิช นักบวชผู้สืบทอดและเผยแผ่ศาสนา และนักเดินทางแสวงโชค เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้้อย่างมากมาย ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ที่แสดงว่าเมืองอุทอง เป็นแหล่งเมืองท่าชายฝั่งและเป็นเมืองการค้าขายสินค้า มีทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมนักบวชผู้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้เข้ามาในดินแดนแห่งนี้พร้อมกับเรือสินค้าและผู้คนที่หลากหลาย การตั้งมั่นในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาฝังง

สอดคล้องกับที่ ดร.ธิดา สาระยา¹⁰ ได้กล่าวไว้ว่ามีเครือข่ายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนครอบคลุมกลุ่มเมืองโบราณนครปฐม-อุทอง-คูบัว แล้วจึงเกิดการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและ

¹⁰ ธิดา สาระยา, (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, พ.ศ. 2532), หน้า 27.

วัฒนธรรมที่กล่าวได้ว่าพัฒนาการของรัฐ (ศรี) ทวารวดีสัมพันธ์สืบเนื่องกับศูนย์กลางสำคัญชายฝั่งทะเลตรงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งมีชื่อปรากฏในเอกสารจีนว่า พูนัน

พบหลักฐานที่สนับสนุนว่า เมืองโบราณอุทองเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอุทอง อีกทั้งการกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำและลุ่มน้ำเก่า ที่เป็นสาขาหรือต้นสายน้ำของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าการค้าทางทะเลมีเส้นทางที่เป็นย่านของเมืองท่าและสถานีการค้าขายสู่ดินแดนภายใน ที่พิจารณาจากองค์ประกอบทั้งหลายแล้วเห็นว่าศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน ซึ่งสันนิษฐานว่าลุ่มน้ำจรเข้สามพันนี้เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐพูนันที่ชื่อว่า โตโลโปตี (To-Lo-Po-Ti) ที่นำมาซึ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแห่งนี้เช่นกัน¹¹

2) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นับจากพุทธศตวรรษที่ 3 เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 และรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นสัดส่วน ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุต่างๆ แล้วสร้างพระสถูปสาญจีเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บันทึกการเดินทางของพระภิกษุเหียนจิ่ง (Hiuan Tsang) หรือพระถังซำจั๋ง พระภิกษุเหียนจิ่งได้เดินทางจากจีนไปสืบศาสนาในอินเดีย โดยทางบกในปี พ.ศ.1172 และเดินทางกลับจีนในปี พ.ศ. 1188 ในบันทึกได้กล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับเขมร ปรากฏชื่อคือ โถ-โล-โป-ตี ซึ่งนักวิชาการตีความว่าเป็นชื่อของอาณาจักรที่ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **ทวารวดี** บันทึกการเดินทางของพระภิกษุอี้จิง (I-Tsing) ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวจีนที่เดินทางไปแสวงบุญโดยทางน้ำ ราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้กล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง (Canton) ไปยังประเทศอินเดีย โดยผ่านท่าเรือของอาณาจักรที่สำคัญหลายแห่งและปรากฏชื่อ ทวารวดี (Dvaravati) ด้วย ต่อมานายปอล เปลลิโยต์ (Paul Pelliot) ศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางสายไหมของประเทศจีนและประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง พบว่ากล่าวถึงชื่อของอาณาจักรหนึ่งคือ ฉวนโลโปตี (Tchouan -lo po-ti) หรือ โถ-โล-โป-ตี ซึ่งแน่ใจว่าตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีเจ้าของวัฒนธรรมนี้เป็นคนมอญหรือเขมรมาก่อน อีกทั้งการศึกษาชุดค้นเรื่องชุมชนโบราณในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยไว้มาก ทำให้ภาพของชุมชนสมัยอุทองมีความแจ่มชัดขึ้นและเป็นหลักฐานยืนยันให้เห็นถึงสภาพสังคมสมัยทวารวดีอยู่ทางว่ามีอยู่จำนวนมากและกินบริเวณอย่างกว้าง ทำให้ทราบถึงความเก่าแก่ของแหล่งชุมชนต่างๆ ว่าในอดีตที่เคยมีกลุ่มชนอยู่อาศัยในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณภาคกลาง แม้ว่าจะมีหลักฐานเก่าแก่เพียงพุทธ

¹¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอุทอง**, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, พ.ศ. 2549), หน้า 65.

ศตวรรษที่ 8-9 แต่ก็ชี้ให้เห็นร่องรอยกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคกลาง มีพัฒนาการและความเจริญมากพอที่จะสามารถรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และ พบว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในสมัยทวารวดีอย่างมากระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

สอดคล้องกับหลักฐานของ ศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอลีเยร์ ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เพราะพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดีบนแผ่นทอง¹² ซึ่งสังคมทวารวดีครอบคลุมปริมณฑลที่กว้างไกลกว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐ ประชากรในสังคมทวารวดีแม้จะมีลักษณะร่วมบางประการทางศิลปะวัฒนธรรมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง แต่ก็แตกต่างกันในเชิงชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ ซึ่งเดิมเชื่อว่าชนเผ่ามอญซึ่งเดิมเชื่อว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดี

3) ประเด็นความเชื่อมโยงตามร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ประเด็นนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากความเชื่อมโยงตามร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ด้วยการแบ่งช่วงยุคของอารยธรรมทวารวดีออกเป็น 4 สมัย คือ

1. สมัยก่อนทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 - 11) ในช่วงนี้ปรากฏการรับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย ได้แก่ ศิลปะอมราวดี ศิลปะคุปตะ และศิลปะหลังคุปตะ การพบรูปเคารพแสดงอิทธิพลศิลปกรรมอมราวดี ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เชื่อมโยงว่าพุทธศาสนานิกายมหาสังฆิกะน่าจะมียุทธบาทที่เมืองอู่ทองในระยยะเวลานั้นด้วยเช่นกัน และการค้นพบลูกปัดและตุ้มหูที่ทำด้วยหินคาร์เนเลียนสีแดงส้มเป็นรูป ลิง-ลิง-โอ กับลูกปัดรูปสิงห์ และโบราณวัตถุทำด้วยสำริดเป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งดร.โกฟเวอร์ เคยพบตามแหล่งโบราณคดีของอินเดีย เป็นของที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา พบว่าพระพุทธรูปทั่วประเทศอินเดีย ศิลปะคุปตะเป็นศิลปะที่สวยงามและเป็นต้นแบบของการสร้างพระพุทธรูปในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งประเทศไทย

2. สมัยทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) ค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นศิลปะสมัยเจนละ และเชื่อว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอู่ทองนี้ เป็นศูนย์กลางทางการค้า และสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการย้ายศูนย์กลางเมืองท่าทางการค้า เพราะอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย ทำให้น้ำไหลเข้าท่วมเมืองโบราณอู่ทองจนได้รับความเสียหายอย่างมากมาย ในช่วงสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) มีกลุ่มพ่อค้า

¹² สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, โบราณคดีเมืองอู่ทอง, (นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง, พ.ศ. 2545) , หน้า 5-7.

ชาวพุทธเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เข้ามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุททอง เช่น ประติมากรรมดินเผารูปพระภิกษุ 3 องค์ และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรกและพระพุทธรูปอุ้มบาตร ศิลปะแบบอมราวดี อาจารย์ศักดิ์ชาย สายสิงห์ เชื่อว่าศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีคือเมืองอุททอง เพราะเมืองที่มีขนาดของเมืองใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ และเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการติดต่อค้าขายทางทะเล จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร เหรียญเงิน และรอยจารึกต่าง ๆ รวมถึงการค้นพบคาถาธรรมบทฐานพระธรรมจักรจารึกสำนวนแรก จารึกคาถาเย ธมมาฯ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 และพระธรรมจักรพร้อมเสาและฐานรองที่พระสถูปหมายเลข 11 เมืองอุททอง

3. สมัยทวารวดีตอนกลาง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์บันทึกการงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย และได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองอุททองว่า "เมืองท้าวอุททองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแห่งเจดียียังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง พบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างคนเดียวกันกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์" ซึ่งคาดว่ามียุคอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 ต่อมาผลงานประติมากรรมของทวารวดีเริ่มเลียนแบบศิลปะคุปตะ ระยะแรกจะมีลักษณะของความงามที่ใกล้เคียงกัน ต่อมาลีลักษณะของท้องถิ่นมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็ได้วิวัฒนาการเป็นความงามของตัวเอง คงอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 เช่นเศียรพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์เกือบเป็นรูปไข่งามอย่างได้สัดส่วน ขมวดพระเกศาเป็นตุ่มเล็ก ๆ พระขนงโก่งไม่ทำเป็นสันต่อกันเป็นรูปปีกกาเหมือนศิลปะทวารวดีโดยทั่วไป พระเนตรปิดและเหลือบลงต่ำ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อยปลายตัววัดขึ้น ไม่หนาและแบนแบบทวารวดี รูปแบบศิลปะใหม่ที่ผสมผสานศิลปะคุปตะ ศิลปะปัลลวะ และศิลปะปาละ กับศิลปะพื้นถิ่นดั้งเดิม เป็นความนิยมแบบใหม่ คือ การยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในปางแสดงธรรม เช่น พระพุทธรูปยืน พบจากการขุดค้นเจดีย์หมายเลข 11 เมืองอุททอง ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง

4. สมัยทวารวดีตอนปลาย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18) เป็นช่วงเวลาที่ศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดีในภาคกลางเริ่มเสื่อมลงแล้ว อาจเป็นเพราะอิทธิพลทางการเมืองและศิลปกรรมขอมได้เข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะในภาคอีสานตอนล่างและในภาคกลาง ซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี อย่างไรก็ตามกลุ่มชนของทวารวดีหรือผู้ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทหรือมหายานดั้งเดิมแถบนี้คงไม่ได้

หายไปไหน แต่ยังคงอยู่สืบเนื่องมาโดยตลอด ดังนั้นงานศิลปกรรมจึงแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่สืบต่อจากทวารวดีตอนกลาง แต่มีวิวัฒนาการที่เสื่อมลงจนกลายเป็นสกุลช่างท้องถิ่น กับอีกส่วนหนึ่งเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะขอม ในส่วนที่มีวิวัฒนาการเป็นท้องถิ่นนั้นบางอย่างกลับกลายเป็นสกุลช่างอย่างใหม่เกิดขึ้น เช่น ทวารวดีแบบท้องถิ่นในภาคอีสาน และในภาคเหนือ และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 และจากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ในยุคนี้ พบว่า เป็นช่วงอารยธรรมขอม และศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่ออารยธรรมทวารวดี จนทำให้ศิลปะ วัฒนธรรม ความรุ่งเรืองของบริบทอื่น ๆ มาแทนที่อารยธรรมทวารวดี เกือบทั้งสิ้น

จากการตั้งข้อสังเกตและการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พบว่า เมืองอุทอง เป็นเมืองโบราณที่สำคัญที่สุดในลุ่มแม่น้ำแม่กลองแม่น้ำทวน – แม่น้ำจรเข้สามพันและแม่น้ำท่าว่า-แม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำเหล่านี้สามารถจัดรวมกันเป็นระบบลำน้ำหลักระบบหนึ่ง ในภาคกลางของประเทศไทย ที่เอื้ออำนวยและรองรับให้ผู้คนสามารถตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่กว่า 2,000 ปีมาแล้ว เป็นอย่างน้อย และงานศึกษาทางวิชาการ ธรณีวิทยา บ่งชี้ว่า เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า 6,000 ปี มาแล้ว พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล เหมือนกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคกลางตอนล่าง ในปัจจุบัน นอกจากนี้งานศิลปกรรมได้ดำเนินการขุดแต่งไปเป็นบางส่วน พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่าเป็นเพนียดคล้องช้าง แต่ปัจจุบันนี้ได้มีผู้ทำการศึกษา ซึ่งกรมศิลปากรสรุปไว้ว่าเป็นอ่างเก็บน้ำ¹³ ส่วนโบราณวัตถุที่พบภายในตัวเมืองและนอกเมือง

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นจุดเริ่มต้นของอารยธรรมทวารวดี โดยมีชุมชนโบราณอุทองเป็นต้นเค้าการแพร่กระจายอารยธรรมในภูมิภาคนี้ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากชุมชนขนาดใหญ่มาเป็นเมืองท่าชายฝั่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมทวารวดีของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงเห็นว่า "สมัยที่ทวารวดีรุ่งเรืองนั้น มีอาณาเขตกว้างขวางถึงสุพรรณบุรี เป็นต้น"¹⁴ และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบว่ารัฐทวารวดี (อุทอง) มีขอบเขตและวัฒนธรรมกระจายออกไปในหลายพื้นที่ทั้งทางตะวันออก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีความเกี่ยวข้องเป็น "เครือข่าย" กับบ้านเมืองและแคว้นที่อยู่โดยรอบ¹⁵

¹³ ศิลปากร, **โบราณคดีคอกช้างดิน** สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี (กรุงเทพมหานคร : พันนี้ พับลิชชิ่ง, 2545), หน้า .

¹⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, พ.ศ. 2510), หน้า 127.

¹⁵ สุจิตต์ วงศ์เทศ, **คนไทยมาจากไหน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, พ.ศ. 2548), หน้า 268.

4) ประเด็นเส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

1. พื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง มีร่องรอยหลักฐานการตั้งชุมชนมาก่อนราว 2,500 ปี โดยใช้ลำน้ำทวนและแม่น้ำจรเข้สามพันเป็นเส้นทางหลัก

2. นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เมืองโบราณอู่ทองได้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการปกครอง เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโลก ระหว่างจีนกับอินเดีย เชื่อมโยงแม่น้ำแม่กลอง ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน ลำน้ำท่าว่า แม่น้ำท่าจีน ให้มีความสัมพันธ์กับการค้าระหว่างชุมชนที่ห่างไกล

3. พัฒนาการและการมีตัวตนของอารยธรรมทวารวดี เกิดจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำใกล้ทะเล มีอายุมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 6-11 แต่เริ่มมีการศึกษาราว 140 ปีที่ผ่านมา โดยมีการค้นพบเหรียญเงินและศิลาจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” และนักโบราณคดีทั้ง พล วิทลีย์ และฉอง บวสเชอลีเยร์มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ทวารวดี อยู่ที่เมืองอู่ทอง

4. ศิลปวัฒนธรรมของสังคมทวารวดีมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง มีการปกครองแบบกษัตริย์ มีระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ การเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 ที่มีพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมากับเรือขนส่งสินค้า เพื่อเผยพระพุทธศาสนาใน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

5. พบหลักฐานที่เป็นโบราณสถานภายในตัวเมืองอู่ทองและภายนอก ที่มีร่องรอยสถาปัตยกรรมศิลปะทวารวดี หรือศิลปะอมราวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 8-10

การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ประวัติศาสตร์ที่เป็นการสันนิษฐานหรือการตั้งสมมติฐาน ผู้วิจัยต้องอาศัยข้อมูลเพียงร่องรอยหลักฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งแนวความคิดการอนุรักษ์ร่องรอยทางวัฒนธรรมนี้จะส่งผลต่อความภาคภูมิใจและการเรียนรู้ของผู้ที่สนใจใคร่รู้ พร้อมทั้งจะร่วมกันเชิดชูสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าของอดีตที่เป็นแรงขับเคลื่อนการดำรงไว้สู่ออนาคตต่อไป

จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดี ครอบคลุมคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่อมวลมนุษยชาติได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวความคิดการเผยแพร่ เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความคิด การปฏิบัติ ข่าวดสาร หรือพฤติกรรมไปสู่สถานที่ต่าง ๆ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งไปสู่กลุ่มบุคคลอื่น ๆ อย่างกว้างขวางจนเป็นผลให้เกิดการยอมรับความคิดและการ

ปฏิบัติเหล่านั้น อันจะมีผลต่อโครงสร้างและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด พบว่ามีสิ่งที่มีอิทธิพลในการดำเนินการของกระบวนการเผยแพร่อยู่ 5 ประการ คือ

- 1) ตัวนวัตกรรมเอง
- 2) สารสนเทศหรือข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสารของนวัตกรรมนั้น
- 3) เงื่อนไขด้านเวลา
- 4) ธรรมชาติของระบบสังคมหรือชุมชนที่นวัตกรรมจะนำไปเผยแพร่
- 5) การยอมรับ

แนวคิดทฤษฎีการเผยแพร่นี้ เกิดจากการรวบรวม ผสมผสาน หลักการ ทฤษฎี และองค์ความรู้ที่เป็นความจริงแท้จากหลาย ๆ สาขาวิชา นำไปสู่การสร้างทฤษฎีการเผยแพร่ขึ้นและเป็นทฤษฎีที่ไม่บ่งชี้เฉพาะว่า ใช้สำหรับการเผยแพร่นวัตกรรมของสาขาวิชาหรือศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งโดยเฉพาะ เหตุผลที่ว่าทำไมทฤษฎีการเผยแพร่ถึงไม่มีความเฉพาะ เพราะว่าการเผยแพร่พัฒนามันมีในทุกสาขาวิชาและทุกศาสตร์ ที่เป็นรากฐานของการพัฒนาทฤษฎีการเผยแพร่ และต้องเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับในช่วงเวลาหนึ่งอย่างเป็นแบบแผน

5.2.3 อภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

สำหรับการนำเสนอ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมสานเสวนา ในประเด็นสารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งนำเสนอแผ่นพับชุดความรู้ “รอยธรรมแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเข้ามา การคงอยู่ของพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียสู่เมืองโบราณอู่ทอง (สุพรรณบุรี) ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) หน่วยงานการศึกษาภาครัฐที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ควรสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการฟื้นฟู แหล่งเรียนรู้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ให้เป็นระบบและรูปแบบอย่างชัดเจนและต่อเนื่องต่อไป
- 2) สำหรับภาคประชาชน สนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี อย่างต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- 3) หน่วยงานภาครัฐ หรือผู้นำรัฐบาล ควรประกาศให้เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็น มรดกท้องถิ่น หรือ มรดกชาติ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนไทย อีกทั้งยังมีส่วนช่วยกระตุ้น แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย

5.3.2 ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) ด้านการศึกษาองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสามารถนำไปถอดบทเรียนเป็นพื้นที่ หรือกรณีศึกษาให้กับผู้เรียนด้านสังคมศาสตร์ ด้านศาสนา ด้านประวัติศาสตร์ หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้ การนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ศึกษาอื่นโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียน เข้ามามีส่วนร่วม เป็นกระบวนการฝึกและสร้างการเรียนรู้
- 2) ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปศึกษาต่อยอด และถอดบทเรียนกระบวนการเพื่อขยายผล องค์ความรู้ให้บุคลากร ที่จะช่วยพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูอาชีพ การสร้างรายได้ และการเชื่อมโยง และ สอดคล้องกับบริบทเครือข่ายที่กำลังขับเคลื่อนองค์การแห่งการเรียนรู้

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็นการพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้อารยธรรม ทวารวดีในพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติม
- 2) การศึกษาวิจัย รอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่เจาะจงพื้นที่และประเด็นศึกษา เพิ่มเติมด้วย

บรรณานุกรม

(1) หนังสือ :

กนกอร สมปราษฎย์. (2559). **ภาวะผู้นำและภาวะผู้นำการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา.**

ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา.

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. (2558). **บทความวิจัยเรื่อง โบราณคดีเมือง : แนวคิดและวิธีการ.**

กรุงเทพมหานคร : วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย ปีที่ 8 ฉบับที่ 2.

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. (2560). **บทความวิชาการเรื่อง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ : คนอุดมศึกษาสู่จิตคิดชอบ.** กรุงเทพมหานคร : วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ปีที่ 23 ฉบับที่ 2.

กรมศิลปากร. (2531). **แหล่งโบราณคดีในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมศิลปากร. (2545). **โบราณคดีเมืองอุททอง.** นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง.

เกษมชาติ เทพไชย. (2557). **โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

ชิน อยู่ดี. (2509). **เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ที่เมืองอุททอง.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

_____. (2510). **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย.** พระนคร : กรมศิลปากร.

ฌอง บวสเชอเลียร์. (2511). **ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีเมืองอุททอง.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง. (2547). **รายงานวิจัย เรื่อง การจัดระบบฐานข้อมูลของผลการศึกษาลักษณะ**

ดินที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา

โบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธิดา สาระยา. (2532). **(ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

_____. (2537). วัฒนธรรมทวารวดีกับการคลี่คลายของเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รัฐ
โบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : เมือง
โบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. (2537). ศิลปะโบราณในสยาม. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์.

บัญชา พงษ์พานิช และคณะ. (2559). จากอินเดียถึงไทย : รอยทางพระพุทธศาสนาแรกๆ.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ผาสุข อินทราวุธ. (2542). ทวารวดี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย.

ผาสุข อินทราวุธ. (2548). สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ปธ. 9). (2543). วิปัสสนาวงศ์. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการ วัด
ยานนาวา.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสนานับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 10.

กรุงเทพมหานคร : บจก.เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.

_____. (2547). จาริกบุญ - จาริกธรรม, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). (2547). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.

กรุงเทพมหานคร : โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2529). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร

: หจก.ศิวัพร.

พิริยะ ไกรฤกษ์. (2533). ประวัติศาสตร์และโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : บจก อัม

ริทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป.

พุทธพล มงคลวรรณ, (2561), การวิเคราะห์ตามแนวคิดประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

พริ้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา.(2511). การฝังหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง

จังหวัดราชบุรี สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถึงพระเจ้ากนิษกะ จาก พ.ศ. 273-703.

กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.

เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย. 2565). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเส้นทางการเผยแพร่

พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัศมี ชูทรงเดช. (2555). 150 ปี สมเด็จพระยาตากสินมหาราชกับการพัฒนาโบราณคดีไทย.

กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วรรณ ภูมิจิตร. (2528). โบราณคดีนครสวรรค์ : หลักฐานเก่า-ใหม่; นครสวรรค์ : รัฐกิจกลาง.

กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2562). การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทาง

วิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมการหลักสูตรและการเรียนรู้.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2543). ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

กรมการศาสนา.

สุภาพร ณ บางช้าง. (2529). วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน

พงศาวดาร ลานี่ ประกาศ. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุพร ทองธิว. (2563). เมืองโบราณอุททอง. กรุงเทพมหานคร ; วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 46 ฉบับ 3.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547). กรุงสุโขทัยมาจากไหน. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). คนไทยมาจากไหน, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย, กรุงเทพมหานคร : มติชน.

สุภัทรดิศ ดิศกุล,ศ.ม.จ.. (2514). พระพุทธรูปรุ่นเก่าในประเทศไทย โบราณคดี. กรุงเทพมหานคร :

กรมศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2557) คู่มือประกันคุณภาพการศึกษาภายใน

ระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี. (2545). **โบราณคดีเมืองอู่ทอง.**

นนทบุรี: สหมิตรพรินติ้ง.

_____. (2545). **กรมโบราณคดีคอกช้างดิน.** กรุงเทพมหานคร : ฟันนี่ พับลิชชิ่ง.

สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี. (2557). **โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณ.**

กรุงเทพมหานคร : บจก.ไซเบอร์ ร็อก เอเยนซี กรุ๊ป.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2510). **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** พิมพ์ครั้งที่

6. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.

_____. (2519). **รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณ. อ้างถึงในนิทานโบราณคดี**

เมืองอู่ทอง. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.

สมศักดิ์ รัตนกุล. (2509). **รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าอู่ทอง.**

กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

_____. (2535). **โบราณคดีเมืองคูบัว.** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2515). **ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ.

หลวงบริบาลปริณท์. (2503). **เรื่องโบราณคดี.** พระนคร : รุ่งเรืองรัตน์.

สฤกษ์พงศ์ ขุนทรง. (2561). **บทความวิจัยเรื่อง โบราณคดีช่วงก่อนสมัยทวารวดี : ข้อมูลใหม่จาก**

เมืองโบราณอู่ทอง. กรุงเทพมหานคร : วารสารดำรงวิชาการ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2562). **ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรีศักดิ์ วลธิโกดม. (2539). **สยามประเทศ ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึง สมัย**

กรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

ศรีศักดิ์ วลธิโกดม. (2540). **แอ่งอารยธรรมอีสาน แผลหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดี.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรีศักร วลธิโกดม. (2549). **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอู่ทอง,** กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

(2) หนังสือต่างประเทศ :

Boeles, J.J., **A note on the ancient city called Lavapura**, Journal of the Siam Society, Vol. LV, Partl , January 1967.

J. Takakusu. (Junjiro). (1982). **A Record of the Buddhist Religion ; as prac-lised in India and The Malay Archipelago.** (A.D.671-675) by I-Tsing. NewDelhi. Second Indian.

Marquardt, M. J., **Building the Learning Organization : A System Approach to Quantum Improvement and Global Success**, New York: McGraw-Hill, 1996.

Nonaka, Kujiro and Takeuchi, hirotaka, **Classic Work : Theory of Organizational Knowledge Creation in Morey**, D., M.T. and Thuraisingham, B.M. Knowledge Management : Classic and Contemporary Work. Mass: The MIT Press,1999.

Paul Pelliot. **Deux itineraires de Chine en Inde in Bulletin del Ecole Francaise d'Extreme-Orient.** Vol. IV. 1904.

Samuel Beal, Siyuki : **Buddhist records of the Western world**, (Hiuan Tsang, London : Trubner), 1884.

(3) ข้อมูลจากเว็บไซต์

ข้อมูลจากเว็บไซต์ https://ww1.suphanburi.go.th/amphur_content/cate/11

ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.u-thongcity.go.th/content/general//?page=2>

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เมืองโบราณอู่ทอง. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.suphan.biz/utongnews.htm>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๒๕/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: สารัตถะแห่งทวารดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี
(The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in Suphanburi Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800767021

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรี
ศรีสุวรรณภูมิ

ผู้วิจัยหลัก: ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๗

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๒๕/๒๕๖๗

วันที่ให้การรับรอง: ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๒๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย / นักวิจัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “สารัตถะแห่งทวารดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมาทเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อผู้วิจัย..... ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย และคณะ..... สังกัด/ หน่วยงาน..... วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
ชื่อโครงการวิจัย..... สารัตถะแห่งทราวดี: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี.....

รหัส MCU RS..... 800767021.....

๑.ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ น่าจะเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่า การสำรวจข้อมูลส่วนมากเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ - การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ควรกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ชัดเจน - นิยามศัพท์ ควรนิยามให้สอดคล้องกับ การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๒ - กรอบแนวคิดไม่เห็นกระบวนการ ควรขยายความให้เห็นกระบวนการชัดเจน - บทที่ ๓ น. ๓๖ ไม่สอดคล้องกับ น. ๖ - พื้นที่วิจัย น. ๓๖ ไม่สอดคล้องกับ น. ๕ - จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ น. ๓๗ ไม่สอดคล้องกัน - ไม่มีกระบวนการสร้างเครื่องมือวิจัย - ไม่มีการหาค่าเที่ยง / ความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้ ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน - ในหนังสือรับรองความปลอดภัย ควรเพิ่มหัวข้อสิทธิของอาสาสมัคร เช่น สิทธิในการบอกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม, สิทธิในการไม่ตอบคำถาม, สิทธิในการขอให้ทำลายข้อมูลที่ให้ไปแล้ว เป็นต้น
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	- ไม่จำเป็นจะต้องระบุข้อมูลส่วนบุคคล ในงานวิจัย - ประเด็นคำถาม ต้องปรับแก้ไขเพิ่มเติม - ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ยังไม่ชัดเจน
อื่น ๆ	-

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

...../...../.....

ภาคผนวก ข

แบบสำรวจ/แบบสอบถาม

แบบสำรวจ

โครงการวิจัย

เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี

The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in Suphanburi Province.

ส่วนที่ ๑ : สถานที่

๑.๑ สถานที่ข้อมูลวิจัย

- ☐ อำเภออุทัย
☐ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี

๑.๒ แหล่งข้อมูลวิจัย ในจังหวัดสุพรรณบุรี

- ☐ เมืองโบราณอุทัย ☐ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทัย
☐ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี ☐ โบราณสถานในอำเภอเมืองสุพรรณบุรี

ส่วนที่ ๒ : ประวัติศาสตร์และร่องรอยพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๑ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี แบ่งออกเป็นกี่ยุค

- ☐ ๓ ยุค ☐ ๔ ยุค ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

เพราะเหตุใด

.....
.....

๒.๒ หลักฐานทางโบราณคดีอะไรบ้างที่พบในพื้นที่ (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ กลองสำริดแบบดองซอน ☐ ต่างหู ☐ คันดิน
☐ ผังเมืองตามลักษณะภูมิประเทศ ☐ กำไล ☐ ลูกปัด
☐ พระพุทธรูป ☐ ยักษ์ ☐ เเจดีย์
☐ อื่นๆ โปรดระบุ

.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ : โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่พบในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี
๓.๑ รูป/ลักษณะโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบ (ปัจจุบัน)

๓.๒ ลักษณะที่พบเป็นอย่างไร

☐ สี่เหลี่ยม	☐ มีรูปทรงตามลักษณะภูมิประเทศ
☐ ทรงกลม	☐ อื่นๆ โปรดระบุ

.....

.....

.....

๓.๓ สภาพของโบราณคดีที่พบเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต

☐ ทรุดโทรม	☐ ไม่แตกต่างจากเดิม
☐ อื่นๆ โปรดระบุ	

.....

.....

.....

๓.๔ หลักฐาน/ข้อสันนิษฐานทางโบราณคดี เช่น เจดีย์ อิฐ เนินดิน และร่องรอยหลักฐานอารยธรรมทวารวดีที่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

ส่วนที่ ๔ : การศึกษาเส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี

๔.๑ ร่องรอยของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี ที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มที่ ๑ พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนทวารวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นต้นมาและเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยนั้นจนถึงสมัยทวารวดี ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑- ๑๖

กลุ่มที่ ๒ พระพุทธศาสนาเข้ามาหลังพุทธศตวรรษที่ ๖

กลุ่มที่ ๓ หลักฐานเก่าแก่ที่แสดงให้เห็นการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ ๗ -๑๑

กลุ่มที่ ๔ หลักฐานที่แสดงถึงการเข้ามาตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี (อุททอง) โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘-๑๖

ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

หัวหน้าโครงการวิจัย

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) โครงการวิจัย

เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี

The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in Suphanburi Province.

คำชี้แจง : ขอความกรุณาให้ตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเป็นจริงตามหัวข้อความที่ผู้สัมภาษณ์ได้
สอบถามซึ่งข้อมูลที่ได้จะแปลผลเฉพาะในภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานเป็น
รายบุคคลแต่ประการใด

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๕ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๓ ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๔ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - นามสกุล อายุ ปี

สถานภาพ ที่อยู่

..... โทรศัพท์

วุฒิการศึกษา อาชีพ

๑.๒ ประเภทผู้ให้ข้อมูล

- ☐ ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี
- ☐ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ประชาชนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย
- ☐ เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี
- ☐ อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑.๓ สถานที่ของข้อมูล

- ☐ อำเภออู่ทอง
- ☐ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
- ☐ อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ตอนที่ ๒ ประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

๑. ท่านมีความเห็นอย่างไร หากจะแบ่งการศึกษาประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดี ออกเป็น ๔ ช่วงยุค คือ ยุคก่อนทวารวดีตอนต้น ยุคทวารวดีตอนต้น ยุคทวารวดีตอนกลาง และยุคทวารวดีตอนปลาย

.....

.....

.....

.....

๒. จากหลักฐานที่พบทางโบราณคดีมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละช่วงยุคอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมทวารวดีที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้สร้างคุณค่าหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณค่าจากการศึกษาประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี นั้นเป็นประโยชน์ในด้านใดบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

๑. ท่านมีความเห็นว่าพระพุทธศาสนามีความเชื่อมโยงอย่างไรกับอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. หากแบ่งอารยธรรมทวารวดีออกเป็น ๔ ช่วงยุค ท่านคิดว่าในแต่ละช่วงยุคนั้นมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

๒.๑ ยุคก่อนสมัยทวารวดีตอนต้น

.....

.....

.....

๒.๒ ยุคทวารวดีตอนต้น

.....

.....

.....

๒.๓ ยุคทวารวดีตอนกลาง

.....

.....

.....

๒.๔ ยุคทวารวดีตอนปลาย

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าร่องรอยของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีที่ปรากฏในจังหวัดสุพรรณบุรี สร้างคุณค่าต่อสิ่งใดบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมีความเห็นต่อคุณค่าที่เกิดจากการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีใน จังหวัดสุพรรณบุรี อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

๑. ท่านคิดว่าสื่อการเรียนรู้สาระแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าการพัฒนาสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สาระแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัด สุพรรณบุรี ควรเป็นอย่างไร

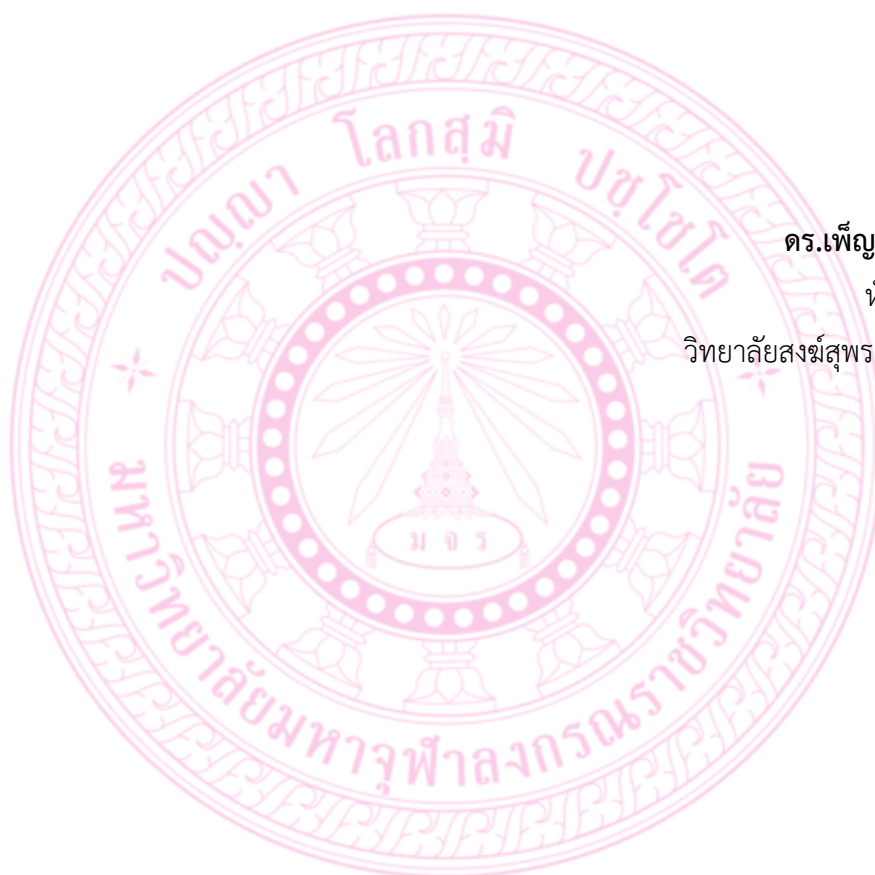
.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี)

ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
หัวหน้าโครงการวิจัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

ภาคผนวก ค

หนังสือแนะนำ

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน อาจารย์ธนิศศักดิ์ แป้ง บ้านพลูหลวง

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน อาจารย์ธนิศศักดิ์ แป้ง บ้านพลูหลวง ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๙๗ ๘๙๓๒

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย
- สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๔๗ ๘๔๓๒
โทรศัพท์ ๐๘๘ ๙๗๑ ๗๓๔๔

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทุมพร สุพรรณบุรี

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทุมพร ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทุมพร อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๙๗ ๘๙๓๒

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ร้อยเอก บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๙๗ ๘๙๓๒

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๘ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระครูสังฆรักษ์วุฒิพันธุ์ สิริธโร เจ้าอาวาสวัดพระรูป

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน พระครูสังฆรักษ์วุฒิพันธุ์ สิริธโร ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ วัดพระรูป ตำบลท่านพี่เลี้ยง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย)
หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย
- สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๔๗ ๘๙๓๒
โทรศัพท์ ๐๙๘ ๙๗๑ ๗๓๔๔

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระครูโสภณวีรานุวัตร, ผศ.ดร.

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน พระครูโสภณวีรานุวัตร, ผศ.ดร. ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กล้วย วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๙๗ ๘๙๓๒

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระมหาพิชัย ธมฺมวิชิโย เจ้าอาวาสวัดเขาทำเทียม

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน พระมหาพิชัย ธมฺมวิชิโย ให้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ วัดเขาทำเทียม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๙๗ ๘๙๓๒

ที่ อว ๘๐๖๖.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๑

๘ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน อาจารย์วรพร พรหมใจรักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ โดยอาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้รับงบประมาณการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่าน อาจารย์วรพร พรหมใจรักษ์ ให้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย ณ วัดพระรูป ตำบลท่านพี่เลี้ยง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จนครบถ้วนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย)
หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงาน: - ดร.เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย
- สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๖๒ ๖๔๗ ๘๔๓๒
โทรศัพท์ ๐๘๘ ๙๗๑ ๗๓๔๔

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรมการวิจัย

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา

พระพุทธรูปดินเผาปางสมาธิ พศว. 13-14

พบจากการขุดค้นที่เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (ปราชญ์ท้องถิ่น) ณ วัดเขาทำเทียม อู่ทอง

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาในพื้นที่วิจัย

เจดีย์หมายเลข 10 อิทธิพลศิลปะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

โบราณสถานที่แสดงร่องรอยของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคผนวก จ

การนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า นายอนุกุล รัชตวงษ์ ตำแหน่ง ประธานสภาเทศบาลตำบลจรเข้สามพัน ชื่อหน่วยงาน/
องค์กร สำนักงานเทศบาลตำบลจรเข้สามพัน ที่อยู่ หมู่ที่ ๔ ถนนมาลัยแมน ตำบลจรเข้สามพัน อำเภอกู่
ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๑๖๐ โทรศัพท์ / โทรสาร ๐๓๕-๕๒๔๘๗๗ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖ ๕๕๖ ๑๖๐๐

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง สารัตถะ
แห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี (The Essence of Dvaravati
: History Value and Dhamma in Suphanburi Province.) ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ ดร.เพ็ญพรรณ
เพื่องฟูลอย, พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร. (เที่ยงสอ้าง), พระปลัดยุทหนา มาลาวิโส, ดร. (มาลาวงษ์),
นางสาววิภาดา ศรีศักดิ์ และดร.ภาศินี โกมลิมศรี โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น เกิดองค์ความรู้ การอนุรักษ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เกิดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ เช่น ประกาศเป็น มรดกชาติหรือมรดกท้องถิ่น
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ เป็นต้นไป ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งาน
สร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้กับผู้ที่สนใจทั้งในโรงเรียน ชุมชน และนักวิชาการที่สนใจ
๒. การเชื่อมโยงร่องรอยหลักฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัด
สุพรรณบุรี ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี แหล่งเรียนรู้ประวัติพระพุทธศาสนา การสร้างมูลค่าเพิ่ม
ในพื้นที่ได้
๓. นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ต่อไปได้อย่างมีคุณภาพ

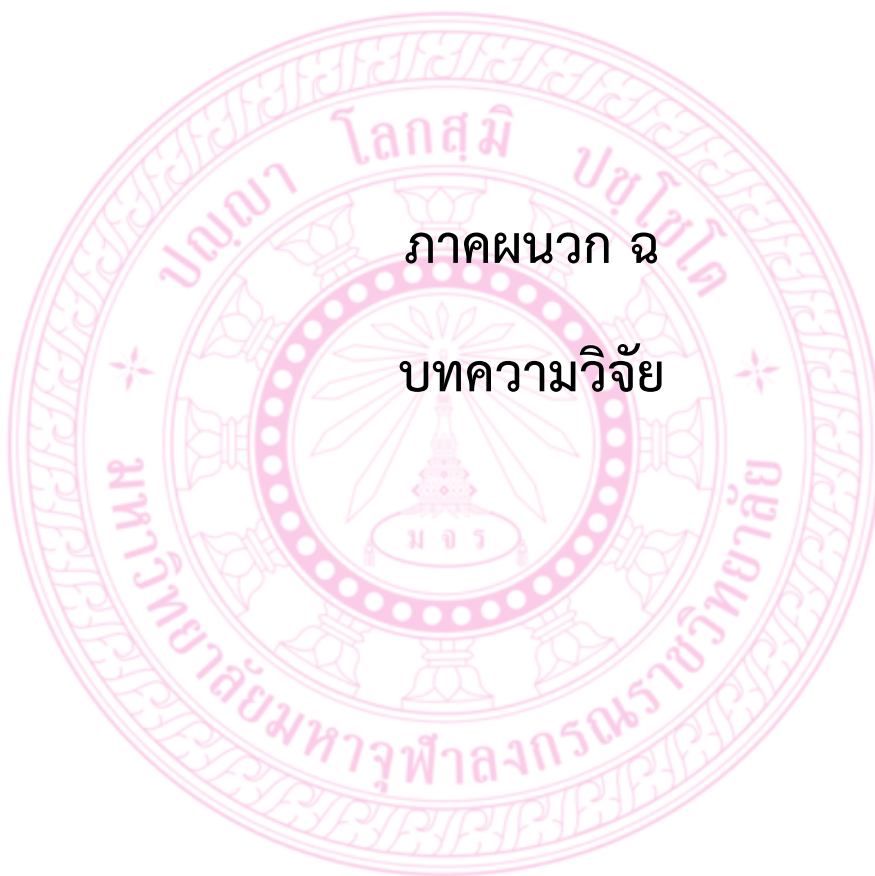
ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายอนุกุล รัชตวงษ์)

ตำแหน่ง ประธานสภาเทศบาลตำบลจรเข้สามพัน

ภาคผนวก ฉ
บทความวิจัย

สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี

The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in Suphanburi Province.

¹ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย, ²พระครูสถิตธรรมาลังการ, ดร.,
³พระปลัดยุตนา มาลาวิโส, ดร., ⁴นางสาววิกานดา ศรีศักดิ์, ⁵ดร.ภาศินี โกมลมิตร
¹Dr.Penphan Fuangfooloy, ²Phrakrusathitdhammalangkarn Dr.,
³Phrapalad Yuttana Malawangso, Dr., ⁴Miss Wiganda Srisakda, ⁵Dr.pasinee Komolmitr

¹²³⁴⁵วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

¹²³⁴⁵ Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College, Thailand

¹Corresponding Author's Email: penphan.fua@mcu.ac.th

062 697 8932

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยกระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่วิจัย ในอำเภออู่ทอง และอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่ออภิปรายผลและเสนอแนะด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี ร่องรอยการเผยแพร่ของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี ปรากฏอยู่ในพื้นที่บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นสิ่งสร้างคุณค่าทางจิตใจ ความภาคภูมิใจ กับร่องรอยโบราณสถาน ที่เชื่อมโยงว่าดินแดนแห่งนี้เคยเจริญรุ่งเรืองไปถึงเมืองท่าสำคัญ เป็นประตูแห่งการค้าขาย การแพร่กระจายของวัฒนธรรมอันหลากหลาย รวมถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่ประเทศไทย การส่งเสริมให้เมืองโบราณอู่ทองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอารยธรรมโบราณ ร่วมถึงการสร้างเครือข่ายขยายความร่วมมือ ทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงคุณค่าแห่งรอยธรรมของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีต่อไป

คำสำคัญ: สารัตถะ; ทวารวดี; รอยธรรม

Abstract

The research aims to 1) study the history, archaeological evidence and value of Dvaravati civilization in Suphan Buri Province, 2) analyze the connection of Buddhism in Dvaravati civilization in Suphan Buri Province, and 3) develop learning media on the essence of Dvaravati in Suphan Buri Province using a mixed-method research process, both documentary research and qualitative

research, in the research area in U Thong District and Mueang Suphan Buri District, Suphan Buri Province. The research instruments used were a survey, interviews, and focus group discussions. The researchers collected the data themselves and analyzed them for discussion and recommendations through written descriptions.

The study found that :- The the history and archaeological evidence, along with the traces of the spread of Buddhism in the Dvaravati civilization, are evident in the ancient city of U Thong in Suphan Buri province. These elements contribute to the cultural and psychological value and pride associated with the ancient sites, which link the area to its historical significance as an important port city and a gateway for trade and diverse cultural diffusion, including the spread of Buddhism from India to Thailand. Promoting the ancient city of U Thong as a cultural tourism destination and creating collaborative networks between public and private sectors is crucial for preserving the value and heritage of the Dvaravati civilization in Suphan Buri province.

Keywords: Essence; Dvaravati; Dhamma

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นความพยายามหาคำตอบด้วยวิธีการไต่สวนสืบสาวค้นหาความจริง ต่างจากการเล่าเรื่องแบบเทพนิยายหรือนิทานปรัมปราที่เล่าต่อ ๆ กันมา โดยสิ่งที่เขาได้ไต่สวนนั้นคือการกระทำของมนุษย์ ผ่านการเดินทางไปยังสถานที่ที่เคยเกิดเหตุการณ์และใช้หลักฐานในการยืนยัน ไม่เพียงเท่านั้นเขายังแสดงถึงความพยายามวิพากษ์และตีความหลักฐานด้วย (พุทธพล มงคลวรรณ, 2561) หรือไม่ ความพยายามอธิบายและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์พัฒนาการของบ้านเมืองได้ในหลาย ๆ ด้าน การอธิบายและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ยังสัมพันธ์กับกรอบแนวคิด มุมมอง ซึ่งในการหาคำตอบที่แตกต่างกันไป การศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับแนวพินิจประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง ประวัติศาสตร์ความคิด และประวัติศาสตร์ระยะยาวมากขึ้น ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อราว 2,000 ปีก่อน จนถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย แม้แต่องค์ความรู้เกี่ยวกับ “พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี” ก็มีการเปลี่ยนแปลงของข้อเท็จจริงไปด้วยเช่นกัน

ความพยายามสืบสวนว่า อารยธรรมทวารวดี คืออะไร มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ใด เคลื่อนมาจากไหน มีลักษณะเป็นอย่างไร จากการศึกษาในเบื้องต้น ได้พบบันทึกในเอกสารจีน อ้างถึงเป็นครั้งแรกเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 7 ในนามว่าโตโลโปตี้ หรือ จุยล่อพัตตี้ ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ตีความว่าเป็นรัฐในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงมีผู้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า เมืองหลวงของทวารวดีจะต้องอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่งใน 5 จุดนี้ คือ นครปฐม อยุธยา ลพบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี (จิตา สารทยา , 2537) ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับทวารวดีที่พบนั้น เป็นรูปแบบศิลปกรรมที่เนื่องจากคติความเชื่อในทางพุทธศาสนา นักประวัติศาสตร์เรียกศิลปะแบบที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ว่า ศิลปะแบบทวารวดี ดังนั้นศิลปะแบบทวารวดีจึงสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางสังคมภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมทวารวดี โดยมีพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมร่วมกัน จากการสำรวจ

ของสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ขุดค้นพบภาชนะดินเผาบรรจุเหรียญเงินสมัยทวารวดีจำนวน 9 เหรียญ ในเขตพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ในจำนวนนี้มีเหรียญเงิน 3 เหรียญที่ปรากฏจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต จำนวน 2 บรรทัด อ่านว่า “*ศรีทวารวดี ศุวรูปถยา*” แปลว่าการบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 (เชมชาติ เทพไชย, 2557) นอกจากนั้น ยังพบหลักฐานว่าในตัวเมืองอู่ทองและนอกเมือง มีโคกเนินดินเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ ตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ส่วนโบราณวัตถุที่พบในตัวเมืองและนอกเมืองอู่ทอง การพบหลักฐานทางด้านโบราณคดีในบริเวณเมืองโบราณอู่ทองเป็นจำนวนมาก ทำให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจศึกษาเรื่องราวของเมืองอู่ทอง และได้ตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับบทบาทของเมืองอู่ทองไว้อย่างน่าสนใจ เช่น ศาสตราจารย์อม บวชเชอลีเยร์ ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่าราชธานีของอาณาจักรพูนนออาจอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเมืองอู่ทอง ขณะที่รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลโภดม ได้กล่าวไว้ในการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่องอู่ทอง เมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม : ผ่านหลักฐานพระพุทธศาสนาสมัยเริ่มแรกและรอยลูกปัด ณ เมืองโบราณอู่ทองและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง สุพรรณบุรี ระหว่างวันที่ 7-8 กันยายน 2556 สรุปได้ว่า เมืองอู่ทองและปริมณฑลคือบริเวณศูนย์กลางของรัฐหรือแคว้นสำคัญที่พัฒนาขึ้นในสมัยสุวรรณภูมิที่มีโบราณสถานวัตถุสนับสนุนมากกว่าที่อื่น ๆ สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตคนไทยเป็นรูปแบบการเรียนรู้รากเหง้าประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนของชนชาติไทยอย่างแท้จริง และเพื่อลดทอนการครอบงำของพหุวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2543) ที่กล่าวไว้ว่า “..ความเข้าใจแก่นแท้ของวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชาติเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เพราะประวัติศาสตร์ทำให้เราได้ว่า ลักษณะเฉพาะของสังคมของเราได้พัฒนาบนพื้นฐานของอะไร..” ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ นอกจากจะเป็นการแสวงหาความหมายที่แฝงอยู่ในเหตุการณ์ของอดีตแล้ว ยังได้เรียนรู้ วิธีการบันทึกของนักประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุค รู้ระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการสร้างองค์ความรู้ ทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการสร้างสรรค์ วัฒนธรรมประเพณี โดยนำพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมผสาน จากการหลอมรวมกันทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปวัฒนธรรมทวารวดี ที่เชื่อมโยงความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้น กล่าวได้ว่า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ มีอายุราวยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็ก ยุคสุวรรณภูมิ พูนนอ อมรวดี ทวารวดี อู่ทอง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การนำคุณค่าประวัติศาสตร์และอารยธรรมทวารวดีสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นการดึง “จุดเด่น” ของสิ่งที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์หรือศิลปวัฒนธรรมมาสร้างเป็น “จุดขาย” ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของแผนพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี

โครงการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในยุคอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัด

สุพรรณบุรี โครงการวิจัยนี้มีการบูรณาการระหว่างศาสตร์ คือ การพัฒนาสังคม มนุษยศาสตร์ และพระพุทธศาสนา เป็นต้น วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอก เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี สำนักงานการท่องเที่ยวสุพรรณบุรี เป็นต้น คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยกับชุมชนในพื้นที่และภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น โครงการวิจัยนี้ จะช่วยให้เกิดองค์ความรู้พื้นฐานก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดี ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในยุคอารยธรรมทวารวดี ในจังหวัดสุพรรณบุรี นำไปสู่การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีที่เป็นประโยชน์ต่อ นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และผู้ที่สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี
- 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี
- 3) เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง สาระแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมีกระบวนการศึกษาข้อมูลร่วมกับการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ในการรวบรวมข้อมูลวิจัย มีรายละเอียดประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมทวารวดี เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ บันทึกรจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำนักศิลปากร ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจ (survey) หลักฐานทางโบราณคดี เช่น เจดีย์ อิฐ เนินดิน และร่องรอยหลักฐานอารยธรรมทวารวดีที่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่แบบเจาะจง (สารัตถะจากอะไร ที่บ่งบอกอารยธรรมทวารวดี (เรื่องเล่า) การเล่าเรื่องผ่านอาณาจักรที่ล่มสลาย The Lost Kingdom) จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนในพื้นที่ อำเภอมืองสุพรรณบุรี อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี 2) ปราชญ์ท้องถิ่น และ3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ

ขั้นตอนที่ 4 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่จัดเก็บข้อมูลในการรวมกลุ่มสมาชิก จากการทำงานร่วมกัน จากการสนทนากลุ่มประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอมืองสุพรรณบุรี อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรม

ทวารวดี 2) ปราชญ์ท้องถิ่น และ3) เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี เพื่อมุ่งสู่การเชื่อมโยงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี

ขั้นตอนที่ 5 นำผลการศึกษาวิจัยมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล จัดทำเป็นโมเดล นวัตกรรมองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัย จัดทำเป็นสื่อการเรียนรู้ และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่มเอกสารและสื่อออนไลน์ต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนามเมืองโบราณอู่ทอง พบว่าการเคลื่อนย้ายอารยธรรมทวารวดี เกิดมาจากการเชื่อมโยงเส้นทางการค้าขายในอดีต ซึ่งพ่อค้าได้เดินทางมาพร้อมกับสินค้า ศาสนา และวัฒนธรรม จนเกิดการซึมซับและหลอมรวมขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิต ความเชื่อกันขึ้นมาในรูปแบบที่ผสมผสานขึ้นใหม่ ผ่านช่วงเวลาเกือบ 600 ปี และขยายขยายย้ายจุดศูนย์กลางไปตามบริบทของความเจริญในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละชุมชนนั่นเอง จนเริ่มมีวัฒนธรรมอื่นเข้ามาผสมกลมกลืนจนเกิดการคาบเกี่ยวและทำให้ความโดดเด่นของอารยธรรมทวารวดีจางลง แต่ก็ได้หายไปจากพื้นที่แต่อย่างใด อารยธรรมทวารวดียังคงสถิตอยู่ ณ ดินแดนเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะหลงเหลือเพียงซากสลักหักพังของโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแม้แต่แค่คำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า การเผยแพร่อารยธรรมอินเดียสู่ในภูมิภาคนี้ สืบเนื่องมาจากพ่อค้าชาวอินเดียเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวพื้นเมืองด้วยการแลกเปลี่ยนของขวัญ แลกยารักษาโรค แลกเครื่องรางป้องกันภัยอันตราย จากนั้นจึงฝึกหัดเรียนภาษาพื้นเมือง แล้วจึงลงหลักปักฐานสร้างครอบครัว แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันไปในตัว รวมถึงพราหมณ์และพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ออกมาเผยแพร่อารยธรรมชั้นสูงของอินเดียเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยพบว่า ประเทศไทยเพิ่งจะมาศึกษา ร่องรอยอารยธรรมทวารวดี ได้ราว 140 ปี โดยเฉพาะแหล่งที่พบโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มีอายุมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6-11 ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ร่วมกับการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองโบราณอู่ทอง สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็เป็นเพียงแนวคิดหรือความเชื่อที่ได้รับจากข้อมูลที่ได้ศึกษามาเท่านั้น และจากการศึกษาเชิงเอกสารทำให้ผู้วิจัยสรุปรายละเอียดข้อมูลได้ ดังนี้

1. ผาสุก อินทราวุธ สันนิษฐานว่า เมืองโบราณอู่ทองมีร่องรอยการติดต่อกับอินเดียมาตั้งแต่ตอนปลายของยุคเหล็กช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-5 สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ เรื่อยมาจนถึงสมัยคุปตะและสมัยหลังคุปตะ
2. หลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระพุทธรูปดินเผาถือบาตร 3 องค์ และพระพุทธรูปขนาดปรก ที่เป็นประติมากรรมศิลปะอมราวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-10
3. เจดีย์และวิหารหลายหลังเป็นศิลปะสมัยราชวงศ์ปาละ ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธศาสนา มหายาน เช่น การยกเก็จในแต่ละด้านของเจดีย์ พระพุทธรูปสำริดจากเจดีย์หมายเลข 11
4. เมืองต่าง ๆ มีความเจริญตามสายน้ำ เพราะสะดวกในการเดินทางเพื่อทำการค้าขาย ซึ่งอาจารย์ศรีศักร ยังกล่าวสนับสนุนว่า เมืองโบราณอู่ทอง เป็นศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เพราะอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและมีร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ มากที่สุด

5. มีการตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอุทุมพร เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี โดยเสนอว่าทั้ง สุพรรณบุรีและนครปฐมต่างก็เป็นเมืองท่าชายฝั่งเหมือนกัน และมีความเห็นว่าพระเจ้าทรงธรรมมุนี ที่ปรากฏในแผ่นจารึกเป็นพระนามของกษัตริย์ที่ครองเมืองอุทุมพร ไม่ใช่กษัตริย์แห่งอาณาจักรเจนละ นอกจากนี้ยังพบจารึกบนฐานธรรมจักรจารึกพระนามของพระมหาลีของพระมหากษัตริย์ ที่ทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการปกครองในระบบกษัตริย์อยู่แล้ว

6. มีการตั้งข้อสันนิษฐานว่า นครปฐม เป็นราชธานีแรก ก่อนจะเคลื่อนตัวไปยังเมืองต่าง ๆ

7. นักโบราณคดีชาวอังกฤษ มีความเห็นว่า อาณาจักรทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอุทุมพร ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยเป็น พุทธมณฑลมาก่อน การได้รับอิทธิพลจากพุทธมณฑล จนพัฒนาเป็นทวารวดี และที่สำคัญเมืองอุทุมพร ไม่ได้ร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ชุมชนมีการเคลื่อนตัวย้ายไปถิ่นที่อื่น ๆ

8. มีผู้คนอาศัยที่บริเวณเมืองอุทุมพรตั้งแต่ยุคหินใหม่มาแล้ว ด้วยเมืองอุทุมพรนี้เป็นเมืองโบราณที่สำคัญและโดดเด่นในเรื่องการติดต่อค้าขาย (ชิน อยู่ดี, 2510) ด้วยเมืองอุทุมพรเป็นจุดเชื่อมระบบการติดต่อทางน้ำ เช่น ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน แม่น้ำท่าว่า และแม่น้ำท่าจีน

9. ภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-12 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกมหาราชต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้ส่งสมณทูต 9 สาย เดินทางออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสายที่ 8 ด้วยการนำของพระโสณะเถระและพระอุตระเถระ เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก็คือ พม่า ไทย กัมพูชา ในปัจจุบัน

10. ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 พระพุทธศาสนาในอินเดียอ่อนแอลง เพราะถูกแทรกแซงจากศาสนาอื่นๆ จนเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด

11. กรมศิลปากรสำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีภายในและภายนอกเขตคูเมืองโบราณอุทุมพร ซึ่งตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง

วัตถุประสงค์ที่ 2 วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า สภาพภูมิประเทศของเมืองโบราณอุทุมพรมีลักษณะเป็นแหล่งเมืองท่าชายฝั่งและเป็นเมืองการค้าขายสินค้า มีทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมนักบวชผู้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการพัฒนาของชุมชนต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย กระแสความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองและความมั่นคงไปด้วยทรัพยากรที่มากมาย ส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าวานิช นักบวชผู้สืบทอดและเผยแผ่ศาสนา และนักเดินทางแสวงโชค เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้้อย่างมากมาย ชุมชนเมืองอุทุมพรเป็นชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยยุคเหล็กต่อมา มีการแพร่เข้ามาของ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา พร้อมกับการค้าขายที่เชื่อมโยงเครือข่ายการแลกเปลี่ยนของประเทศต่างๆ เพราะเป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีการฝังตัวของบุคคลภายนอกที่เข้ามาให้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการขยายอำนาจ ถ่ายทอดอำนาจ สร้างระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ บนความแปลก ความแตกต่าง รวมถึงความกลมกลืนและการหล่อหลอมทางพระพุทธศาสนา จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่า มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆ ในบริเวณภาคกลางสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 4 เป็นต้นมา และเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในสมัยทวารวดีอย่างมากระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16

วัตถุประสงค์ที่ 3 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สาระแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่าจากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โบราณวัตถุ จากนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ ร่วมกับการวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักฐานที่จะเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่ออธิบายการเคลื่อนตัวของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี ของพื้นที่วิจัยเพื่อนำเสนอ สาระตลัแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยจัดกิจกรรมสานเสวนา ในประเด็นสาระตลัแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญอารยธรรมทวารวดี ประชาชนท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งนำเสนอ (ร่าง) หนังสือชุดความรู้ “รอยธรรมแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียสู่เมืองโบราณอู่ทอง (สุพรรณบุรี) และการผลิตวิดิทัศน์เพื่อสื่อสารองค์ความรู้สู่สาธารณะ เผยแพร่ออกสู่วงวิชาการและองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และคุณค่าแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรีพบว่า เมืองโบราณอู่ทองมีร่องรอยการติดต่อค้าขายกับอินเดียมาตั้งแต่ตอนปลายของยุคเหล็กช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-5 สมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ เรื่อยมาจนถึงสมัยคุปตะและสมัยหลังคุปตะ ซึ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นก็แพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับการค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ สอดคล้องกับช่วงเวลาที่มีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ (วิ.อ.(บาลี) 1/58, มหาวส.(บาลี) 1/6/82.) เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเชื่อว่าได้แก่ จัหวัดนครปฐมและเมืองอู่ทอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540) แล้วประดิษฐานพระพุทธศาสนาจนเป็นปึกแผ่นแพร่หลาย และการพบหลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัดหลากหลายสีทั้งหินและแก้ว เหรียญกษาปณ์ทองแดงของจักรพรรดิวิคโตรินุส กษัตริย์ของจักรวรรดิโรมัน และมีความสืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 13 (ผาสุก อินทราวุธ, 2542) รวมถึงหลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุดคือ พระพุทธรูปดินเผาถือบาตร 3 องค์ และพระพุทธรูปนาคปรก ที่เป็นประติมากรรมศิลปะอมราวดีตอนปลาย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-10 ซึ่งในช่วงเวลานั้นมีพ่อค้าชาวพุทธจากลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี เดินทางเข้ามาติดต่อค้ากับชาวทวารวดี ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียได้ เขามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอู่ทอง อีกทั้งการศึกษาค้นคว้าของสุภาพรณ ณ บางช้าง พบจารึกคาถา เย ธมมา 2 หลักที่ไทรบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 8-11 อาจจัดเป็นจารึกของไทยด้วยก็ได้ เนื่องจากบริเวณที่พบเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยมาก่อน (สุภาพรณ ณ บางช้าง, 2529) การค้นพบว่าเจดีย์และวิหารหลายหลังเป็นศิลปะสมัยราชวงศ์ปาละ ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธศาสนาหายาน เช่น การยกเก็จในแต่ละด้านของเจดีย์ พระพุทธรูปสำริดจากเจดีย์หมายเลข 11 สันนิษฐานว่าเมืองต่าง ๆ มีความเจริญตามสายน้ำ เพราะสะดวกในการเดินทางเพื่อทำการค้าขาย เมืองโบราณอู่ทอง ถือเป็นศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เพราะอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมและมีร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ มากที่สุด ส่วนเมืองนครชัยศรี จะเจริญอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 จากหลักฐานองค์ประกอบ ศรีศักร วัลลิโกดม (2549) ชี้ให้เห็นว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐพุนนที่ชื่อว่า โตโลโปตี้ (To-Lo-Po-Ti) ที่นำมาซึ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแห่งนี้เช่นกัน สอดคล้องกับสมมติฐานของ ณอง

บวสเชอลิเยร์ ที่ว่าเมืองโบราณอุทงเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี และหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นสมัยเจนละ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอุทงเป็นศูนย์กลางทางการค้าในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่นครปฐม และการย้ายศูนย์กลางเมืองทำนอง เป็นสาเหตุที่ทำให้เมืองอุทงต้องโรยราเสื่อมสภาพลงไปด้วยเหตุจากภัยจากอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย จึงเกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนออกไปยังพื้นที่อื่นๆ พระเจ้าหรรษะวรมัน ในแผ่นดินจารึกเป็นพระนามของกษัตริย์ที่ครองเมืองอุทง ไม่ใช่กษัตริย์แห่งอาณาจักรเจนละ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นมีการปกครองในระบบกษัตริย์อยู่แล้ว ภาษาสันสกฤตคำว่า “ทวารวดี” แปลว่า “ด้วยประตู” ซึ่งหมายถึง เมืองท่า และคำว่า “ทวารวดี” อาจเทียบได้กับเมืองทวารวดี ซึ่งเป็นเมืองของพระกฤษณะ ในมหากาพย์เรื่องมหาภารตะ

สอดคล้องกับหลักฐานของ ศาสตราจารย์มอง บวสเชอลิเยร์ ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอุทงเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เพราะพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดีบนแผ่นทอง (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, 2545) ซึ่งสังคมทวารวดีครอบคลุมบริเวณที่กว้างไกลกว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐ ประชากรในสังคมทวารวดีแม้จะมีลักษณะร่วมบางประการทางศิลปวัฒนธรรมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง แต่ก็แตกต่างกันในเชิงชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ ซึ่งเดิมเชื่อว่าชนเผ่ามอญซึ่งเดิมเชื่อว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดี

ประเด็นอาณาจักรทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอุทง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยเป็น พุณิน มาก่อน การได้รับอิทธิพลจากพุนินจนพัฒนาเป็นทวารวดี และที่สำคัญเมืองอุทง ไม่ได้ร้างไปในช่วง พุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ชุมชนมีการเคลื่อนตัวย้ายไปถิ่นที่อื่น ครอริทซ์ เวลส์ ได้ทำการขุดค้นที่เมืองอุทง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้เคยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรพุนิน เมื่อพุนินเสื่อมไปแล้วจึงเกิดเป็นทวารวดีขึ้นมา และหลักฐานที่แสดงว่าเมืองอุทงไม่ได้ร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ดร.ธิดา สาระยา (2532) ได้กล่าวไว้ว่ามีเครือข่ายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนครอบคลุมกลุ่มเมืองโบราณนครปฐม-อุทง-คูบัว แล้วจึงเกิดการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวได้ว่าพัฒนาการของรัฐ (ศรี) ทวารวดีสัมพันธ์สืบเนื่องกับศูนย์กลางสำคัญชายฝั่งทะเลตรงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งมีชื่อปรากฏในเอกสารจีนว่า พุนิน

2. การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยการอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้

1) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางภูมิศาสตร์ พบว่าดินแดนบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ มีลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่แบ่งได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ผืนแผ่นดินใหญ่ (Mainland) ตั้งอยู่ทางตะวันออกของประเทศอินเดียและทิศใต้ของประเทศจีน ที่สำคัญอยู่ติดกับทะเล เช่น พม่า ไทย สิงคโปร์ เขมร และเวียดนาม ผืนแผ่นดินคาบสมุทร (Peninsula) ติดต่อกับทะเล มีลักษณะเป็นแหลมใหญ่ยาวยื่นลงไปทะเล มี 3 ส่วน คือ คาบสมุทรพม่า คาบสมุทรมาลายู และคาบสมุทรอินโดจีน และผืนแผ่นดินที่เป็นเกาะ (Islands) เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในทะเล หรืออยู่ในมหาสมุทร เช่น มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประเทศไทยมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกื้อกูลให้ได้รับประโยชน์จากลมทะเล เอื้อต่อการค้าด้วยเรือทางทะเล เป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางคมนาคมค้าขาย เมืองโบราณอุทงอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล ทำให้มีฐานะเป็นเมืองท่าการค้าขายทางทะเลที่สำคัญ สอดคล้องกับที่ ดร.ธิดา สาระยา (2532) ได้กล่าวไว้ว่ามีเครือข่ายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนครอบคลุมกลุ่มเมืองโบราณนครปฐม-อุทง-คูบัว แล้วจึงเกิดการเชื่อมโยงบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นพัฒนาการของรัฐ (ศรี) ทวารวดี

สัมพันธ์ที่สืบเนื่องกับศูนย์กลางสำคัญชายฝั่งทะเล ตรงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งมีชื่อปรากฏในเอกสารจีนว่า ฟุนัน ศรีศัคดิ์ วัลลิโกตม (2549) สนับสนุนว่าเมืองโบราณอุทองเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทวารวดีนั้นอยู่ที่เมืองอุทอง อีกทั้งการกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำและลุ่มน้ำเก่า ที่เป็นสาขาหรือต้นสายน้ำของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าการค้าทางทะเลมีเส้นทางที่เป็นย่านของเมืองท่าและสถานีการค้าขายสู่ดินแดนภายใน ที่พิจารณาจากองค์ประกอบทั้งหลายแล้วเห็นว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มน้ำจรเข้สามพัน ซึ่งสันนิษฐานว่าลุ่มน้ำจรเข้สามพันนี้เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐฟุนันที่ชื่อว่า โตโลโปตี้ (To-Lo-Po-Ti) ที่นำมาซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแห่งนี้เช่นกัน

2) ประเด็นความเชื่อมโยงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากบันทึกการเดินทางของพระภิกษุเหียนจิ่ง (Hiuan Tsang) หรือพระถังซำจั๋ง เดินทางจากจีนไปสืบศาสนาในอินเดีย โดยทางบกในปี พ.ศ.1172 และเดินทางกลับจีนในปี พ.ศ. 1188 ในบันทึกกล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับเขมร ปรากฏชื่อคือ โถ-โล-โป-ตี้ ซึ่งนักวิชาการตีความว่าเป็นชื่อของอาณาจักรที่ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **ทวารวดี** และจากบันทึกการเดินทางของพระภิกษุอี้จิง (I-Tsing) พระภิกษุชาวจีนที่เดินทางไปแสวงบุญโดยทางน้ำ ราวพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกนี้กล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง (Canton) ไปยังประเทศอินเดีย โดยผ่านท่าเรือของอาณาจักรที่สำคัญหลายแห่งและปรากฏชื่อ ทวารวดี (Dvaravati) ด้วย ต่อมานายปอล เปลลิโยต์ (Paul Pelliot) ศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางสายไหมของประเทศจีนและประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง พบว่ากล่าวถึงชื่อของอาณาจักรหนึ่งคือ ฉวนโลโปตี้ (Tchouan -lo po-ti) หรือ โถ-โล-โป-ตี้ ซึ่งแน่ใจว่าตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การศึกษาชุดค้นเรื่องชุมชนโบราณในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยไว้มาก ทำให้ภาพของชุมชนสมัยอุทองมีความแจ่มชัดขึ้นและเป็นหลักฐานยืนยันให้เห็นถึงสภาพสังคมสมัยทวารวดีอยู่ทางว่ามีอยู่จำนวนมากและกินบริเวณอย่างกว้าง ทำให้ทราบถึงความเก่าแก่ของแหล่งชุมชนต่างๆ ว่าในอดีตที่ แม้หลักฐานจะมีแค่พุทธศตวรรษที่ 8-9 แต่ก็ชี้ให้เห็นร่องรอยกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคกลาง มีพัฒนาการและความเจริญมากพอที่จะสามารถรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และพบว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ สอดคล้องกับหลักฐานของ ศาสตราจารย์ฌอง บวสเชอลีเยร์ ตั้งสมมติฐานว่า เมืองโบราณอุทองเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เพราะพบจารึกพระนามกษัตริย์ทวารวดีบนแผ่นทอง (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, 2545) สังคมทวารวดีครอบคลุมบริเวณที่กว้างไกลกว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐ ประชากรในสังคมทวารวดีแม้จะมีลักษณะร่วมบางประการทางศิลปวัฒนธรรมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง แต่ก็แตกต่างกันในเชิงชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ ซึ่งเดิมเชื่อว่าชนเผ่ามอญซึ่งเดิมเชื่อว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดี

3) ประเด็นความเชื่อมโยงตามร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี โดยแบ่งช่วงยุคอารยธรรมทวารวดี ออกเป็น 4 สมัย คือ 1. สมัยก่อนทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 - 11) ในช่วงนี้ปรากฏการรับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย ได้แก่ ศิลปะอมราวดี ศิลปะคุปตะ และศิลปะหลังคุปตะ การพบรูปเคารพแสดงอิทธิพลศิลปกรรมอมราวดี ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เชื่อมโยงว่าพุทธศาสนานิกายมหาสังฆิกะน่าจะมามีบทบาทที่เมืองอุทองในระยะเวลาช่วงนั้น 2. สมัยทวารวดีตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) พบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่จำนวนมาก มีลักษณะที่เป็นศิลปะสมัยเจนละ และเชื่อว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 เมืองอุทองเป็นศูนย์กลางทาง

การค้า และสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการย้ายศูนย์กลางเมืองท่าทางการค้า เพราะอ่างเก็บน้ำและเขื่อนพังทลาย ทำให้น้ำไหลเข้าท่วมเมืองโบราณอุทองจนได้รับความเสียหายอย่างมากมาย 3. สมัยทวารวดีตอนกลาง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2519) ได้ทรงนิพนธ์บันทึกรายงานเสด็จตรวจราชการ เมืองสุพรรณบุรี นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวถึงศิลปะในภาคกลางของประเทศไทย และได้ทรงกล่าวไว้ในหนังสือ นิทานโบราณคดี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองอุทองว่า "เมืองท้าวอุทองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่มีกำแพงเมือง 2 ชั้น มีสระใหญ่ ๆ ขุดไว้หลายสระข้างในเมืองมีโคกอิฐ ซึ่งน่าจะเป็นวัดวาของเก่ามากมายหลายแห่งเจดีย์ยังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง พบพระพุทธรูปที่มีฝีมือช่างคนเดียวกันกับที่พบที่พระปฐมเจดีย์" ซึ่งคาดว่ามีย้ายอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 4. สมัยทวารวดีตอนปลาย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18) เป็นช่วงเวลาที่ศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดีในภาคกลางเริ่มเสื่อมลงแล้ว อาจเป็นเพราะอิทธิพลทางการเมืองและศิลปกรรมขอมได้เข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะในภาคอีสานตอนล่าง และในภาคกลาง ซึ่งน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี อย่างไรก็ตามกลุ่มชนของทวารวดีหรือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา แบบเถรวาทหรือมหายานดั้งเดิมยังคงไม่ได้หายไปไหนและยังคงอยู่สืบเนื่องมาโดยตลอด สอดคล้องกับแนวคิดของสุจิตต์ วงศ์เทศ (2548) ที่ว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบว่ารัฐทวารวดี (อุทอง) มีขอบเขตและวัฒนธรรมกระจายออกไปในหลายพื้นที่ทั้งทางตะวันออก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีความเกี่ยวข้องเป็น "เครือข่าย" กับบ้านเมืองและแคว้นที่อยู่โดยรอบ และแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมทวารวดีของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2510) ก็ทรงเห็นว่า "สมัยที่ทวารวดีรุ่งเรืองนั้น มีอาณาเขตกว้างขวางถึง สุพรรณบุรี

4) ประเด็นเส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา เมืองโบราณอุทอง มีร่องรอยหลักฐานการตั้งชุมชน มาก่อนราว 2,500 ปี โดยใช้ลำน้ำทวนและแม่น้ำจรเข้สามพันเป็นเส้นทางหลัก นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เมืองโบราณอุทองได้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการปกครอง เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโลก ระหว่างจีนกับอินเดีย เชื่อมโยงแม่น้ำแม่กลอง ลำน้ำทวน แม่น้ำจรเข้สามพัน ลำน้ำท่าว่า แม่น้ำท่าจีน ให้มีความสัมพันธ์กับการค้าระหว่างชุมชนที่ห่างไกล พัฒนาการและการมีตัวตนของอารยธรรมทวารวดี เกิดจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำใกล้เคียง มีอายุมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6-11 แต่เริ่มมีการศึกษาราว 140 ปี ที่ผ่านมา การค้นพบเหรียญเงินและศิลาจารึก "ศรีทวารวดี ศวรปุณณะ" และนักโบราณคดีทั้ง พอล วิทลีย์ และฌอง บวสเชอเลียร์ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2540) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ทวารวดี อยู่ที่เมืองอุทอง ศิลปวัฒนธรรมของ สังคมทวารวดีมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง มีการปกครองแบบกษัตริย์ มีระบบชนชั้นและความเหลื่อมล้ำ การเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 โดยพระเจ้าอโศก มหาราช ทรงส่งสมณทูตมีพระโสณะเถระและพระอุตระเถระเดินทางมากับเรือขนส่งสินค้า เพื่อเผยพระพุทธศาสนาใน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม หลักฐานที่เป็นโบราณสถานภายในตัวเมืองอุทองและภายนอก ที่มีร่องรอยสถาปัตยกรรมศิลปะทวารวดี หรือศิลปะอมราวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 8-10 สอดคล้องกับแนวคิดของ ผาสุก อินทรารุ (2548) ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีทวารวดี ได้เสนอบทบาทสำคัญของเมืองอุทองในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทาง ประวัติศาสตร์ทวารวดี ด้วยเมืองโบราณอุทองเป็นเมืองศูนย์กลางการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างถิ่น ทั้งทาง

ตะวันตกและตะวันออก ได้พบโบราณวัตถุสำคัญ ๆ หลายประเภท เช่น ลูกปัดหิน เป็นสินค้าที่มาจากอินเดียในสมัย ราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ นอกจากนี้ยังพบลูกปัดหิน ลูกปัดแก้ว เครื่องประดับทองคำ เมืองอุทองจึงเปรียบเหมือนเมืองท่า โบราณในสมัยทวารวดี และเมืองโบราณอุทองเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด เพราะพบประติมากรรม เช่น แผ่นดินเผารูปพระสงฆ์อุ้มบาตร และภาพปูนปั้น พระพุทธรูปนาคปรกมีรูปแบบคล้ายกับศิลปะสมัยอมราวดี งาน สถาปัตยกรรมและประติมากรรมทางศาสนาเป็นจำนวนมาก ที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนานิกายเถรวาท พุทธศาสนา มหายาน และศาสนาพราหมณ์ โดยเมืองอุทองน่าจะเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดีในยุคแรก

3. การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สารัตถะแห่งทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยจัดกิจกรรมสานเสวนา ในประเด็น สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ อารยธรรมทวารวดี ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งนำเสนอ (ร่าง) หนังสือชุดความรู้ “รอยธรรมแห่งอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจาก ประเทศอินเดียสู่เมืองโบราณอุทอง (สุพรรณบุรี) ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี พบ คุณค่าที่ได้คือ

1. เป็นแหล่งเรียนรู้อารยธรรมทวารวดี จากร่องรอยหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่ อำเภอ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะบริเวณเมืองโบราณอุทอง ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลเชิงประจักษ์ ทำให้พื้นที่ใน บริเวณนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทรงคุณค่า
2. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศาสนา ร่องรอยหลักฐานการเข้ามาของพระพุทธศาสนา การเจริญรุ่งเรืองด้วยการ สร้างโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ และการแพร่กระจายไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ที่ล้วนเป็นการ เสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจอย่างมั่นคงสืบเนื่องมิได้ขาดสาย จวบจนถึงปัจจุบัน
3. คุณค่าของการมีตัวตน และการยอมรับซึ่งความมีอยู่ของพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า จากการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นแนวทางสำคัญใน การดำเนินชีวิต และจรรโลงจิตใจของประชาชนไม่ว่าจะมาจากดินแดนแห่งใด เชื้อชาติไหน ทุกคนให้การยอมรับหลัก สัจธรรมแห่งพระพุทธศาสนา คือ หลักพระไตรลักษณ์

สรุป

จากการศึกษา ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นไปเพื่อการรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เคยศึกษาคนคว่าเกี่ยวกับอารยธรรมทวารวดี โดยเฉพาะบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะร่องรอยหลักฐานทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังคงหลงเหลืออยู่ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีต่างลงความเห็นว่าเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้นกระแสนของพระพุทธศาสนาแห่งอารยธรรมทวารวดี และตั้งมั่นอยู่หลายร้อยปี และมีได้เสื่อมสลายไปแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ต่อไปเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาร่องรอยอารยธรรมทวารวดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคุณค่าและรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี และการจัดกิจกรรมสัมมนาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงองค์ความรู้อารยธรรมทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้สร้างคุณค่ารวม 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ ด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่นำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โบราณคดี ซึ่งทำให้จังหวัดสุพรรณบุรียังคงความเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาได้ยาวนานจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ด้านการศึกษาองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสามารถนำไปถอดบทเรียนเป็นพื้นที่ หรือกรณีศึกษาให้กับผู้เรียนด้านสังคมศาสตร์ ด้านศาสนา ด้านประวัติศาสตร์ หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้การนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ศึกษาอื่นโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นกระบวนการฝึกและสร้างการเรียนรู้

2) ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปศึกษาต่อยอด และถอดบทเรียนกระบวนการเพื่อขยายผลองค์ความรู้ให้บุคลากร ที่จะช่วยพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูอาชีพ การสร้างรายได้ และการเชื่อมโยงและสอดคล้องกับบริบทเครือข่ายที่กำลังขับเคลื่อนองค์การแห่งการเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็นการพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้อารยธรรมทวารวดีในพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติม

บรรณานุกรม

เชมชาติ เทพไชย. (2557). โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
ชิน อยู่ดี. (2510). สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
ธิดา สาระยา. (2537). วัฒนธรรมทวารวดีกับการคลี่คลายของเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา, รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

_____. (2532). (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

ผาสุก อินทราวุธ. (2548). สุวรรณภูมิจากหลักฐานทางโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

_____. (2542). ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษรสมัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). จาริกบุญ-จาริกธรรม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

พุทธพล มงคลวรรณ. (2561). การวิเคราะห์ตามแนวความคิดประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2543). ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2540). แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานประวัติศาสตร์โบราณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

_____. (2549). ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอุทอง. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธการพิมพ์.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2545). คนไทยมาจากไหน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. (2529). วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย: จารึก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี. (2545). โบราณคดีเมืองอุทอง. นนทบุรี: สหมิตรพรินติ้ง.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2510) ตำนานพระพุทธเจดีย์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.

_____. (2519). รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี อ้างถึงในเรื่องเมืองอุทอง นิทานโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

หนังสือรับรองการเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ด้วยข้าพเจ้า ดร.ฉันทส เพียรธรรม ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สังกัดส่วนงาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ขอยืนยันว่าข้าพเจ้าได้รับเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย เรื่อง:

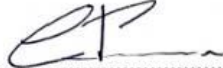
(ภาษาไทย) สารัตถะแห่งทวารวดี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และรอยธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี

(ภาษาอังกฤษ) The Essence of Dvaravati : History Value and Dhamma in
Suphanburi Province

ซึ่งมี อาจารย์ ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

สังกัด วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก สกสว. ปีงบประมาณ 2567 ตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทส เพียรธรรม)

12 พฤศจิกายน 2566

ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัตินักวิจัย
ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

ส่วนที่ ๑ ประวัติส่วนตัว

ชื่อ	ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
	Dr. Penphan Fuangfooloy
รหัสบัตรประจำตัวประชาชน	xxxxxxxxxxxx
ตำแหน่ง	อาจารย์
	วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนที่ ๒ วุฒิการศึกษาและการได้รับการแต่งตั้ง

วุฒิมหาบัณฑิต (จากสูงไปต่ำ)	
ปริญญาเอก พธ.ด. (ปรัชญา)	สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๙
ปริญญาโท บธ.ม.(การตลาดและการจัดการ)	สถาบัน มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น พ.ศ.๒๕๕๓
ปริญญาตรี ศ.บ. (เศรษฐศาสตร์การคลัง)	สถาบัน มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๓๗

ส่วนที่ ๓ ประสบการณ์ทำงาน

การทำงาน	
ปี 2558 – 2560	อาจารย์พิเศษหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
ปี 2561 - 2562	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
ปี 2562 - ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ ๔ ผลงานทางวิชาการ (พ.ศ.๒๕๖๑ – ปัจจุบัน)

งานวิจัย	
๑. ดร.นคร จันทราช , ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๕๙) “การศึกษาเชิงประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาบริโภคนิยมของวัยรุ่น จังหวัดอุบลราชธานี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี	
๒. พระมหานันทกรณ ปิยะภาณี , ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๕๙) “พุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย” วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.	
๓. พระมหาพรชัย สิริวิโร,ผศ.ดร., ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๐) “การศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.	
๔. ผศ.ดร.สิปปมงคล ป้องภา, ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๐) “ศึกษาบท ๑๕๐ ข้อในสมณวรรค ตักกนิบาตร อังคุตตรนิกาย : ศึกษาวิเคราะห์และตีความ” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี	

๕. เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๓) “บทบาทหน้าที่กระบวนการชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ

๖. เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๔) “การส่งเสริมการนำนวัตกรรมในการพัฒนาความรู้สู่คุณภาพชีวิตชุมชน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ

๗. เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๕) “ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ ความรู้ และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ

๘. พระสุพรรณวชิราภรณ์, เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๖) “การพัฒนาอัตลักษณ์และสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุพรรณบุรี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุพรรณภูมิ

๙. พระมหาพรชัย ศรีภักดี, ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย และคณะ (๒๕๖๖) “มโนทัศน์เรื่องมิติภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความ

๑. บทความวิชาการ เรื่อง ความเสมอภาคทางเพศในทัศนะของมิเชล ฟูกูเกต์ : เพศวิถี (Michel Foucault 's Gender Equality Concept : Transgender)

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๑

แหล่งที่ตีพิมพ์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี จังหวัดนครปฐม

ชื่อวารสาร การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

๒. บทความวิชาการ เรื่อง The Roles of Sangha Administrators : Operational to Thailand ๔.๐

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๑

แหล่งที่ตีพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

ชื่อวารสาร วารสารศิลปากรปริทรรศน์

๓. บทความวิชาการ เรื่อง คนไม่มีชน คนไม่มีการศึกษา ไปสู่จุดสูงสุดไม่ได้

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๑

แหล่งที่ตีพิมพ์ รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน

ชื่อวารสาร การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand ๔.๐

๔. บทความวิชาการ เรื่อง Buddhist Ethics and Surrogate Problem in the Present Thai Society.

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๒

แหล่งที่ตีพิมพ์ SOSHUM Jurnal Sosial dan Humaniora Volume ๙, Number ๑, ๒๐๑๙ p-ISSN. ๒๐๘๘-๒๒๖๒ e-ISSN. ๒๕๘๐-๕๖๒๒ ประเทศอินโดนีเซีย

ชื่อวารสาร Journal of Social Sciences and Humanities

๕. บทความวิชาการ เรื่อง การศึกษาสร้างคน คนสร้างประเทศชาติ (Education makes man ; man

makes nation)

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๓

แหล่งที่ตีพิมพ์ มจร วิทยาเขต สุรินทร์

ชื่อวารสาร การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑

เรื่อง “พุทธบูรณาการ อารยธรรมวัฒนธรรมแห่งการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน”

๕. บทความวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (A Critical Study of the Cultural Tourism Identity for Sustainable Tourism in Mae Hong Son Province)

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๓

แหล่งที่ตีพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน จังหวัดนครปฐม

ชื่อวารสาร วารสารพุทธมณฑล ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ หน้า ๑-๑๔.

๖. บทความวิจัย เรื่อง บทบาทหน้าที่ของชุมชนต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๔

แหล่งที่ตีพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน นครราชสีมา

รายงานรวมบทความวิจัยและบทความวิชาการจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑๒

วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๔ หน้า ๓๓๐ – ๓๔๒.

๗. บทความวิจัย เรื่อง นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๔

แหล่งที่ตีพิมพ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ชื่อวารสาร รายงานการประชุมวิชาการการวิจัยและนวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๘ ภายใต้หัวข้อ ...สู่วิจัยรับใช้สังคม ขับเคลื่อนโมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG ด้วยนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

ประวัตินักวิจัย
พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร.

ส่วนที่ ๑ ประวัติส่วนตัว

ชื่อ	พระครูสถิตธรรมมาลังการ,ดร. (เที่ยงสอ้าง) Phrakhrusathitdhammalangkan (Thiangsang)
รหัสบัตรประจำตัวประชาชน	xxxxxxxxxxxxxx
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนที่ ๒ วุฒิการศึกษาและการได้รับการแต่งตั้ง

วุฒิการศึกษา (จากสูงไปต่ำ)	
ปริญญาโท พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) สถาบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐
ปริญญาโท พธ.ม. (วิปัสสนาภาวนา) สถาบัน	วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๒
ปริญญาตรี พธ.บ.(พระพุทธศาสนา) สถาบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๙

ส่วนที่ ๓ ประสบการณ์ทำงาน

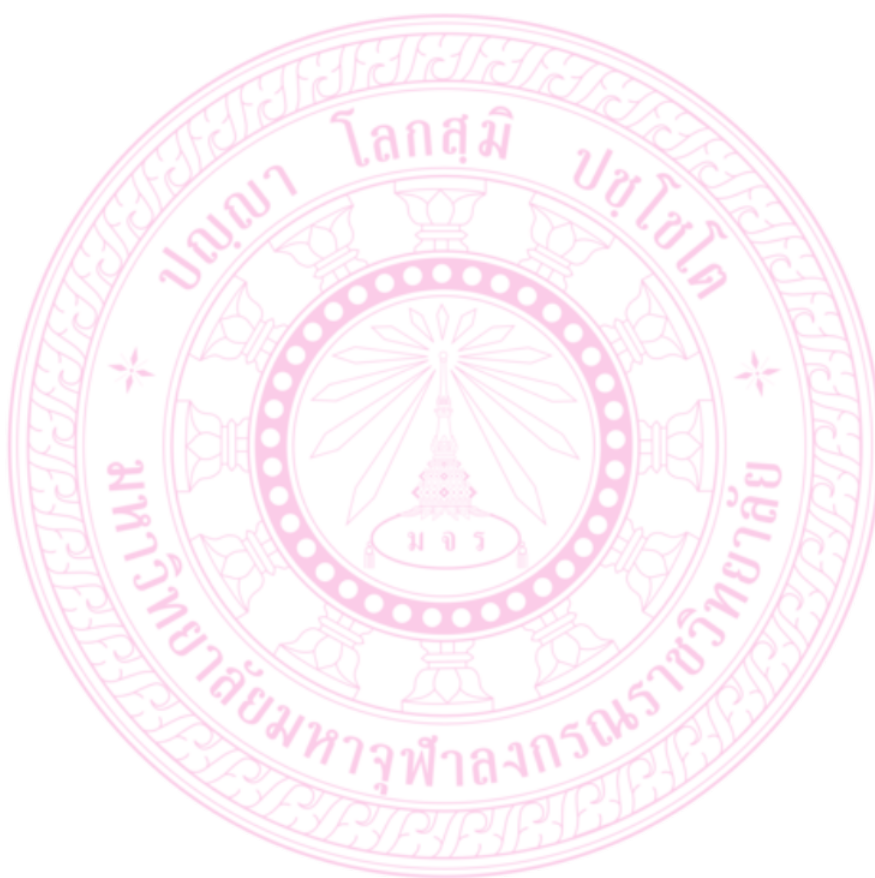
การทำงานด้านธุรกิจ	
ปี ๒๕๓๗ – ปัจจุบัน	เจ้าอาวาสวัดประดู่ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
ปี ๒๕๕๓ – ๒๕๖๑	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร ์ ห้องเรียนวัดพิบูลทอง
ปี ๒๕๕๗ – ปัจจุบัน	เจ้าคณะตำบลบางระจัน อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
ปี ๒๕๖๓ - ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร ์ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

ส่วนที่ ๔ ผลงานทางวิชาการ (พ.ศ.๒๕๖๓ – ปัจจุบัน)

ผลงานวิจัย	
๑. พระครูสถิตธรรมมาลังการ, ดร. และคณะ (๒๕๖๕) “การศึกษาเส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอารยธรรมทวารวดี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ	
บทความวิชาการ	
๑. พระครูสถิตธรรมมาลังการ,ดร. และคณะ “Construction of Dhammanamai Principle in Treatment of Thai Traditional of Prongmadaue Community” การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๖ (๒๕+๖๒) University of Management and Economics, Cambodia.	
๒. พระครูสถิตธรรมมาลังการ,ดร. เรื่อง ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคไทยแลนด์ ๔.๐	

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๔ แหล่งที่ตีพิมพ์ วารสารการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔)

๓. พระครูสถิตธรรมalingการ,ดร. และคณะ เรื่อง การดำเนินชีวิตแบบ New normal ตามหลักพุทธธรรมในยุคโควิด ๑๙ ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๔ แหล่งที่ตีพิมพ์ ใน วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – ธันวาคม ๒๕๖๔

ประวัตินักวิจัย
พระปลัดยุทธนา มาลาวัวโส (มาลาวงษ์)

ส่วนที่ ๑ ประวัติส่วนตัว

ชื่อ	พระปลัดยุทธนา มาลาวัวโส (มาลาวงษ์) Phrapalad Yuttana Malawangso (Malawong)
รหัสบัตรประจำตัวประชาชน	XXXXXXXXXXXX
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนที่ ๒ วุฒิการศึกษาและการได้รับการแต่งตั้ง

วุฒิกการศึกษา (จากสูงไปต่ำ)	
ปริญญาโท ค.ม. (การสอนสังคมศึกษา) สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๓	
ปริญญาตรี พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๑	

ส่วนที่ ๓ ประสบการณ์ทำงาน

การทำงานด้านธุรกิจ	
ปี ๒๕๕๘ - ปัจจุบัน	เลขานุการเจ้าคณะตำบลดอนมะสังข์ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
ปี ๒๕๖๑ - ๒๕๖๓	นักวิชาการศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ
ปี ๒๕๖๔ - ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตร วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ

ส่วนที่ ๔ ผลงานทางวิชาการ (พ.ศ.๒๕๖๑ - ปัจจุบัน)

งานวิจัย	
๑. พระยุทธนา มาลาวัวโส และคณะ (๒๕๖๓) “บทบาทหน้าที่กระบวนการชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ	
๒. พระยุทธนา มาลาวัวโส และคณะ (๒๕๖๔) “การจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับชุมชนนวัตกรรม” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ	
๓. พระสมุห์ยุทธนา มาลาวัวโส และคณะ (๒๕๖๕) “ประวัติศาสตร์และองค์ความรู้อารยธรรมทวารวดี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรณภูมิ	

บทความวิชาการ

๑. บทความวิชาการ เรื่อง การพัฒนานวัตวิถีชุมชนกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๓

แหล่งที่ตีพิมพ์ มจร วิทยาเขต สุรินทร์

รายงานรวมบทความวิจัยและบทความวิชาการจากการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ

สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ หน้า ๙๐๐ – ๙๑๔.

เรื่อง “พุทธบูรณาการ อารยธรรมวนัมนิฏโองแหวกสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน”

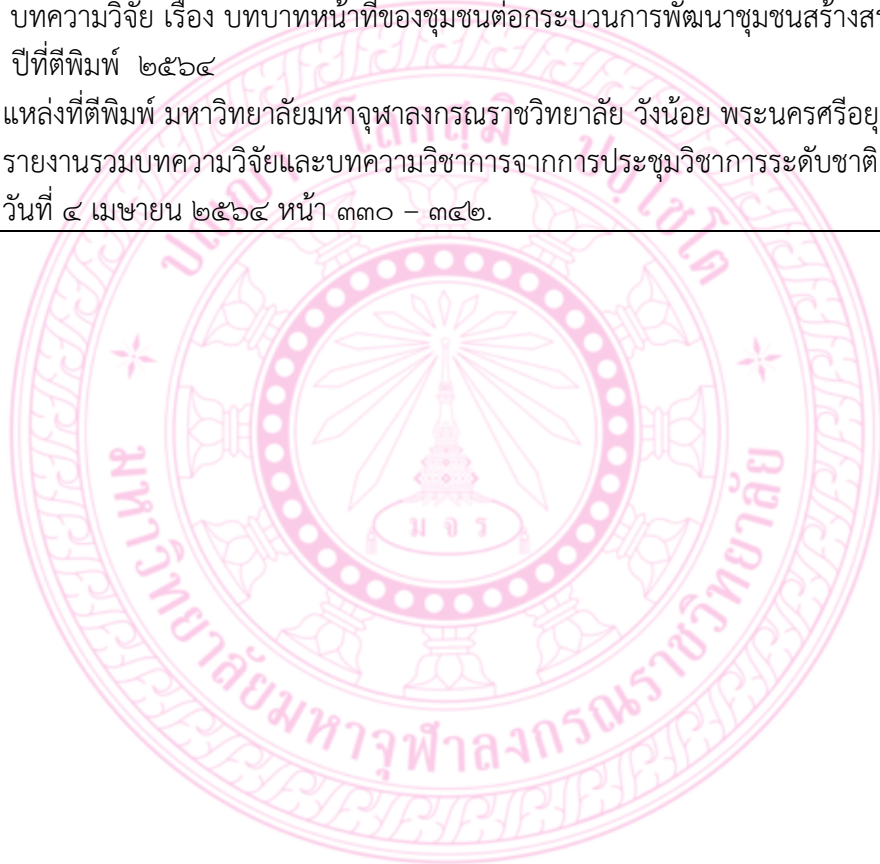
๒. บทความวิจัย เรื่อง บทบาทหน้าที่ของชุมชนต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์

ปีที่ตีพิมพ์ ๒๕๖๔

แหล่งที่ตีพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา

รายงานรวมบทความวิจัยและบทความวิชาการจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑๒

วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๔ หน้า ๓๓๐ – ๓๔๒.

ประวัตินักวิจัย
นางสาววิกานดา ศรีศักดิ์

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

นางสาววิกานดา ศรีศักดิ์

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

MISS WIGANDA SRISAKDA

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

นักวิชาการศึกษา

3. หน่วยงานและสถานที่ที่ติดต่อ

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ 085 292 8846 E-mail : wipada085@gmail.com

4. ประวัติการศึกษา

ปริญญาโท รป.ม.(รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.2567

ปริญญาตรี น.บ. (นิติศาสตรบัณฑิต) สถาบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต พ.ศ.2553

5. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยภายในประเทศ

-

5.2 บทความ

-

ประวัตินักวิจัย
ดร.ภาศินี โกมลมิศร์

ส่วนที่ ๑ ประวัติส่วนตัว

ชื่อ ดร.ภาศินี โกมลมิศร์

Dr.Pasinee Komolmisr

ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา ศูนย์แพทยศาสตรศึกษาชั้นคลินิก โรงพยาบาลชลบุรี

ส่วนที่ ๒ วุฒิการศึกษาและการได้รับการแต่งตั้ง

วุฒิมหาบัณฑิต (จากสูงไปต่ำ)

ปริญญาเอก

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐

ปริญญาโท

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๓

ปริญญาตรี

ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนาและปรัชญา) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. ๒๕๔๙

ส่วนที่ ๓ ประสบการณ์ทำงาน

ปี ๒๕๖๕ - ปัจจุบัน นักวิชาการศึกษา ศูนย์แพทยศาสตรศึกษาชั้นคลินิก โรงพยาบาลชลบุรี

ปี ๒๕๕๓ - ๒๕๖๔ อาจารย์พิเศษ ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา สอนรายวิชา มนุษยศาสตร์เชิงบูรณาการ, มนุษย์กับทักษะการคิด,
ความจริงและความหมายของชีวิต, ปรัชญาเบื้องต้น, ปรัชญาในภาพยนตร์และปรัชญา
ตะวันตก ๒

ปี ๒๕๕๐ - ๒๕๕๑ เจ้าหน้าที่ประจำห้อง E-Learning ของโครงการสองภาษา (English Program)

โรงเรียนชลกันยานุกูล จังหวัดชลบุรี

ส่วนที่ ๔ ผลงานทางวิชาการ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ปัจจุบัน)

งานวิจัย

บุญรอด บุญเกิดและภาศินี โกมลมิศร์ (๒๕๖๑) “การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาปรัชญาอินเดีย สมัยโบราณของนิสิตสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา ชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง ปรัชญาอินเดีย ๖ สำนัก ด้วย กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน” ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา